

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra ústavního práva

Diplomová práce

Evropský systém ochrany lidských práv

Zpracoval: Pavel Hřebačka

Konzultant diplomové práce: JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.

Plzeň 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, 25. března 2012

Pavel Hřebačka

Rád bych chtěl tímto poděkovat paní JUDr. Monice Forejtové, Ph.D. za její souhlas s vedením mé diplomové práce, za její odborné vedení a lidský přístup.

Obsah

Předmluva	7
1 Ochrana lidských práv v rámci Rady Evropy	9
1.1 Historické kořeny ochrany lidských práv především v Evropě	9
1.1.1 Základní pojmy a generační třídění	9
1.1.2 Ideové zdroje a odůvodnění	10
1.1.3 Geneze a vývoj institucionalizace	12
1.2 Obecné představení Rady Evropy, charakteristika smluvních mechanismů	17
1.2.1 Založení	17
1.2.2 Zásadní cíle	18
1.2.3 Nejvýznamnější instituce	18
1.2.4 Pilíře smluvního systému a kontrolní mechanismy	20
1.3 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	24
1.3.1 Geneze a význam Úmluvy	24
1.3.2 Protokoly rozšiřující katalog chráněných práv	25
1.3.3 Protokoly reformující procesní aspekty chráněných práv	26
1.3.4 Katalog chráněných práv v Úmluvě	29
1.4 Evropský soud pro lidská práva	32
1.4.1 Pojem a základy	32
1.4.2 Pravomoc a příslušnost	33
1.4.3 Uspořádání a činnost Soudu	34
1.4.4 Závaznost a výkon rozsudků	36
2 Ochrana lidských práv v rámci Evropské unie	38
2.1 Pronikání lidských práv do <i>acquis communautaire</i> a práva EU	38
2.1.1 Lidská práva v zřizovacích smlouvách	38
2.1.2 Doktrína základních práv v judikatuře Evropského soudního dvora	39
2.1.3 Promítnutí lidských práv do primárního práva	44
2.2 Prameny současné úpravy lidských práv v EU	50
2.2.1 Prameny v komunitárním/unijním pilíři	50
2.2.2 Prameny v mezinárodněprávním pilíři	52
2.3 Instrumenty ochrany práv jednotlivce v unijním právu	54
2.3.1 Vnitrostátní instrumenty k prosazení práva EU	54
2.3.2 Unijní prostředky k ochraně oprávnění jednotlivce	55

2.4 Listina základních práv Evropské unie	58
2.4.1 Geneze a vývoj	58
2.4.2 Katalog práv v listině a jeho struktura	60
2.4.3 Působnost Listiny, rozsah a výklad práv, svobod a zásad	63
2.4.4 Význam Listiny	65
2.4.5 Protokol č. 30 a současný stav výjimky České republiky	67
3 Vztah Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie	70
3.1 Vyjasňování pozic	70
3.2 Rozdílná stanoviska v judikaturách Soudů	75
3.3 Příklad Bosphorus	82
3.3.1 Skutkový stav	82
3.3.2 Právní rozbor	84
3.4 Přistoupení Evropské unie k Úmluvě	88
3.4.1 Legislativní práce na návrhu smlouvy o přistoupení	88
3.4.2 Návrh smlouvy o přistoupení EU k Úmluvě	91
3.4.3 Význam přistoupení pro vztah mezi Soudy	96
Závěr	98
Resume	100
Seznam použité literatury a pramenů	101
Přílohy	110

Seznam zkratk:

CDDH – Řídící výbor pro lidská práva Rady Evropy

CDDH-UE, Štrasburská skupina – neformální skupina pro vypracování smlouvy o přístupu Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

ČR – Česká republika

EKLP – Evropská komise pro lidská práva

EP – Evropský parlament

ES, EHS, Společenství – Evropské společenství

ESD, SDEU – Soudní dvůr Evropské unie v Lucemburku

ESCH, Charta – Evropská sociální charta z roku 1961

ESLP – Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku

EU – Evropská unie

EULP, Úmluva – Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

FRY – Federativní republika Jugoslávie

Listina – Listina základních práv Evropské unie

OSN – Organizace spojených národů

RB – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

RE, Rada – Rada Evropy

SES – Smlouva o založení Evropského společenství

SEU – Smlouva o Evropské unii

SFEU – Smlouva o fungování Evropské unie

Předmluva

Diplomová práce má za cíl poskytnout přehled o dvou nejvýznamnějších evropských systémech ochrany lidských práv. Na základě tohoto přehledu se pokusím analyzovat jejich vztah a spolupůsobení v dimenzi ochrany lidských práv. Vedle toho je účelem práce nastínit základní rysy fungování těchto systémů po předpokládaném přistoupení EU k Úmluvě na ochranu lidských práv a základních svobod.

Téma jsem si vybral z toho důvodu, že mě samotného zajímala otázka garancí lidských práv, fungování mechanismů na jejich ochranu a v neposlední řadě také samotná spojitost a poměr nejvýznamnějších evropských soudních institucí, tj. Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku a Soudního dvora Evropské unie v Lucemburku.

Strukturu práce jsem rozdělil do tří samostatných kapitol, které se dále člení na jednotlivé podkapitoly. V jednotlivých kapitolách bude užita zejména analytická a komparační metoda při zkoumání právních předpisů a judikatury.

První kapitola bude zaměřena především na popis kontrolního systému ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy, který poskytuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, respektive Evropský soud pro lidská práva. Na začátek jsem zařadil charakteristiku základních pojmů a třídění lidských práv, abych připomněl jejich význam. Dále se budu věnovat základním historickým souvislostem vzniku a vývoje základních lidských práv, abych mohl v následující části navázat obecným představením Rady Evropy a teoretickým obeznámením s mechanismy ochrany lidských práv pod její záštitou. Samostatně se budu věnovat Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a změnám, které přinesly Protokoly k Úmluvě. Poslední podkapitola bude pojednávat o procesních otázkách řízení před Evropským soudem pro lidská práva a způsobům, kterými se jednotlivá rozhodnutí Soudu realizují.

Druhá kapitola bude pojednávat o systému ochrany lidských práv, který funguje v rámci Evropské unie. V první části nastíním základní vývoj ohledně pronikání lidských práv do komunitárního práva. Důraz bude kladen zejména na stěžejní roli Soudního dvora EU, který svou judikaturou vybuodoval doktrínu základních práv jako součást obecných zásad komunitárního práva, která se později prosadila do primárního práva ES/EU. Pozornost budu věnovat především praktickému rozboru judikátů a ustanovení revizních smluv primárního práva, které mají z hlediska tematiky lidských práv signifikantní význam. V dalších podkapitolách bude zmíněn souhrn současných hmotněprávních a procesněprávních ustanovení práva EU, která garantují ochranu lidským právům a základním svobodám. Stranou nemohu nechat nejvýznamnější dokument o lidských

právech v EU, tj. Listinu základních práv EU. Mým úsilím bude rozebrat její obsah, vymezit její poměr k primárnímu právu a charakterizovat její skutečný význam. Nakonec této kapitoly bude stručně pojednáno o Protokolu č. 30 a o posledním vývoji ve vyjednávání české výjimky z Listiny.

V třetí kapitole bych se chtěl plně soustředit na rozbor judikátů, kterými Evropský soud pro lidská práva nalézal cesty k přezkumu práva ES/EU. Následně se zaměřím na analýzu a komparaci rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské Unie, ve kterých byl vyjádřen odlišný pohled na některá lidská práva a základní svobody. Dále se budu v samostatné podkapitole věnovat rozboru rozsudku Evropského soudu pro lidská práva, v němž byla zformulována doktrína rovnocenné ochrany práva EU. V poslední části rozeberu návrh smlouvy o přistoupení Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a objasním obecné rysy fungování evropského systému ochrany lidských práv po přistoupení Unie k Úmluvě.

1. Ochrana lidských práv v rámci Rady Evropy

1.1 Historické kořeny ochrany lidských práv především v Evropě

1.1.1 Základní pojmy a generační třídění

Na začátek mé práce bych chtěl vymezit základní pojmy vztahující se k tématu lidských práv a připomenout jejich základní rozdělení. V odborné literatuře se často užívá mnoho termínů např. lidská a občanská práva, práva a svobody, základní práva. Všechny označují osobní statut, ale každý termín vyjadřuje odlišný aspekt dané problematiky¹.

Lidská práva jsou chápána jako práva a oprávnění jednotlivce, zajišťující svobodu a důstojnost člověka, které požívají institucionálních záruk.² Vychází z předpokladu, že práva jsou dána člověku apriorně (právo na život, rovnost, svoboda atp.). Naproti tomu občanská práva vychází ze státního občanství. To znamená, že neexistují zcela nezávisle (právo volit a být volen, zastávat veřejné funkce). Občanských práv se týká rozdělení na práva a svobody. Práva jsou druhy možného aktivního chování jedinců, spojená s nárokem vůči státu (právo na práci, právo na uspokojivé pracovní podmínky atp.). Svobody představují okruh autonomie jednotlivce, do které stát nemůže zasahovat (svoboda projevu, právo na shromažďování, náboženská svoboda atd.). Základní práva jsou chápána ve dvojím významu: jednak jako „*tvrdé jádro*“ lidských práv označující klasické svobody vlastní důstojnosti člověka,³ jednak dle pramenů jejich zakotvení. Ve významu zakotvení se setkáváme s pojmem základních práv jako ústavních práv a svobod, nebo ve spojitosti s jejich zakotvením v mezinárodních smlouvách⁴.

Základní třídění lidských práv je ovlivněno koncepcí známou jako teorie generací lidských práv. Tu lze rámcově vymezit takto:

I. Generace - práva existující od 18. století, která směřují k ochraně lidského života a důstojnosti, a také procesní záruky ochrany lidských práv (např. právo na život, zákaz mučení, presumpce nevinny, zákaz trestu bez zákona, non bis in idem apod.).

II. Generace - politická práva a svobody přijatá až od konce 19. Století (např. volební právo, svoboda projevu, svoboda shromažďování a sdružování atd.).

III. Generace - hospodářská, sociální a kulturní práva přijatá převážně po 2. světové válce (např. právo na práci, právo na ochranu zdraví, právo na sociální a lékařskou pomoc apod.).

¹ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 110.

² Sudre, F., Jílek, D., Malenovský, J.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1997, str. 12.

³ Tamtéž, str. 131.

⁴ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 16.

IV. Generace – nově se utvářející práva, která mají smíšenou povahu. Jsou uznávaná od 70. let 20. století (právo na příznivé životní prostředí, ochrana před zneužitím osobních údajů atd.).⁵

1.1.2 Ideové zdroje o odůvodnění

Lidská práva a základní svobody, tak jak je známe dnes, prošly dlouhým historickým vývojem, který je nerozlučně spjatý s vývojem lidské společnosti a mocenským uspořádáním státu. Z tohoto vývoje se dá usuzovat, že myšlenka na jejich ochranu vznikala nejvíce tam, kde byla tato práva hromadně potlačována.⁶

První zárodečné rysy ideje lidských práv můžeme nalézt v antice ve starověkém Řecku. Zde se poprvé v dějinách objevila myšlenka priority přirozeného práva nad pozitivním právem. Vedle toho v 5. století př. n. l. formulují Sofisté postulát rovnosti lidí. Je důležité zmínit Aristotela a jím zformulovanou teorii spravedlnosti, kterou vytvořil na základě principu rovnosti.⁷ Následovníky byli Stoikové, ať již řečtí (Zenón) či římsí (Seneca, Marcus Aurelius), kteří dál prohloubili myšlenky o rovnosti lidí. Známý je především Senekův výrok „*homo res sacra homini*“ (člověk je člověku věcí posvátnou).⁸

Na stoickou ideu rovnosti a úcty k člověku navazuje církev a křesťanství. Tomáš Akvinský, nejvýznamnější to představitel scholastiky 13. století, chápe člověka jako věrný obraz nebeského Otce. Ačkoliv sám uznával nerovnost stavů a nevolníků, radikální interpretace jeho myšlenek vedly k postulátu rovnosti všech lidí před Bohem.⁹ Nutno dodat, že církev myšlenku rovnosti, jak ji znala v raném křesťanství, opustila, zejména co získala silné mocenské pozice a rozsáhlý majetek. Nicméně na svá učení znovu navázala po reformaci, a tak se určitý rys solidarismu, bratrství a lásky k člověku usazený v jejím učení promítl do rozvoje sociálních práv a koncepce sociálního státu v 19. a 20. století.¹⁰

Za zdroj představ o lidských právech je potřebné považovat i středověké přirozené právo, v němž se uplatňovala praxe udělování privilegií stavům. Privilegia měla často podobu dohody panovníka se šlechtou a městy. Posléze se tato dohoda stala vzorem pro teorii společenské smlouvy. Musím však nezbytně upozornit, že u privilegií se nejednalo

⁵ Gerloch, A.: Teorie práva. 2. vydání. Aleš Čeněk: Plzeň, 2001, str. 200.

⁶ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 130.

⁷ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 111.

⁸ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 131.

⁹ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 111.

¹⁰ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 131.

o práva jednotlivce, ale o výsady přiznané šlechtě, církvi či městům. Středověké právní teorie vytvořili i myšlenku práva na odpor. Bylo to právo vzpoury proti panovníkovi, který porušoval náboženské svobody nebo jiné výsady dané stavům. Ve své době bylo zdůvodňováno kanonickou naukou teorií dvou mečů či obecně z hlediska porušení společenské smlouvy. Teorie dvou mečů vycházela z představy, že Ježíš Kristus rozdělil moc nad světem tím, že jeden ze svých mečů předal papeži ke správě duchovních věcí a druhý císaři ke správě světské. Ve středověku byla tato teorie užívána k prosazení moci církevní proti panovníkům a naopak. V polovině 16. století se vedly v Evropě náboženské války, které napomohly k postupnému uznání svobody víry, jako jednoho z prvních projevů lidských práv.¹¹

Důležitý impulz v lidskoprávním myšlení přinesla renesance. S ní je spojena idea sekularizace státu a idea suverenity lidu. Jejím autorem byl nebojácný Marsilius z Padovy, který ve svém díle *Defensor pacis* prohlásil, že panovníkova moc se neodvíjí od Boha, nýbrž od lidí. Za renesance se také objevila teze o tom, že svoboda a vlastnictví jsou právy propůjčenými bohem a nemohou být nikomu definitivně odňata. Zformuloval ji anglický teolog William Ockham, známý též skrze princip logické úspornosti neboli Ockhamovu břitvu. Touto svou tezí tak vlastně poprvé zformuloval myšlenku nezczizitelnosti lidských práv.¹²

Postupem času se objevovaly různé filosofické směry posilující ideu lidských práv. Patřil mezi ně především liberalismus pramenící z anglické revoluce. Zmínit je třeba Johna Milтона slavného pro boj za svobodu tisku, ale hlavně nejvýznamnějšího představitele liberalistického učení Johna Locka. Locke ve svém díle *Dvě pojednání o vládě*, publikovaném roku 1690, rozebírá moc králů jakožto vládců nad jinými lidmi. Ve středověku se uznávala teorie, že král má moc nad svými poddanými od Boha.¹³ Locke tuto teorii vyvrací a argumentuje, že práva lidí, ne práva vládců, existují primárně v přirozeném řádu věcí.¹⁴ Další myšlenky Johna Locka vztahující se k nutnosti institucionálního zakotvení svobody jej přivedly k prvnímu nástinu teorie dělby moci. Ta byla dále rozpracována v díle Charlese Montesquieua *Duch zákonů*, jakož i v pracích „otců“ americké ústavy z roku 1787.¹⁵

¹¹ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: *Základy Státovědy*. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 130.

¹² Höllander, P.: *Základy všeobecné státovědy*. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 112.

¹³ Viz *Teorie dvou mečů*.

¹⁴ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W.: *European Human Rights Law. Texts and Materials*. Oxford University Press: Oxford, 2008, str. 5.

¹⁵ Höllander, P.: *Základy všeobecné státovědy*. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 112.

Další neobyčejný přínos pro zdůvodnění institucionalizace lidských práv znamenal racionalismus a osvícenství. V dílech Benedikta Spinozy, Samuela Pufendorfa až po dílo Jeana Jacquese Rousseaua nacházíme mnoho demokratických interpretací teorie společenské smlouvy, zdůvodňující kategorie svobody a rovnosti.

Rozhodující význam pro vývoj lidských práv měl obraz člověka vytvořený Immanuelem Kantem. Jeho přesvědčení o tom, že člověk jako subjekt je samotnou příčinou svého jednání a rozhodování, jej vedlo k vytvoření postulátu svobody, podle něhož k podstatě člověka patří možnost plánovat svůj život. Bez této svobody by byla zmařena podstata lidské existence.¹⁶

1.1.3 Geneze a vývoj institucionalizace

Institucionalizace lidských práv souvisí především s prosazením koncepce právního státu (rule of law). Tedy takového státu, ve kterém se uplatňuje legalita a demokratický charakter. Legalitou je míněn, takový způsob tvorby, interpretace a aplikace práva, kdy se moc sama omezuje, klade si pravidla pro svou realizaci a vytváří limity, jež nesmí překročit. Demokratický charakter státu znamená to, že stát uznává suverenitu lidu, princip dělby moci a chrání nezadatelná lidská práva.¹⁷

Za nejvýznamnější momenty institucionalizace můžeme bezesporu označit anglické ústavní dějiny. Zde se poprvé objevil princip rule of law, který ochraňuje lidská práva jednotlivce proti zlovůli panovnické moci. Jeho základy jsou datovány k 15. červnu roku 1215 k městu Runymede. Tehdy byl anglický král Jan, řečený bezzemek, donucen tzv. Velkou koalicí šlechty (baronů) a měst podepsat listinu nazvanou Magna Carta Libertatum.¹⁸ Magna charta je považována za nejstarší součást anglického ústavního vývoje. Potvrzovala výsady Velké koalice, omezovala panovníka a obsahovala zárodek vzniku anglického parlamentu. Zahrnovala též řadu dalších ustanovení týkajících se církve, majetkového, trestního a dědického práva, soudnictví, obchodu a dalších. Do dnešního dne se považují za součást anglické ústavy čtyři její články.¹⁹ Z těchto článků vyniká článek 39 zakotvující princip nedotknutelnosti jedince a článek 40 stanovující zákaz odepření práva nebo spravedlnosti:

¹⁶ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 113.

¹⁷ Gerloch, A.: Teorie práva. 2. vydání. Aleš Čeněk: Plzeň, 2001, str. 190.

¹⁸ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W.: European Human Rights Law. Texts and Materials. Oxford University Press: Oxford, 2008, str. 4.

¹⁹ Kuklík, J., Selteneich, R.: Dějiny angloamerického práva. 2. Vydání. Leges: Praha, 2011, str. 210.

„39. No free man shall be seized or imprisoned, or stripped of his rights or possessions, or outlawed or exiled, or deprived of his standing in any other way, nor will we proceed with force against him, or send others to do so, except by the lawful judgement of his equals or by the law of the land.

40. To no one will we sell, to no one deny or delay right or justice.“²⁰

Král Jan později svůj souhlas s Chartou odvolal, avšak pozdější panovníci byli parlamentem vázáni chartu potvrdit. Neradostný stav královské pokladny si totiž žádal vypsání tolik potřebných daní a parlament jejich vypsání podmínil právě potvrzením starých práv (kupříkladu Potvrzení listiny svobod králem Edvardem I. z roku 1297). Tak se také vytvořila zásada, že zdanění musí být činěno jen se souhlasem parlamentu.²¹ Potřebné je dodat, že se Charta vztahovala jen na svobodné lidi (šlechta, církev atp.), teprve daleko později se začala vztahovat na všechny poddané. Z podobných dokumentů tehdejší Evropy mohu ještě připomenout Magnu chartu z Polska přijatou roku 1374.

Projevem institucionalizace základních práv a svobod byli i úmluvy přijímané po náboženských válkách, jako například Augšpurský mír z roku 1555. Tato listina zakotvila zrovnoprávnění katolíků a protestantů a možnost volby náboženství pro vrchnost dle hesla: „*cuius regio, eius religio*“. Podobnou úmluvou byl i Nantský edikt Jindřicha IV. Navarského, který zajistil rovnoprávnost hugenotů a katolíků ve Francii po hugenotských válkách. Dalším význačným aktem, jímž byla zakotvena rovnost konfesí, byl Vestfálský mír z roku 1648, uzavřený po třicetileté válce. V něm byla možnost volby víry omezeně přiznána i poddaným.²²

V 17. století byly v Anglii vydány další listiny hovořící o lidských právech. První z nich, jež parlament vydal roku 1628, byla nazvána Petition of Rights. Tento dokument bývá pokládán za závažný doklad o pokračujícím sporu mezi králem a parlamentem před rokem 1640. Parlament v něm výslovně, s poukazem na obyčeje a předchozí statuty, trval na svých pravomocích v oblasti povolování daní a kritizoval nerespektování práv v oblasti trestního řízení. Odvolával se přitom na nedodržování Magny Charty.²³ Listina ustanovila právo na řádný soudní proces a možnost zatčení jen ze zákonného důvodu. Za Karla II. Stuarta roku 1679 posílil Anglický parlament ještě výrazněji ustanovení o osobních právech přijetím dokumentu Habeas Corpus Act.

²⁰ British Library Treasures in Full: Magna Carta-English translation [online] [9. 2. 2012]. Dostupné z: http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/translation/mc_trans.html.

²¹ Kuklík, J., Seltenreich, R.: Dějiny angloamerického práva. 2. Vydání. Leges: Praha, 2011, str. 215.

²² Schelle, K.: Právní dějiny. Aleš Čeněk: Plzeň, 2007, str. 889.

²³ Kuklík, J., Seltenreich, R.: Dějiny angloamerického práva. 2. Vydání. Leges: Praha, 2011, str. 251.

Tento zákon je považován za jeden z nejvýznamnějších předpisů umožňujících procesní ochranu svobody jednotlivce proti nezákonnému zatčení či uvěznění. V dějinách Evropy konstituoval základ principů ochrany osobní svobody.²⁴ Jeho ustanovení se týkají především trestního řízení. Upravuje možnost zatčení jen na základě příkazu soudce, tzv. writu. Osobě již uvězněné poskytoval další procesní možnosti obrany, například možnost odvolání k soudu lorda kancléře či odvolání k nejvyšším soudům. Dokonce stanovil možnost propuštění na svobodu na základě složení peněžité kauce a slibu. Obsahoval rovněž procesní zásadu *ne bis in idem*.²⁵

Roku 1689 po završení Slavné revoluce potvrdil anglický panovník Vilém III. Oranžský práva anglického parlamentu, tzv. Bill of Rights.²⁶ Tento významný dokument je považován za první, zatím ještě skromný, katalog základních práv.²⁷ Listina představovala ústavní základ pro vyjádření občanských, politických, náboženských práv a svobod v Anglii. K nim patřilo zejména právo petiční, právo svobodných voleb, svoboda slova v parlamentu a zákaz krutých trestů. Zároveň dokument vymezil ústavní vztah mezi parlamentem a panovníkem v tom směru, že panovník již nemohl bez souhlasu parlamentu pozastavit výkon zákonů, vybírat daně či držet stálé vojsko v době míru.²⁸

Konečně posledním dokumentem, který bych chtěl z ústavního vývoje Anglie zmínit je Act of Settlement neboli zákon o nástupnictví. Týkal se hlavně nástupnictví na anglický trůn, ale obsahoval i ustanovení o soudcovské nezávislosti, podmínkách způsobilosti k vysokým úřadům či právu vlastnit v Anglii půdu. Některá jeho ustanovení tvoří dodnes součást anglické ústavy.

V 18. století se anglický ústavní a institucionální vývoj lidských práv stává vzorem pro nově vznikající demokracie. V této době dochází k rozkvětu dokumentů o lidských právech, vystupujících již jako ucelené koncepce, které se stávají katalogy lidských práv připojených k ústavám nově vznikajících států. Jejich znakem je na jedné straně obecnost a na straně druhé závazek státu tyto práva a svobody dodržovat a chránit, ale i možnost jedince samostatně se jich na státu domáhat. Tím se absolutistický stát mění na

²⁴ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 118.

²⁵ Kuklík, J., Seltenreich, R.: Dějiny angloamerického práva. 2. Vydání. Leges: Praha, 2011, str. 279.

²⁶ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 133.

²⁷ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 118.

²⁸ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 133.

stát právní a středověká privilegia na subjektivní práva veřejná.²⁹

Nejvýznamnější z těchto listin byla Deklarace práv státu Virginie z roku 1776, která dále sloužila jako vzor pro další listiny práv státních ústav. Následována byla Deklarací práv státu Maryland a Deklarací práv státu Massachusetts z roku 1780. Tyto listiny obsahovaly formulace o tom, že všichni lidé jsou od přírody svobodní a mají nezadatelná práva na život, svobodu a právo na majetek. Proklamovali též suverenitu lidu, právo na svobodné volby, zákaz krutých trestů, pravidla pro trestní řízení a další. Důležité je podotknout, že nešlo jenom o deklarace. Rok po přijetí Massachusettské deklarace rozhodl soud ve prospěch otroka, a tak ve státě prakticky zrušil otroctví.³⁰ Prohlášení nezávislosti Spojených států ze 4. července 1776 obsáhlo také základní lidská práva a svobody. Následně v roce 1791 byl v deseti dodatcích k Ústavě z roku 1787 připojen katalog práv a svobod pro celé Spojené státy. Dodatky zahrnovaly svobodu projevu, tisku, vyznání, právo shromažďovací, pravidla trestního řízení, zákaz krutých trestů a podobně. Postupem času byly dodatky doplňovány, a tak byl katalog lidských práv na území Spojených států rozšiřován.

V Evropě se nejvýznamnějším dokumentem, týkajícím se lidských práv a občanských svobod stala Deklarace práv člověka a občana přijatá Národním shromážděním na návrh generála Lafayettea roku 1789.³¹ Deklarace ovlivnila představy evropské demokratické politiky v lidskoprávní oblasti na dlouhá desetiletí. Prohlašovala svobodu a rovnost, přirozená a nepromlčitelná to práva, svobodu vlastnictví, ale i právo na odpor a mnoho dalších.

Na francouzskou Deklaraci navazovala Ústava Belgie z roku 1831, která také zahrnovala katalog základních práv a svobod. V českých zemích se tato práva objevila v roce 1811, a to když byl císařským patentem vydán Obecný občanský zákoník. Ten ve svém § 16 přinášel formuli, že:

„Každý člověk má vrozená již rozumem poznatelná práva a nutno jej tudíž považovat za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a výkon moci k tomu se vztahující nejsou v těchto zemích dovoleny.“³²

²⁹ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 133.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 119.

³² Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 134.

První ucelený lidskoprávní katalog přinesla rakouská ústava z roku 1867. Tento katalog práv a svobod se stal jedním z východisek pro tvůrce Ústavy ČSR z roku 1920.³³

V 19. a začátkem 20. století se začíná rozvíjet mezinárodní institucionalizace v oblasti lidských práv, zakotvená v mezinárodních smlouvách. Patří k nim smlouva o zákazu obchodování s otroky, smlouvy o humanitárním a vojenském právu z odzbrojovacích konferencí nebo konvence o zákazu obchodování se ženami a dětmi.³⁴

Po skončení první světové války se pomalu začíná do ústav států prosazovat třetí generace práv, tedy práva hospodářská, sociální a kulturní. Souviselo to především se stavem poválečného hospodářství a vlivem revolucí v Rusku a jiných státech.

Na konci druhé světové války byla ustanovena Organizace spojených národů. Jejím hlavním cílem byla prevence vzniku ozbrojeného konfliktu kdekoli ve světě. V této době začalo panovat mezinárodní přesvědčení, že státy uznávající lidská práva a základní svobody působí proti prvotní příčině vzniku válečných konfliktů. Proto se na Valném shromáždění OSN roku 1948 státy domluvily a rozhodly o schválení Všeobecné deklarace lidských práv. V roce 1966 jsou v rámci OSN přijaty další dokumenty a to: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Během dalšího vývoje dochází k rozpracování tematiky lidských práv na poli OSN a dalšímu přijímání mezinárodních smluv zabývajících se lidskými právy, jako např. Úmluva o právním postavení uprchlíků (1951), Úmluva proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984), Úmluva o právech dítěte a řada dalších.³⁵

Mimoto bylo také přijato velké množství úprav na regionální úrovni. K nejdůležitějším z nich patří Americká úmluva o lidských právech z roku 1969 a Africká charta lidských práv a národů z roku 1981.

Průlomem ve vývoji mezinárodněprávních garancí ochrany lidských práv se stala Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod sjednaná v rámci Rady Evropy v roce 1950. Na jejím základě byl vytvořen Evropský soud pro lidská práva. Státy, které svým prohlášením uznaly jeho jurisdikci ve věcech stížností, jsou jeho rozhodnutím vázány. Tímto byly konstituovány základy nadstátní soudní ochrany dodržování lidských práv.³⁶ Závěrem nemohu nezmínit Listinu základních práv Evropské unie, která byla Lisabonskou smlouvou prohlášena za pramen primárního práva EU.

³³ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 119.

³⁴ Tamtéž, str. 122.

³⁵ Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004, str. 134.

³⁶ Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009, str. 123.

1.2 Obecné představení Rady Evropy, charakteristika smluvních mechanismů

1.2.1 Založení

Prvotní myšlenky na vytvoření mezinárodní organizace sdružující evropské státy spadají do konce druhé světové války. Dne 19. září 1946 vyzval Winston Churchill ministerský předseda vlády Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku evropské státy k postupnému sjednocení.³⁷ Cílem bylo vybudovat mezinárodní organizaci podle vzoru OSN, která by se však skládala pouze ze států na evropském území. Poměrně rychle se dostavila odezva a pět států (Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemí, Spojené království) vytvořilo sdružení na základě smlouvy uzavřené v Bruselu. Bylo to zrovna v době, kdy vrcholil v Československu komunistický puč pošlapávající demokratické principy první republiky vybudované za prezidenta Masaryka.³⁸ K Bruselské smlouvě se později připojilo dalších pět evropských států (Dánsko, Irsko, Itálie, Norsko a Švédsko). Společně pak všechny tyto státy podepsaly dne 5. května 1949 zakládací listinu - Statut, který se stal právním základem Rady Evropy (dále RE či Rada). Za sídlo bylo vybráno město Štrasburk. K zakládajícím členům Rady se postupně připojovaly další západoevropské státy a po pádu železné opony se k členství v Radě přihlásily i státy východoevropské. Předpoklad pro vstup státu do Rady představoval závazek státu, že bude respektovat principy demokracie, právního státu a ochrany lidských práv a základních svobod.³⁹ Česká republika se stala členským státem Rady Evropy v červnu roku 1993, kdy byla u generálního tajemníka uložena listina o přístupu České republiky ke Statutu RE.⁴⁰ Je důležité zmínit, že i když jsou všechny státy Evropské unie členem Rady Evropy a signatáři jejích nejdůležitějších dohod, stojí Rada institucionálně mimo Evropskou unii. Tato mezinárodní organizace se opírá o odlišné mezinárodněprávní základy než Evropská unie a má i rozdílnou věcnou a osobní působnost. V současnosti se v Radě Evropy sdružuje 47 evropských států, které zahrnují dohromady na 800 milionů obyvatel.

³⁷ Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné, C. H. Beck: Praha, 2008, str. 511.

³⁸ Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Linde: Praha, 2003, str. 9.

³⁹ Malenovský, J.: Nově demokratické státy Evropy a 14. Protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu. Právník. 2006, č. 6, str. 602.

⁴⁰ Čapek, J.: Právní slovník evropské ochrany lidských práv. Orac: Praha, 1998, str. 245.

1.2.2 Zásadní cíle

Hlavní cíle Rady vyplývají ze článku 1 Statutu:

„Cílem Rady Evropy je dosažení větší jednoty mezi jejími členy za účelem ochrany uskutečňování ideálů a zásad, které jsou jejich společným dědictvím, a usnadňování jejich hospodářského a společenského rozvoje.“⁴¹

Tohoto cíle má být naplněno prostřednictvím orgánů Rady, především jednáním, dohodami a společnými opatřeními ve všech věcech, které se dotýkají realizace lidských práv a základních svobod. Nejvýznamnější smlouvou RE je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a její dodatkové Protokoly, které se budu věnovat v nadcházející části práce. Formulace cílů RE je dosti široká, takže se Rada zaměřuje na komplexní problematiku lidských práv. Usiluje zejména o podporu sociální soudržnosti, kulturní rozmanitosti a občanských práv. Vytyčila si za cíl bojovat proti rasismu a nesnášenlivosti, podporovat mezikulturní dialog, nalézt obecná řešení závažných problémů, a tak napomoci vytvořit stabilnější a soudržnou Evropu.⁴²

1.2.3 Nejvýznamnější instituce

Základní systém orgánů Rady vychází ze Statutu RE. Další instituce byly vytvořeny na základě právních aktů Rady. Ústředním orgánem Rady je Výbor ministrů. Je nejvyšší exekutivní institucí. Každý členský stát má jednoho představitele, který disponuje jedním hlasem. Těmito představiteli ve Výboru jsou ministři zahraničních věcí členských států. Dle ustálené praxe se Výbor na úrovni ministrů zahraničních věcí schází na řádná zasedání dvakrát ročně. Aby se však mohlo rozhodovat o otázkách v působnosti Výboru po celý rok, jsou ministři zahraničních věcí zastoupeni svými delegáty, jimiž jsou velvyslanci. Vyslanci současně vykonávají funkci vedoucího stálé mise při Radě Evropy. Svoji stálou misi při Radě Evropy má samozřejmě i Česká republika. Výbor ministrů projednává naléhavé otázky spadající do jeho kompetence a má pravomoc ustanovovat různé poradní a technické komise či výbory k naplnění speciálních účelů, které považuje za nutné. Jedním z nich je např. Řídící výbor pro lidská práva se svými pracovními skupinami⁴³

⁴¹ Statut Rady Evropy: [online] 3. 2. 2012 [12. 2. 2012]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/mzv/prilohy_zu/coe_strasbourg-content-shared-files-statut_rady_evropy.html.

⁴² The council of Europe: 800 million Europeans [online] 19.1 2012 [12. 2. 2012]. Dostupné z:

http://www.coe.int/AboutCoe/media/interface/publications/800_millions_en.pdf.

⁴³ Čapek, J.: Právní slovník evropské ochrany lidských práv. Orac: Praha, 1998, str. 245.

Parlamentní shromáždění, do r. 1994 nazývané poradní shromáždění, je hlavním poradním orgánem Rady vytvořený Statutem.⁴⁴ Je tvořeno zástupci parlamentů z členských států, kteří jsou vybíráni na národní úrovni dle speciálního klíče. Složení těchto poslanců z členského státu odráží jeho politické spektrum na domácí scéně.⁴⁵ Vlastní práce parlamentního shromáždění se děje v deseti parlamentních výborech.

Dalším orgánem fungujícím v rámci Rady je Kongres místních a regionálních úřadů. Je tvořeno představiteli obecních, městských a krajských úřadů a má poradní funkci vůči Výboru Rady. Blíže tento orgán upravuje Charta místní samosprávy revidovaná rezolucí Výboru z roku 2011.⁴⁶

V roce 1997 byl na základě rezoluce Výboru ministrů institucionalizován další úřad Rady a to Komisař pro lidská práva. Komisař je nesoudní, nezávislý orgán Rady Evropy. Zaměřuje se na dodržování lidských práv v členských státech a měl by jim napomáhat v implementaci standardů lidských práv vytvořených v rámci Rady Evropy. Může vyšetřovat faktický stav lidských práv v členských státech a identifikovat možné nedostatky v zákonech a soudní praxi. Také by měl spolupracovat s národními ombudsmany.⁴⁷

Další institucí je Konference mezinárodních nevládních organizací. Má za cíl informovat RE, spolupracovat s orgány Rady Evropy a napomáhat harmonickému rozvoji demokracie v Evropě.⁴⁸

Vedle těchto orgánů musím nezbytně zmínit i Evropský soud pro lidská práva (dále ESLP), jakožto nejdůležitější judiciální orgán ochrany a implementace lidských práv, vytvořený na základě Evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Této instituci se budu blíže věnovat v další části.

Administrativním orgánem RE je Sekretariát, v čele s generálním tajemníkem. Sekretariát pomáhá Parlamentnímu shromáždění a Výboru ministrů, generální tajemník je odpovědný za rozpočet RE.

⁴⁴ Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné, C. H. Beck: Praha, 2008, str. 513.

⁴⁵ Čapek, J.: Právní slovník evropské ochrany lidských práv. Orac: Praha, 1998, str. 245.

⁴⁶ Council of Europe - Statutory Resolution[online] 12. 8. 2011 [12. 2. 2012]. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/Resol20112.htm>.

⁴⁷ Council of Europe Commissioner for Human Rights - Mandate: [online] 12. 2. 2012 [12. 2. 2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/commissioner/Activities/mandate_en.asp.

⁴⁸ The Council of Europe and Non-Governmental Organisations: Promoters of democracy and active citizenship in Europe [online] 12. 2. 2012 [12. 2. 2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/ngo/overview_en.asp.

1.2.4 Pilíře smluvního systému a kontrolní mechanismy

Systém ochrany lidských práv vytvořený v rámci RE představuje, nejvyspělejší regionální úpravu lidských práv. Dá se říci, že jde v mnohém nad rámec univerzálních standardů zakotvených v rámci hlavních lidskoprávních smluv OSN, zejména pokud jde o kontrolu nad jejich dodržováním.⁴⁹ Smluvní systém ochrany lidských práv stojí na těchto pilířích: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod přijatá RE roku 1950 a její Protokoly, Evropská sociální charta a její dva dodatkové Protokoly spolu s revidovanou Evropskou sociální chartou a v neposlední řadě také instrumenty týkající se ochrany menšin.⁵⁰

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále EULP či Úmluva) je hlavním pilířem soustavy vybudované RE na ochranu lidských práv. Je výrazně ovlivněna ustanoveními Všeobecné deklarace lidských práv. Základem tohoto pilíře je katalog práv v Úmluvě obsažený, který je doplněn Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13. Komplexněji bude tematika EULP rozpracována v další části práce, snad jen abych na tomto místě připomněl hlavní důvod, který z ní činí nejefektivnější mezinárodněprávní instrument prosazení lidských práv. Jejím hlavním přínosem není, až tak celkový katalog chráněných práv, ale institucionální kontrolní mechanismus, který bdí nad dodržováním těchto práv. Nejpodstatnější inovace EULP spočívá v tom, že umožňuje jak všem smluvním stranám, tak i jednotlivci podávat stížnosti na porušení chráněných práv ve smluvním státě EULP. Následující řízení o stížnosti, pak může vyústit v konečný rozsudek ESLP, který je pro procesní strany závazný.⁵¹

Rozsah ochrany lidských práv je v rámci systému RE dále rozšiřován. Rozšiřování se děje dvěma způsoby. Prvním způsobem je přijímání speciálních smluv Radou, které jsou na rozdíl od Protokolů na EULP nezávislé. V této souvislosti bych chtěl připomenout, že pod patronací RE bylo do dnešního dne přijato více jak 200 mezinárodních smluv upravujících lidská práva, z nichž většina již vstoupila v platnost.⁵² Těmito speciálními smlouvami jsou např.: Evropská úmluva o potlačování terorismu (1977), Evropská úmluva k ochraně jednotlivců vzhledem k automatickému zpracování

⁴⁹ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003, str. 27.

⁵⁰ Potočný, M., Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. 3. vydání. C. H. Beck: Praha, 2002, str. 81.

⁵¹ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003, str. 30.

⁵² Council of Europe - Treaty Office: [online] 13. 2. 2012 [13. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>.

dat osobní povahy (1981), Evropská Úmluva o prevenci mučení a nelidského či ponižujícího zacházení či trestání (1987), Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi (2005) a mnohé další.

Druhý způsob spočívá v interpretaci těchto pramenů orgány RE. Zejména však v interpretaci Úmluvy Evropským soudem. Soud při řešení konkrétních sporů, týkajících se ochrany lidských práv a základních svobod, posiluje unifikaci výkladu Úmluvy a někdy i dotváří a rozvíjí evropský standard ochrany lidských práv.⁵³

Druhým pilířem systému ochrany lidských práv je Evropská sociální charta (dále ESCH či Charta). Původní ESCH byla podepsána roku 1961 a účinnosti nabyla v roce 1965. V roce 1988 byl k Chartě přijat Dodatkový protokol, který zvýšil počet obsažených práv na 23. V roce 1995 Rada schválila další Dodatkový protokol, zakládající systém kolektivních stížností. I přes přijetí těchto Dodatkových protokolů byla Charta kritizována pro svou zastaralost a nemodernost, a tak byl vytvořen ad hoc Výbor pro Evropskou sociální chartu, který připravil nové revidované znění.

Revidovaná Evropská sociální charta byla otevřena k podpisu v roce 1996 a vstoupila v platnost v roce 1999. Ratifikací revidované Charty se na smluvní stát již z formálního hlediska nevztahují ustanovení starší Evropské sociální charty a jejich dvou Dodatkových protokolů, ale výhradně ustanovení revidované Charty. Jinak řečeno, na smluvní stát se tak vztahují ustanovení modernější a pokročilejší. Kontinuita původní ESCH, však zůstala zachována, jelikož stát nemůže přijmout revidovanou Chartu, pokud by se necítil být vázán nejméně těmi ustanoveními, která korespondují s ustanoveními Evropské sociální charty a Dodatkového protokolu. To vlastně znamená, že ratifikací revidované Charty dochází k rozšíření katalogu chráněných práv.⁵⁴

Co se týká ustanovení ESCH, tak ty mají různou povahu. V první část se smluvní strany zavazují vytvářet vhodnými národními a mezinárodními prostředky podmínky pro realizaci určitých hospodářských a sociálních práv. V čase kdy byla přijata původní Charta, představovala tato ustanovení spíše budoucí cíle než jejich právně závazný standard.⁵⁵ Tyto práva jsou blíže specifikována ve druhé části ESCH. Jsou jimi na jedné straně kolektivní práva a na straně druhé práva osobní povahy, jimiž je nadán jednotlivcům. Z hlediska věcné působnosti lze práva rozdělit na tři kategorie. Na práva

⁵³ Šturma, P.: Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy: Praha, 1999, str. 30.

⁵⁴ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 186.

⁵⁵ Potočný, M., Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. 3. vydání. C. H. Beck: Praha, 2002, str. 82.

ekonomická, vznikající v důsledku pracovní činnosti (právo na práci, právo na bezpečné a zdravé pracovní podmínky, právo na spravedlivou odměnu atp.). Dále na práva sociální, univerzální povahy (právo na sociální zabezpečení, právo na sociální a lékařskou pomoc atp.). A konečně na poslední kategorii práva hospodářská a sociální, jež mají výlučnou povahu. Tato práva jsou poskytována zvláště chráněným skupinám osob, a směřují nad rámec běžně poskytovaných práv (právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu, právo tělesně a zdravotně postižených na odbornou přípravu k výkonu povolání, rehabilitaci, profesní a sociální readaptaci atp.).⁵⁶

Určitou speciální vlastností této mezinárodní smlouvy je skutečnost, že sama formuje hierarchii svých norem a stupnici hodnot. Nutnou podmínkou pro přistoupení k původní chartě je ratifikace minimálně 5 ze 7 článků tzv. „jádra“ Charty. U revidované ESCH musí smluvní stát ratifikovat nejméně 6 z 9 článků.⁵⁷

Hlavní rozdíl mezi Chartou a Úmluvou, tkví v kontrolním mechanismu. V případě ESCH se totiž nejedná o judiciální kontrolu, ale spíše o administrativní proceduru.⁵⁸ Jejím základem jsou zprávy smluvních stran o plnění ustanovení ESCH, zasílané každoročně ve čtyřletém cyklu generálnímu tajemníkovi RE. Tyto zprávy následně posuzuje Výbor nezávislých expertů. Tato procedura byla doplněna o systém kolektivních stížností, který umožňuje mezinárodním organizacím zaměstnavatelů a odborů zasílat stížnosti Výboru nezávislých expertů. Pokud Výbor zjistí, na základě zpráv či stížnosti, že Charta nebyla prováděna uspokojivě, předá zjištění Výboru ministrů RE. Výbor ministrů pak může na základě dvou třetinové většiny všech hlasů vydat doporučení smluvnímu státu, který ustanovení nedodržel. Dotčený stát pak má povinnost v rámci příštích zpráv čtyřletého cyklu informovat o opatřeních přijatých k realizaci doporučení.

I když je mechanismus ESCH méně efektivní než mechanismus u EULP, neznamená to, že by Charta nebyla významnou smlouvou. Ustanovení ESCH, které smluvní strany ratifikovaly, jsou pro ně nezpochybnitelné mezinárodněprávní závazky.⁵⁹

⁵⁶ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 187.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003, str. 34.

⁵⁹ Tamtéž, str. 35.

Hlavní smluvní instrumenty RE na ochranu individuálních a kolektivních práv příslušníků menšin jsou Evropská charta regionálních nebo menšinových jazyků a Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin.

Evropská charta pro regionální nebo menšinové jazyky z roku 1993 zavazuje smluvní státy k uznání regionálních a menšinových jazyků, jakožto výrazu evropského kulturního bohatství, respektování geografických oblastí takového jazyka, podpoře ohrožených jazyků a k usnadnění užívání těchto jazyků na veřejnosti a v soukromí.⁶⁰ Kontrolní mechanismus je založen na zprávách států, předkládaných generálnímu tajemníkovi každé tři roky. Tyto zprávy následně zkoumá Výbor expertů, který předává Výboru ministrů, spolu s vyjádřením dotčeného státu, závěrečnou zprávu. Výbor ministrů a generální tajemník pak na základě předložených zpráv zpracují své vlastní zprávy adresované následně Parlamentnímu shromáždění. Tento postup má zejména monitorovací smysl. Státy nedodržující ustanovení Charty mohou být, na základě zveřejnění zpráv o implementaci závazků, vystaveny mezinárodní kritice či odsouzení.⁶¹

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin byla otevřena k podpisu v roce 1994. Její zvláštností je, že k ní mohou přistoupit nejen členské státy RE, ale i jakékoli jiné státy, které pozve Výbor ministrů.⁶² V Rámcové úmluvě se státy zavazují, že budou osobám náležejícím k národnostním menšinám garantovat práva na rovnost před zákonem a stejnou ochranu zákonem. Úmluva tedy zakazuje diskriminaci, založenou na příslušnosti k národnostní menšině. Dále se státy zavazují k podpoře rozvíjení podmínek pro zachovávání kultury národnostních menšin, povzbuzení ducha tolerance, mezikulturního dialogu, podpoře vzájemného respektu, porozumění, spolupráce atp.

Co se týká mechanismu kontroly, má Výbor ministrů RE monitorovací pravomoc. Smluvní státy posílají Výboru skrze generálního tajemníka informace o opatřeních, které přijaly k naplnění závazků ze smlouvy. Výbor ministrů hodnotí zejména adekvátnost přijatých opatření k naplnění cílů Úmluvy. V tomto poslání mu pomáhá poradní výbor složený z renomovaných znalců oboru ochrany práv menšin.⁶³

⁶⁰ Council of Europe - ETS no. 148 - European Charter for Regional or Minority Languages: [online] 24. 10. 2011 [15. 2. 2012]. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm>.

⁶¹ Forejtová, M.: Mezinárodněprávní ochrana menšin. Západočeská univerzita v Plzni: Plzeň, 2002, str. 105.

⁶² Potočný, M., Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. 3. vydání. C. H. Beck: Praha, 2002, str. 85.

⁶³ Forejtová, M.: Mezinárodněprávní ochrana menšin. Západočeská univerzita v Plzni: Plzeň, 2002, str. 105.

1.3 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

1.3.1 Geneze a význam Úmluvy

Dějinný vývoj ukázal, že samotná prohlášení států o nezbytnosti ochrany lidských práv nevedla nikdy k ovlivnění jejich skutečného stavu. Patnáct států Rady Evropy, které se dne 4. listopadu 1950 sešly v Římě, v zastoupení svých ministrů zahraničních věcí, k podepsání Úmluvy o ochraně lidských práva a základních svobod, mělo tuto skutečnost na paměti. Snažily se vytvořit takový mezinárodněprávní instrument, který by reálně napomohl uplatnit lidská práva a základní svobody a poskytoval by také efektivní ochranu. Z tohoto důvodu byly do EULP zařazeny jen ty lidská práva a základní svobody, které mají individuální charakter a které se dají přesně vyjádřit a účinně vynutit.⁶⁴

Úmluva měla být obecně odpovědí na aktuální a minulé události v poválečné Evropě. Přáním bylo, aby EULP vystavěla symbolickou hráz proti komunismu, který se rozšiřoval ze Sovětského svazu do evropských států za železnou oponou. Byla jednak prohlášením principů, na kterých jsou vystavěny západoevropské státy a na druhou stranu prostředkem, jenž měl tyto státy ochránit od komunistické nadvlády. Ve své době byla především reakcí na závažná porušení lidských práv, jež byla Evropa svědkem během druhé světové války. Doufalo se, že EULP bude jakýmsi alarmem, který poslouží, v případě rozsáhlého porušování lidských práv, k přitáhnutí pozornosti západoevropských států a ty následně podniknou akci k potlačení takového jednání. V praxi zůstala tato funkce EULP převážně nevyužita. Namísto toho byla Úmluva uplatňována především k podpoře partikulárního porušení lidských práv ve státech, které se přihlásily k principům „*společného dědictví politických tradic, ideálů, svobod a právního státu*“ o kterých referuje Preambule Úmluvy.⁶⁵

Úmluva vstoupila v platnost dne 3. září 1953 a do dnešního dne byla ratifikována sedmačtyřiceti členy RE. Počet smluvních stran značně vzrostl po pádu Berlínské zdi v roce 1989 a rozpadu Jugoslávie na začátku roku 1990. Důsledkem politické linie směřující k přijmutí Ruska a dalších postsovětských států do RE bylo zvýšení počtu členských států z dvaadvaceti v roce 1989 na sedmačtyřicet v roce 2008. To mělo za

⁶⁴ Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Linde: Praha, 2003, str. 10.

⁶⁵ Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C.: Law of the European Convention on Human Rights. 2. vydání. Oxford University Press: Oxford, 2009, str. 1-2.

následek nové problémy týkající se interpretace a aplikace Úmluvy pro ESLP, jemuž nebyvale vzrostlo pracovní zatížení.⁶⁶

Od momentu sjednání byla EULP postupně doplňována, a to prostřednictvím čtrnácti Protokolů. Na jedné straně to byly Protokoly, které rozšiřovaly katalog chráněných práv hmotného charakteru (Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12, 13). A na straně druhé to byly Protokoly, které posilovaly a zdokonalovaly procedurální aspekty ochrany střežených práv (Protokoly č. 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 14)⁶⁷

1.3.2 Protokoly rozšiřující katalog chráněných práv

Protokol č. 1 byl podepsán v Paříži 20. března 1952 a vstoupil v platnost 18. Května 1954. Zavedl jako součást práv chráněných EULP právo na ochranu majetku, právo na vzdělání a právo na svobodné volby.⁶⁸ Protokol č. 4 byl sjednán ve Štrasburku 16. Zář 1963 a nabyl platnosti 2. května 1968. Obsahuje zákaz uvěznění pro dluh, právo na svobodu pohybu, zákaz vyhoštění občanů a zákaz hromadného vyhošťování cizinců. Velice významný je Protokol č. 6, který byl podepsán 28. dubna 1983 také ve Štrasburku a nabyl platnosti 1. března 1985. Stanoví zákaz trestu smrti a nemožnost odstoupení od tohoto ustanovení. Ponechává však ještě možnost státu odsoudit jednotlivce k trestu smrti ve výjimečných případech. Protokol č. 7 podepsaný ve Štrasburku 22. listopadu 1984 vstoupil v platnost 1. listopadu 1988. Byl koncipován jako dodatkové rozšíření původních procesních a hmotněprávních ustanovení EULP⁶⁹. Zakotvuje procesní záruky týkající se vyhoštění cizinců, právo na odvolání v trestních věcech, odškodnění za nespravedlivé odsouzení, princip non bis in idem a rovnost mezi manžely. Dne 4. listopadu roku 2000 byl otevřen k podpisu Protokol č. 12, který posiluje obecnou zásadu nediskriminace. V platnost vstoupil 1. dubna 2005, avšak plošné přijetí ze strany všech států prozatím chybí.⁷⁰ Posledním Protokolem, který významně rozšířil katalog práv Úmluvy je Protokol č. 13, jenž vstoupil v platnost 1. Července 2003. Ten zakazuje trest smrti za všech okolností.

⁶⁶ Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C.: Law of the European Convention on Human Rights. 2. vydání. Oxford University Press: Oxford, 2009, str. 1-2.

⁶⁷ Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Linde: Praha, 2003, str. 11.

⁶⁸ Council of Europe - ETS no. 009 - Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: [online] 24. 10. 2011 [16. 2. 2012]. Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/009.htm>.

⁶⁹ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 110.

⁷⁰ Tamtéž, str. 111.

1.3.3 Protokoly reformující procesní aspekty chráněných práv

Mimo tyto Protokoly byly přijaty také protokoly č. 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11 a 14. Tyto protokoly měli za cíl především reformovat činnost štrasburského kontrolního mechanismu. Platný text Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je v současnosti ve znění Protokolů č. 11 a 14. Protokol č. 11 sjednaný 11. května 1994 substituoval předcházející protokoly, s výjimkou Protokolu č. 2, který se stal nedílnou součástí Úmluvy ve chvíli vstupu v platnost dne 25. září 1970. Protokol č. 2 rozšířil pravomoc ESLP o možnost vydávat rozsudky o právních otázkách týkajících se výkladu Úmluvy a jejích Protokolů na žádost Výboru ministrů.⁷¹ Protokol č. 11 změnil dvoustupňové řízení na jednostupňové, tím že sloučil dřívější orgány Evropskou komisi pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva a ustanovil jednotný a stálý soudní orgán, Evropský soud pro lidská práva. Protokol tím velmi zásadně reformoval kontrolní mechanismus. Ačkoliv šlo pouze o fúzi dvou do té doby existujících soudních orgánů, velmi podstatně to ovlivnilo postavení účastníků během řízení. Stěžovatel se totiž mohl obrátit se svojí stížností přímo na soudní orgán. Další významnou změnou bylo omezení quasi-soudní pravomoci Výboru ministrů, výkonného orgánu RE, jenž měl následně pouze dohlížet na výkon rozsudků ESLP. Důsledkem Rozšíření smluvních států Úmluvy a vstupu Protokolu č. 11 v platnost bylo neúnosné případové zatížení Soudu, jehož kapacita byla již v roce 1990 nad jeho schopnosti, a které se později stalo jeho „noční můrou“⁷². Jen pro srovnání v průběhu let 1955 až 1998 byl počet žádostí k Soudu dohromady 45 tisíc.⁷³ Avšak počet žádostí za rok 2011, respektive stížností k ESLP byl již přes 64 tisíc. Podle pana profesora Malenovského byli tvůrci Protokolu č. 11 příliš zahleděni do minulosti. Protokol je podle něj „*jakýmsi zrcadlem potočeným do Evropy před pádem Berlínské zdi*“. Tvůrci Protokolu si totiž nepoložili otázku, zda bude koncepce seřízení kontrolního mechanismu Úmluvy fungovat i v nedaleké budoucnosti. V budoucnosti charakterizované promítnutím EULP do východní Evropy a na Balkán a konfrontací striktních standardů Úmluvy s osobitostí států nacházejících se v etapě přechodu k demokracii, právnímu státu a skutečné ochraně lidských práv.⁷⁴

⁷¹ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 112.

⁷² Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W.: European Human Rights Law. Texts and Materials. Oxford University Press: Oxford, 2008, str. 257.

⁷³ The European Court of Human Rights [online] 28. 1. 2012 [16. 2. 2012]. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/NR/ronlyres/C99DDB86-EB23-4E12-BCDA-D19B63A935AD/0/FAITS_CHIFFRES_EN_JAN2012_VERSION_WEB.pdf.

⁷⁴ Malenovský, J. Nově demokratické státy Evropy a 14. Protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu. Právník. 2006, č. 6, str. 613.

Aby se štrasburský kontrolní systém dlouhodobě stabilizoval, posílil flexibilitu a zlepšil svoji efektivitu, zejména v důsledku pokračujícího zvyšování pracovní zátěže ESLP, podepsaly členské státy RE Protokol č. 14. Otevřen k podpisu byl již od května roku 2004, ale vstoupil v platnost až 1. června 2010 v důsledku chybějící ratifikace od Ruské federace. Základem pro splnění cílů se stalo několik změn.

Protokolem č. 14 se zavedlo nové kritérium přijatelnosti stížnosti (čl. 35[2b]). Soud tak nově prohlásí stížnost za nepřijatelnou, pokud stěžovatel neutrpěl podstatnou újmu. Z tohoto ustanovení vyplývají dvě výjimky. Za nepřijatelnou tak nebude prohlášena stížnost (i v případě, že by stěžovatel podstatnou újmu neutrpěl), jestliže dodržování lidských práv vyžaduje její meritorní přezkoumání. Další výjimkou je, že ESLP neodmítne stížnost, jestliže případ nebyl řádně posouzen vnitrostátními soudy.⁷⁵

Další významná změna se týká struktury Soudu a jeho schopnosti filtrovat stížnosti. S ohledem na velké množství stížností nepřijatelných, vytváří Protokol novou formaci soudu, a to funkci samosoudce. Samosoudce může rozhodnout o nepřijatelnosti stížnosti nebo může rozhodnout o vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů, jestliže je toto možné učinit bez dalšího přezkoumání.⁷⁶

Posílena byla Protokolem č. 14 také pravomoc výborů ESLP. Ty mohou nejenom prohlásit stížnost za přijatelnou, ale v případě repetitivních (opakujících) případů, ke kterým existuje ustálená judikatura, mohou současně vynést rozsudek. Tato kompetence výborů by měla přinést významnou časovou a personální úsporu, jelikož 60 procent rozsudků patří k opakujícím se stížnostem. Tento postup byl dříve vyhrazen jen pro mezistátní stížnosti dle čl. 33 EULP.⁷⁷

Dále došlo k zapojení Komisaře pro lidská práva do soudního řízení. Ten sice není aktivně legitimován k podání stížnosti, ale může ex lege (čl. 36[3] EULP) vstoupit do probíhajícího řízení před senátem a Velkým senátem. V řízení může soudu i stranám podávat písemná stanoviska a účastnit se ústního jednání. Zásah Komisaře je v řízení srovnatelný se zásahem veřejného žalobce.⁷⁸

V rámci Protokolu č. 14 došlo také ke změně mandátu soudců. Zavedeno bylo pravidlo jednoho mandátu bez možnosti znovuzvolení. Důvodem bylo posílení soudcovské nezávislosti, jelikož ti již nebudou muset znovu předstupovat před vládu a

⁷⁵ Hucovičová, A.: Přehled změn, které přinesl Protokol č. 14 k Evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Bulletin zahraničního oddělení Nejvyššího soudu ČR. 2010, č. 4, str. 4.

⁷⁶ Tamtéž, str. 5.

⁷⁷ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 147.

⁷⁸ Malenovský, J. Nově demokratické státy Evropy a 14. Protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu. Právník. 2006, č. 6, str. 642.

sdělovat své názory na citlivé záležitosti. Jakousi kompenzací za nemožnost znovuzvolení je prodloužení délky mandátu soudce z 6 na 9 let.⁷⁹

Součástí změn obsažených v Protokolu je i otázka náležitého výkonu rozsudků ESLP. Protokol zmocňuje Výbor ministrů, aby se v závažných případech nesplnění výkonu konečného rozsudku ESLP členským státem a po varování státu, obrátil na ESLP s žalobou na porušení EULP. Soud pak může autoritativně deklarovat, že smluvní strana porušila smluvní povinnost vyhovět jeho konečnému rozsudku.⁸⁰

Poslední změnou procesního charakteru, kterou bych chtěl uvést, je posílení zásady subsidiarity štrasburské ochrany. EULP je součástí vnitrostátního práva smluvních stran. Orgány a soudy národních států by ji měly aplikovat, respektovat a interpretovat ve smyslu výkladu ESL. Jsou tedy součástí „evropské soudní soustavy“. ESLP má funkci konečného strážce Úmluvy, vrcholného článku této soustavy, který by měl vstoupit na scénu, jen v případě, že ostatní články selžou. Tato zásada subsidiarity je obsažená v čl. 1 (smluvní strany přiznávají každému v jejich jurisdikci práva a svobody Úmluvy), čl. 13 (právo na účinný opravný prostředek nápravy) a čl. 35 odst. 1 (ESLP může posuzovat věc a po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků nápravy), ale v praxi je nedůsledně využívána. Proto byl současně s Protokolem č. 14 schválen Výborem ministrů soubor doporučení, které zahrnují dohodnutou interpretaci obsahu čl. 1 a čl. 13 EULP. Jsou to tato schválená doporučení: č. 4 o Evropské Úmluvě ve vysokoškolské výuce a odborném vzdělávání, č. 5 o ověřování slučitelnosti návrhů zákonů a administrativních postupů s Evropskou úmluvou a č. 6 o zlepšování vnitrostátních opravných prostředků.⁸¹

Asi nejdůležitější změnou, která se zatím netýká procesních a procedurálních ustanovení, je možnost přístupu Evropské unie k EULP. Do okamžiku vstupu Protokolu č. 14 v platnost mohly k Úmluvě přistoupit pouze státy. V důsledku dlouhodobé snahy o řešení vzájemného vztahu obou evropských systémů ochrany lidských práv (jak systému v rámci Rady Evropy, tak systému v rámci Evropské unie) doplnil Protokol Úmluvu o čl. 59 odst. 2, jež zní:

„Evropská unie může přistoupit k této Úmluvě“.

⁷⁹ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 150.

⁸⁰ Malenovský, J. Nově demokratické státy Evropy a 14. Protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu. Právník. 2006, č. 6, str. 642.

⁸¹ Tamtéž, str. 638.

1.3.4 Katalog chráněných práv v Úmluvě

Přestože byl text Úmluvy za celou dobu své existence průběžně doplňován Protokoly, skutečně nových oprávnění jednotlivců, za šedesát let existence Úmluvy, přibýlo relativně málo. Ve většině změn, které Protokoly přinášely, docházelo zejména k rozpracování původních hmotněprávních ustanovení a změně kontrolního mechanismu Úmluvy. Původních osmnáct Úmluvou zaručených ustanovení lidskoprávní povahy bylo Protokoly doplněno o dalších patnáct ustanovení, což zvýšilo celkový počet ustanovení na třiatřicet.⁸² Z tohoto důvodu můžeme říci, že EULP obsahuje relativně limitovaný katalog lidských práv. Rada Evropy se totiž vydala cestou přijímání dalších samostatných instrumentů regulujících lidská práva vlastními kontrolními mechanismy.

Úmluva se zaměřuje na ochranu těch práv, jež na úrovni OSN zakotvuje Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Vedle toho Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech má svůj odraz v Evropské sociální chartě. Jakousi paralelou Úmluvy na regionální evropské úrovni je s určitými odlišnostmi Listina základních práv EU, která tato práva také chrání.⁸³

Pro účely rozlišení lidských práv je možné zvolit více hledisek. Zásadně však musíme odmítnout dělení na práva individuální a kolektivní, jelikož Úmluva obsahuje pouze práva jednotlivce. S ohledem na derogační ustanovení čl. 15 EULP, z něhož vyplývá nepřímo hierarchie lidských práv, je možno rozdělit katalog na práva nedotknutelná a práva ostatní.

Nedotknutelná práva obsahují absolutní zákaz pozastavení i v případě mimořádných okolností, jako je válka či výjimečný stav. Těmito nedotknutelnými právy jsou čl. 2 (právo na život, kromě úmrtí z dovolených válečných činů), čl. 3. (zákaz mučení), čl. 4 odst. 1 (nikdo nesmí být držen v otroctví a nevolnictví) a čl. 7 (uložení trestu jen na základě zákona).

Ostatní práva, s ohledem na interpretaci čl. 15, mohou být suspendována v případě války nebo jiného závažného ohrožení státu. Efekt pozastavení či omezení těchto práv se samozřejmě uplatňuje pouze v minimální možné míře. Aby tomu nebylo jinak EULP stanovil zásadu restriktivního výkladu těchto práv, což znamená, že omezení se nesmí dotknout „*samotné podstaty práva*“.⁸⁴

⁸² Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 111.

⁸³ Šturma, P.: Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy: Praha, 1999, str. 30.

⁸⁴ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 120.

Další třídění je možné rozdělit dle věcných okruhů, i když v některých případech je takovýto způsob kategorizace obtížný v důsledku vzájemné spojitosti různých oblastí úpravy a těsné provázanosti práv.

Dle věcných okruhů rozdělujeme katalog lidských práv na práva nedotknutelná směřující k ochraně lidského života a důstojnosti, práva procedurální povahy a procesního charakteru charakteristické pro princip právního státu, práva zakotvující nedotknutelnost soukromého života a duchovní, profesní a sociální seberealizaci jedince a politické svobody zajišťující pluralismus a demokracii v životě společnosti.⁸⁵

Nedotknutelná práva směřující k ochraně života a důstojnosti, jsou považována za nezadatelná a nezcizitelná. Jejich neobyčejný význam je vyjádřen v čl. 15 EULP absolutním zákazem suspendování i za mimořádných okolností.⁸⁶ Jsou jimi právo na život (čl. 2 Úmluvy), zákaz trestu smrti (Protokol č. 6 a č. 13), zákaz mučení (čl. 3 Úmluvy), zákaz otroctví a nevolnictví (čl. 4 Úmluvy).

Na právech procesního charakteru a procedurální povahy typické pro právní stát spočívá celý štrasburský systém ochrany. Tyto práva poskytují záruky procesní povahy charakterizující samotný princip vlády práva. Jedná se o právo na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 5 Úmluvy), právo na spravedlivé řízení (čl. 6 Úmluvy), zákaz trestu bez zákona, respektive zákaz retroaktivity trestního práva (čl. 7), právo na účinný opravný prostředek nápravy (čl. 13), zákaz uvěznění pro dluh (čl. 1 Protokolu č. 4), právo na odvolání v trestních věcech, právo na náhradu škody v případě nezákonného rozhodnutí, právo nebýt souzen nebo trestán za stejný čin (non bis in idem, čl. 1 Protokolu č. 7).

V případě článku 7 Úmluvy můžeme vidět úskalí takovéto kategorizace, neboť derogační ustanovení čl. 15 EULP vysloveně čl. 7 vypočítává jako nedotknutelné právo, které není možné suspendovat. Na druhé straně tato skutečnost vypovídá o mimořádném významu této kategorie neboť, skrze tyto práva je možné ostatní kategorie práv efektivně vynucovat.⁸⁷

Práva zakotvující nedotknutelnost soukromého života a seberealizace jedince můžeme posuzovat jako práva občanská a práva smíšené povahy mající určité hospodářské a sociální prvky. Mezi tyto práva patří právo na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence (čl. 8 Úmluvy), právo uzavřít manželství (čl. 12 Úmluvy), rovnost manželů (čl. 5 Protokolu č. 7), svoboda pohybu a svoboda

⁸⁵ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 120 -122.

⁸⁶ Šturma, P.: Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy: Praha, 1999, str. 30.

⁸⁷ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 121.

zvolit si místo pobytu včetně svobody opustit jakoukoli zemi i vlastní (čl. 2 Protokolu č. 4), zákaz vyhoštění vlastního občana (čl. 3 Protokolu č. 4), zákaz kolektivního vyhoštění cizinců (čl. 4 Protokolu č. 4) a právo na vlastnictví fyzických a právnických osob (čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1).

Poslední kategorie práv politických zakotvuje povinnost orgánů veřejné moci respektovat různorodá přesvědčení, aby tak zajistila jednotlivci naprostou duševní nezávislost.⁸⁸ Patří sem právo na svobodné volby (čl. 3 Dodatkového Protokolu č. 1), svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání (čl. 9 Úmluvy), svoboda projevu (čl. 10 Úmluvy) a svoboda shromažďování a sdružování (čl. 11 Úmluvy).

Významné místo v této kategorizaci zaujímá obecná antidiskriminační klauzule obsažená v čl. 14 Úmluvy. Ta nesloužila, před přijetím Protokolu č. 12 k samostatnému použití, nýbrž k použití pouze v kombinaci s jiným článkem EULP.⁸⁹ Situace se změnila pro státy, které ratifikovaly Protokol č. 12. Pro tyto státy totiž platí, že obecná antidiskriminační klauzule se stává samostatným právem, jenž lze podřadit do třetí skupiny práv, tedy práv na nedotknutelnost soukromého života jednotlivce a práv na jeho seberealizaci.

K dokončení pojednání o uvedené kategorizaci lidských práv je nutné upozornit na skutečnost, že obsah a výklad Úmluvy a Protokolů je dotvářen autoritativní interpretací Evropského soudu pro lidská práva, který vytyčuje rozměr a limity jednotlivých práv v Úmluvě obsažených.⁹⁰

⁸⁸ Sudre, F., Jílek, D., Malenovský, J.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1997, str. 193.

⁸⁹ Šturma, P.: Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy: Praha, 1999, str. 31.

⁹⁰ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 123.

1.4 Evropský soud pro lidská práva

1.4.1 Pojem a základy

Na otázku co je vlastně Evropský soud lze odpovědět různými způsoby. Nejvyšší soudní orgán vykládající Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, odpoví nám právník. První mezinárodní soudní orgán ochrany lidských práv, připomene historik. Strážce právního státu a demokracie na starém kontinentu, podotkne politik. Země zaslíbená, kde člověk konečně dosáhne ochrany svého práva, doplní úspěšný žalující. Tyto výrazy, i když nejsou nekorektní, detailní či vyčerpávající, nemohou dát zapomenout, že Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku je pro širokou veřejnost často neznámý.⁹¹

Původně byla ochrana lidských práv chráněných v Úmluvě kontrolována dvěma smluvními orgány, a to Evropskou komisí a Evropským soudem pro lidská práva, a jedním politickým orgánem RE, Výborem ministrů. V listopadu 1998 však vešel v platnost Protokol č. 11, který reformoval systém kontroly lidských práv v EULP. Ten sloučil Komisi a Soud a nahradil je novým Evropským soudem pro lidská práva, který se stal jednotným, permanentně fungujícím a stálým soudním orgánem (čl. 19 Úmluvy). Mimoto Protokol změnil ustanovení Úmluvy týkající se postavení Výboru ministrů. Omezil jeho quasi-soudní pravomoci a ponechal Výboru dohled nad výkonem rozsudků (čl. 46 odst. 2 Úmluvy). Protokol zásadně změnil postavení účastníků, neboť otevřel možnost jednotlivcům přímo se obrátit se svou stížností na Soud (čl. 34 Úmluvy).⁹²

Jak již bylo řečeno, Soud má hlavní vliv na tom, že je EULP považována za nejúčinnější mezinárodněprávní instrument ochrany lidských práv⁹³ Dá se také usuzovat, že hlavním rozhodným důvodem pro uvedení systému ochrany lidských práv Rady Evropy v život je právě právo přístupu soukromých stěžovatelů k soudu.⁹⁴

⁹¹ Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva. IFEC: Praha, 2003, str. 1.

⁹² Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Linde: Praha, 2003, str. 13.

⁹³ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003, str. 30.

⁹⁴ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W.: European Human Rights Law. Texts and Materials. Oxford University Press: Oxford, 2008, str. 75.

1.4.2 Pravomoc a příslušnost

Pravomoc Soudu je vyslovena čl. 32 Úmluvy. Tento článek nám uvádí, že pravomoc Soudu se vztahuje na všechny otázky týkající se výkladu a provádění Úmluvy a Protokolů, které budou Soudu předloženy dle článků 33, 34, 46 a 47. To znamená, že se jurisdikce Soudu může určit, jako působnost k:

Projednání mezistátní stížnosti, v které může každá Vysoká smluvní strana namítat údajné porušení Úmluvy a Protokolů jinou Vysokou smluvní stranou.

Rozhodování o individuální stížnosti fyzických osob, nevládních organizací či skupin osob, jež se cítí být poškozeny v důsledku porušení práv plynoucích z Úmluvy a Protokolů jednou ze smluvních stran Úmluvy.

Podání výkladu konečného rozsudku Soudu na žádost Výboru ministrů a vydání rozhodnutí, zda se smluvní strana skutečně řídí konečným rozsudkem soudu.

Vydání poradního stanoviska o právních otázkách výkladu Úmluvy a Protokolů, kterou také iniciuje Výbor ministrů RE.

Mezistátní stížnosti se příliš neuplatnily a výkladová pravomoc tvoří pouze okrajovou činnost Soudu. Nejvíce se soud zabývá individuálními stížnostmi. Aby se však Soud mohl stížností zabývat, musí být splněna podmínka jeho příslušnosti.

Rozsah Úmluvou zaručených práv koresponduje s rozsahem kompetence soudu k projednání stížnosti (čl. 34. Úmluvy). Kompetenci Soudu dělíme na *ratione loci*, *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione temporis*.⁹⁵

Kompetence *ratione loci* Soudu - rozsah územní aplikace Úmluvy. Soud má příslušnost tehdy, pokud k porušení Úmluvy dojde na území, které spadá pod jurisdikci smluvního státu nebo na Území pod jeho kontrolou.⁹⁶

Kompetence *ratione materiae* Soudu - rozsah věcné aplikace Úmluvy. Soud je oprávněn přezkoumávat jen ta údajná porušení práv, která jsou v Úmluvě a Protokolech obsažena. Stížnosti namítající porušení jiných práv Soud prohlásí za nepřijatelné.⁹⁷

⁹⁵ Hubálková, E.: Bulletin advokacie: Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. Česká advokátní komora: Praha, 2008, str. 29.

⁹⁶ Tamtéž, str. 30.

⁹⁷ Prouzová, A.: Evropský soud pro lidská práva – organizace, pravomoci, řízení. Linde: Praha, 2004, str. 39.

Kompetence *ratione personae* Soudu - rozsah osobní aplikace Úmluvy. Dle čl. 33 Úmluvy je k stížnosti aktivně legitimován stát vůči jinému státu za údajné porušení Úmluvy a Protokolů.⁹⁸ A ve smyslu čl. 34 Úmluvy je ke stížnosti aktivně legitimována každá fyzická osoba, nevládní organizace či skupina osob, které tvrdí, že jim bylo smluvním státem porušeno Úmluvou a Protokoly přiznané právo.

Kompetence *ratione temporis* - rozsah časové aplikace Úmluvy. Úmluva a Protokoly nejsou zavazující v souvislosti se skutečnostmi, které vznikly ještě před vstupem Úmluvy v platnost.⁹⁹

1.4.3 Uspořádání a činnost Soudu

Ustanovení týkající se Soudu jsou upraveny v hlavě II. Úmluvy, přičemž rozvinutí těchto ustanovení najdeme v Jednacím řádu ESLP.

Soud tvoří takový počet soudců, jenž se rovná počtu smluvních stran Úmluvy (čl. 20). Dále EULP stanovuje podmínky na výkon funkce soudce. Tím se může stát jen osoba s vysokým morálním charakterem splňující požadavek na vysokou soudní funkci či velmi uznávaný právník. Soudci nesmí vykonávat činnost neslučitelnou s výkonem funkce soudce, musí být nestranní a nezávislí. Jednají během soudu jako soukromé osoby (čl. 21). Před nastoupením do funkce složí soudce přísahu nebo učiní slavnostní prohlášení o tom, že bude funkci vykonávat čestně, nezávisle, nestranně a že bude zachovávat mlčenlivost (čl. 3 Jednacího řádu ESLP). Protokolem č. 14 došlo k prodloužení funkčního období z 6 na 9 let bez možnosti znovuzvolení. Funkce soudce zaniká dosažením 70 let, demisí či odvoláním.

K projednávání předložených případů zasedá soud jako samosoudce, ve výborech po třech soudcích, v senátu po sedmi soudcích a ve velkém senátu po sedmnácti soudcích.

Samosoudce je další změnou, kterou přinesl Protokol č. 14. Jeho hlavní úlohou je rozhodnout o nepřijatelnosti individuální stížnosti nebo o jejím vyškrtnutí ze seznamu případů soudu. Pokud samosoudce toto neučiní, postoupí danou stížnost výboru nebo senátu k dalšímu přezkoumání (čl. 27 Úmluvy).

Výbor rozhoduje také o nepřijatelnosti individuální stížnosti či o možnosti vyškrtnutí ze seznamu případů. Pokud takto nerozhodne, může vynést konečný rozsudek o přijatelnosti stížnosti a o meritě věci, jedná-li se o repetitivní stížnost. Tedy takovou

⁹⁸ Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Linde: Praha, 2003, str. 17.

⁹⁹ Prouzová, A.: Evropský soud pro lidská práva – organizace, pravomoci, řízení. Linde: Praha, 2004, str. 38.

stížnost, která se vztahuje k otázce, jež již byla vyřešena ustálenou judikaturou soudu (čl. 28 Úmluvy). Pokud výbor nijak nerozhodne a nevyneserozsudek, bude o přijatelnosti a odůvodněnosti individuální stížnosti rozhodovat senát.

Senát může samostatně rozhodnout o nepřijatelnosti stížnosti. Pokud takto nerozhodne, vydá rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti a pokračuje v řízení, v němž vydá později konečný rozsudek. Ve výjimečných případech může senát rozsudkem rozhodnout o přijatelnosti stížnosti a o meritu věci (čl. 29 Úmluvy). Také může ještě před vyneserozsudku postoupit věc velkému senátu, vyvolává-li případ závažnou otázku týkající se výkladu Úmluvy a Protokolů.

Velký senát rozhoduje o individuální stížnosti, když mu stížnost postoupí senát anebo výjimečně pokud zúčastněná strana požádá v tříměsíční lhůtě od vyneserozsudku senátu o postoupení věci. Velký senát rozhoduje rozsudkem, jenž je konečný a závazný.

Soudní formace nejprve rozhodují o přijatelnosti podání. Dle čl. 35 je může soud hodnotit až po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků ochrany a dodržení lhůty šesti měsíců od konečného vnitrostátního rozhodnutí. Dále článek stanovuje, že stížnost nesmí být bezejmenná, v téže věci opěťovaná, neslučitelná s ustanoveními Úmluvy a Protokolů, zjevně bezdůvodná či zneužívající právo na stížnost. Poslední kritérium je novinkou Protokolu č. 14, stěžovatel musí utrpět podstatnou újmu. Jestliže jsou všechny podmínky splněny, je stížnost shledána přijatelnou.

Soud následně v kontradiktorním, veřejném řízení zjišťuje faktický stav a v jakékoli fázi řízení plní smírčí funkci. Během tohoto řízení zjišťuje, jestli opravdu došlo k porušení ustanovení Úmluvy a Protokolů ze strany státu. Jestliže ke smíru nedojde a nedojde ani k vyškrtnutí stížnosti dle č. 37, rozhodne Soud v meritu věci.¹⁰⁰

Pokud je v rozsudku konstatováno porušení Úmluvy či Protokolů a vnitrostátní právo smluvního státu umožňuje pouze částečné odstranění následků tohoto porušení, přiznává Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění (čl. 41 Úmluvy). To je vypláceno smluvním státem ve formě finanční náhrady.

Rozsudek senátu je konečným pokud strany prohlásí, že nebudou žádat o postoupení věci velkému senátu, uplynutím tříměsíční lhůty k podání žádosti o postoupení velkému senátu nebo pokud kolegium velkého senátu zamítne žádost o postoupení (čl. 44 Úmluvy).

¹⁰⁰ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003, str. 31.

I když je postoupení věci velkému senátu dle článku 43 zdánlivě podobné dvouinstančnímu mechanismu charakteristickému pro kasaci, z čistě formálního aspektu se nejedná o odvolání. Postoupení věci velkému senátu můžeme označit jako prostředek výjimečné povahy, který se použije jenom v případech významných záležitosti obecného významu nebo v případech, jenž otevírají vážné otázky týkající se výkladu EULP a Protokolů.¹⁰¹

1.4.4 Závaznost a výkon rozsudků

Podle čl. 46 Úmluvy se smluvní strany zavázaly, že se budou řídit konečnými rozsudky Soudu ve veškerých sporech, v nichž jsou stranami. Autorita rei judicate je tedy podmíněná a neplatí erga omnes. Rozsudek, jenž konstatuje porušení Úmluvy či jejích Protokolů, tak zavazuje jenom strany ve sporu a pouze v dané věci.¹⁰²

Vedle závaznosti se rozsudek Evropského soudu pro lidská práva vyznačuje také deklaratorní povahou. To znamená, že samotný způsob vnitrostátního výkonu rozsudku je přenechán smluvním stranám. Stát podléhá jen povinnosti za výsledek. Je povinen podniknout příhodná opatření, aby bylo zjištěné porušení ustanovení Úmluvy či Protokolů odstraněno a aby byly odstraněny následky tohoto porušení.¹⁰³ Mimo povinnosti zaplatit finanční kompenzaci poškozenému z titulu spravedlivého zadostiučinění, Soud smluvním stranám konkrétní chování neukládá. Je tedy pouze na státu, jaký prostředek pro výkon rozsudku zvolí. Těmito prostředky jsou opatření individuální nebo všeobecné povahy.¹⁰⁴

Opatřením individuální povahy je myšlen zejména institut restitucí, jenž je nejvíce preferován také obecným mezinárodním právem. Dalším prostředkem individuální povahy je obnova vnitrostátního řízení či přezkum v soudním a správním řízení.

Zásada restitutio in integrum se použije v takovém případě, ve kterém účel ochrany lidských práv jednotlivce společně s efektivní implementací rozsudku Soudu převyšuje všeobecně respektovaný princip res iudicata a zásadu právní jistoty.¹⁰⁵

¹⁰¹ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 132.

¹⁰² Sudre, F., Jílek, D., Malenovský, J.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1997, str. 292.

¹⁰³ Tamtéž, str. 293.

¹⁰⁴ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003, str. 32.

¹⁰⁵ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 135.

Navrácení v předešlý stav, však nemusí být vždy neoptimálnějším prostředkem nápravy. Restituce není vždy objektivně možná, jelikož může představovat výrazný zásah do struktury vnitrostátního právního systému. Proto je někdy nevyhnutelné použít opatření všeobecné povahy.¹⁰⁶

Všeobecným opatřením je míněna změna vnitrostátní legislativy, která zakládala porušení ustanovení EULP nebo doplnění domácí úpravy, která jednoduše schází. V případě že Soud rozsudkem prohlásí porušení Úmluvy, dochází často k podání opakujících se individuálních stížností, proto je pro smluvní stát, ale i ostatní státy, které se nalézají ve srovnatelné situaci vhodné iniciovat takovou změnu či doplnění legislativy, která do budoucna zabrání porušování ustanovení Úmluvy.

¹⁰⁶ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 135.

2. Ochrana lidských práv v rámci Evropské unie

2.1 Pronikání lidských práv do *acquis communautaire* a práva EU

2.1.1 Lidská práva v zřizovacích smlouvách

Evropské státy byly v poválečném období postaveny před nutností obnovit a ozdravit stav svého zničeného hospodářství. V souvislosti s tzv. Marshallovým plánem v roce 1947, který obsahoval nabídku americké vlády poskytnout finanční podporu k obnově Evropy za předpokladu bližší hospodářské kooperace evropských států, začaly západoevropské státy rozvíjet vzájemnou spolupráci. Již v roce 1948 byla mezi šestnácti účastníky přijata Úmluva o evropské hospodářské spolupráci, která se stala základem Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Přes tuto úmluvu došlo ke skutečnému sblížení evropských hospodářství až Smlouvou o zřízení Evropského společenství uhlí a oceli z roku 1951, zvanou také Montánní unie. Následně byly v Římě roku 1957 podepsány další dvě smlouvy, a to Smlouva o zřízení Evropského hospodářského společenství a Smlouva o vytvoření Evropského společenství pro atomovou energii.¹⁰⁷ V roce 1965 došlo ke vzájemnému sloučení těchto společenství a vzniku společných orgánů tzv. Bruselskou smlouvou. Na těchto smlouvách posléze vznikala konstrukce Evropského společenství.

Hlavním účelem vzniku Evropských společenství (dál ES) bylo vytvořit společný trh, posílit národní a nadnárodní hospodářství a podnítit růst obchodu a ekonomiky. Ochrana lidských práv nebyla téměř vůbec v zřizovacích smlouvách obsažena.

Výjimkou je ustanovení z textu původní Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství, kde se objevuje rovnoprávnost mužů a žen a zákaz diskriminace z důvodu národnosti. Rovnost pohlaví je derivát obecného principu rovnosti, jenž byl nepřímo vyjádřen v *acquis communautaire* od jeho počátku. Z tohoto důvodu je rovnost pohlaví jedním z nejpropracovanějších práv v EU.¹⁰⁸

Důvody pro neexistenci ustanovení o lidských právech či katalogu lidských práv v zakladatelských smlouvách byly dva základní. Prvním bylo přesvědčení, že ochrana práv jednotlivců stojí mimo věcnou působnost *acquis communautaire* a měla by být přenechána mechanismu RE. Druhým důvodem byl názor, že proces hospodářské integrace nepřekročí ryze ekonomickou dimenzi a nebude pronikat do dalších oblastí.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné, C. H. Beck: Praha, 2008, str. 132.

¹⁰⁸ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie, Aleš Čeněk: Plzeň, 2003, str. 470.

¹⁰⁹ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 36.

2.1.2 Doktrína základních práv v judikatuře Evropského soudního dvora

Evropský soudní dvůr (dále ESD) vznikl na základě Dohody o společných orgánech Společenství z roku 1957, jako soudní orgán pro tři společenství. Jeho poslání spočívá v přezkumu a závazné interpretaci práva EU obsažené v ratio decidendi jeho rozsudků. Tento soudní orgán měl a má mimořádný vliv pro rozvoj lidských práv v rámci ES/EU.¹¹⁰

Díky přelomovému rozhodnutí ESD ve věci Van Gend en Loos¹¹¹, přispěl k rozmachu judikatury o základních právech tím, že deklaroval princip bezprostředního účinku primárního práva ES¹¹². Dalším revolučním rozsudkem ESD ve věci Costa vs. ENEL¹¹³ postuloval přednost práva Společenství před národním právem¹¹⁴. Samotné rozsudky samy o sobě neobsahují žádné výroky o lidských právech nebo jejich ochraně, ale mají úzký vztah k základům judikatury ESD a aplikaci samotného práva EU v členských státech.

Během padesátých a šedesátých let musel ESD řešit více případů (Stork¹¹⁵, Geitling¹¹⁶), které se týkaly konfliktu právních aktů orgánů Společenství a lidských práv obsažených v ústavách členských států. V těchto kauzách argumentoval ESD tím způsobem, kterým ostatně argumentuje dodnes, že není oprávněn k přezkumu souladu komunitárních aktů s vnitrostátním právním řádem, včetně ústavních předpisů členského státu. Při absenci výchozí institucionalizace lidských práv v *acquis communautaire* se dále přezkumem souladu napadených komunitárních aktů nezabýval.

Z důvodu neexistence katalogu základních práv v právu Společenství se národní ústavní soudy obávaly, v té době jistě odůvodněně, že na úrovni Společenství neexistují dostatečné záruky kontroly moci, respektive neexistuje účinný systém dělby moci, kdy moc soudní dohlíží na exekutivu a zákonodárce. Právní akty Společenství by v důsledku principu aplikační přednosti nepodléhaly pravomoci přezkumu národních ústavních

¹¹⁰ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie, Aleš Čeněk: Plzeň, 2003, str. 472.

¹¹¹ Rozsudek ESD ze dne 5. února 1963, C-26/62 NV Algemene Transport-en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen.

¹¹² Princip přímého či bezprostředního účinku primárního práva ES znamená, že se každý může domáhat ustanovení zřizovacích smluv evropských společenství bez nutnosti implementace příslušných ustanovení do vnitrostátního práva členského státu. Později tento princip ESD rozšířil i na sekundární právo ES/EU s rozlišením na vertikální a horizontální účinek.

¹¹³ Rozsudek ESD ze dne 15. července 1964, C-6/64 Flaminio Costa v. E. N. E. L.

¹¹⁴ Princip aplikační přednosti znamená přednostní užití normy unijního práva před normou práva vnitrostátního, která je s touto unijní normou v rozporu.

¹¹⁵ Rozsudek ESD ze dne 4. února 1959, C-1/58 Friedrich Stork & Cie v. Vysoký úřad ESUO.

¹¹⁶ Rozsudek ESD ze dne 15. července 1960, Spojené věci C-36, 37, 38/59 a 40/59

Ruhrkohlenverkaufsgesellschaften, "Präsident", "Geitling", "Mausegatt", a Entreprise I. Nold KG v. Vysoký úřad ESUO.

soudů a kvůli absenci katalogu lidských práv v právu ES by nebyla možná ani vnitřní kontrola ESD.¹¹⁷

Zanedlouho bylo ze stanovisek ústavních soudů členských států zřejmé, že považují ochranu ústavně garantovaných lidských práv a svobod za posláni takové důležitosti, že by mohli kvůli němu zpochybnit monopol ESD na interpretaci komunitárního práva a ve své podstatě i zásadu přednosti práva ES. Bylo jasné, že pokud má být tato zásada úplně a trvale respektována, nemůže se ESD otázce ochrany základních práv dále vyhýbat.¹¹⁸

Zlomovým rozhodnutím bylo rozhodnutí ve věci Stauder¹¹⁹. ESD byl požádán o posouzení souladu rozhodnutí komise a obecných právních zásad. Šlo o to, že rozhodnutí Komise zmocňovalo členské státy k poskytování másla chudým lidem za snížené ceny. Aby se zajistilo, že máslo půjde pouze potřebným, stanovovalo rozhodnutí v německém znění podmínku, že poskytnutí másla bude vázáno na předložení písemného potvrzení vystaveného na jméno. Francouzská verze rozhodnutí Komise však pojednávala pouze o individualizovaném potvrzení. Pan Stauder byl oprávněnou osobou pro příjem tohoto plnění, avšak považoval požadavek na uvádění jména při příjmu másla za porušení základních práv. Proto podal žalobu u správního soudu ve Stuttgartu na zrušení ustanovení o prokazování totožnosti v rozhodnutí. Správní soud následně předložil dle čl. 267 Smlouvy o fungování evropské unie (dále SFEU v té době SES) ESD předběžnou otázku, zda je slučitelné s obecnými právními zásadami práva Společenství, aby při předávání zlevněného másla musel příjemce sociálních dávek prokazovat totožnost prodavačům. ESD konstatoval, že výklad rozhodnutí by neměl obsahovat nic, co by mohlo nějakým způsobem zpochybnit základní práva osoby, obsažená v obecných zásadách práva ES, jejichž dodržování je úkolem ESD.¹²⁰ Tímto rozhodnutím ESD uznal existenci nepsaných základních práv obsažených v obecných zásadách *acquis communautaire*.

Následně v rozsudku ve věci *Internationale Handelsgesellschaft*¹²¹ ESD prohlásil, že respektování základních práv tvoří nerozlučnou součást obecných právních zásad, které ochraňuje, a že tato ochrana musí být zaručena v rámci struktury a cílů Společenství. Proto je ESD povinen zkoumat, zda jsou akty orgánů ES v souladu s těmito zásadami.

¹¹⁷ Grygar, J.: *Ochrana základních práv v Evropské Unii*. IFEC: Praha, 2001, str. 20.

¹¹⁸ Stromšíková, V.: *Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce?* (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). *Právník*. 2004, č. 6, str. 539.

¹¹⁹ Rozsudek ESD ze dne 12. listopadu 1969, C-29/69 *Erich Stauder v. Stadt Ulm – Sozialamt*.

¹²⁰ Grygar, J.: *Ochrana základních práv v Evropské Unii*. IFEC: Praha, 2001, str. 22.

¹²¹ Rozsudek ESD ze dne 17. prosince 1970, C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*.

Avšak ani tento velice zřetelný posun v judikatuře ESD směrem k ochraně základních lidských práv neznamenal úplný konec obav o princip aplikační přednosti práva ES. Německému Ústavnímu soudu byla totiž k meritornímu posouzení předložena věc Internationale Handelsgesellschaft, a to správním soudem který se předtím obrátil na ESD. Spolkový ústavní soud tak v roce 1974 vynesl věhlasný rozsudek Solange I¹²². V tomto rozhodnutí jednak shledal, že není nadán příslušností k rozhodování platnosti legislativy ES. Zároveň však prohlásil, že do té doby než se odstraní absence demokratické kontroly v podobě vlastního voleného parlamentu ES a absence katalogu lidských práv, které budou poskytovat minimální standard ochrany lidských práv jako Německá Ústava, do té doby si ponechává možnost kontroly sekundárního práva ES. V případě rozporu právních aktů ES se základními právy garantovanými Ústavou může tyto akty prohlásit ve Spolkové republice Německo za neaplikovatelné.¹²³

Solange I vlastně znamenalo popření principu aplikační přednosti komunitárního práva. V členských zemích EU, konkrétně ve Francii, Itálii a Belgii, byly vznášeny analogické připomínky a postupovalo se totožným způsobem.¹²⁴ Ačkoliv Spolkový Ústavní soud nikdy neprohlásil sekundární normu Společenství za neaplikovatelnou, byl právní názor v Solange I terčem ostré kritiky všech, kteří v něm viděli hrozbu pro jednotnou aplikaci práva ES a také hrozbu pro jednotu ES jako celku. Nicméně je nutné zdůraznit, že právě tento „odbojný“ postoj ústavních soudů několika členských států ES podnítil ESD k ještě většímu úsilí v rozpracování doktríny základních práv ES.¹²⁵

V témže roce, kdy byl vydán rozsudek Solange I, rozhodoval ESD o žalobě na neplatnost rozhodnutí Komise ve věci Nold¹²⁶. Pan Nold byl velkoobtěratelem uhlí od společnosti Ruhrkohle AG. Tato společnost na základě rozhodnutí Komise změnila své obchodní podmínky a Nold se cítil být poškozen. Na základě nových podmínek by již nebyl velkoobtěratelem a musel by uhlí odebírat přes zprostředkovatele. To by mu následně zvýšilo výslednou cenu za uhlí. Nold především namítal, že rozhodnutí komise porušuje několik základních práv přiznaných Ústavou Spolkové republiky Německo, zejména právo na svobodný rozvoj osobnosti a volbu povolání a záruku vlastnictví. Namítal, že tato práva obsahují i ústavy jiných členských států ES, mezinárodní úmluvy

¹²² Rozsudek německého Spolkového ústavního soudu ze dne 29. 5. 1974, BVerfGE 37271, Solange I.

¹²³ Stromšíková, V.: Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce? (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). Právník. 2004, č. 6, str. 541.

¹²⁴ Grygar, J.: Ochrana základních práv v Evropské Unii. IFEC: Praha, 2001, str. 34.

¹²⁵ Stromšíková, V.: Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce? (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). Právník. 2004, č. 6, str. 541.

¹²⁶ Rozsudek ESD ze dne 14. května 1974, C-4/73 J. Nold, Kohlen-und Baustoffgroßhandlung v. Komise Evropských společenství.

a sama smlouva ESUO. ESD v této věci navázal na předchozí rozsudky v judikátech Stauder a Internationale Handelsgesellschaft, když zopakoval, že základní práva tvoří nedílnou součást obecných právních zásad, jejichž dodržování zajišťuje. Nad rámec tohoto však ESD konstatoval, že při zajišťování ochrany těchto práv je povinen vycházet z ústavních tradic společných členským státům a z mezinárodních instrumentů týkajících se ochrany lidských práv, na jejichž tvorbě členské státy spolupracovaly nebo k nimž přistoupily.

Rozsudkem Nold tedy ESD rozšířil zdroj chráněných práv z rozsudku Stauder. Mimoto však stanovil i určité limity těchto práv, když konstatoval, že ochrana vlastnických práv, práv k výkonu povolání, právo na práci a obchodní činnosti není ani v ústavách členských států chápána jako absolutní a neomezená a musí být uvažována s ohledem na společenskou funkci majetku a činnosti. Tato práva jsou zaručena jen s výhradou omezení v závislosti na veřejném zájmu.

Dalším neméně významným judikátem, kterým ESD víceméně završil zdroje inspirace pro svou rozhodující činnost, bylo rozhodnutí ve věci Rutili¹²⁷. Pan Rutili byl italským občanem a pracoval ve Francii. Rozhodnutím ministra vnitra mu bylo zakázáno, aby pobýval v několika francouzských departmentech, jelikož se podílel na odborových aktivitách. ESD v tomto případě zjišťoval, zda byla výjimka zákazu pobytu z důvodu veřejného zájmu Francií oprávněně uplatněna. Při tomto zjišťování a posléze v rozhodnutí přímo použil ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

V rozhodnutích Nold a Rutili z poloviny sedmdesátých let ESD uznal mezinárodní smlouvy o lidských právech jako zdroj inspirace, či jinak řečeno pramen poznání pro svou rozhodovací činnost, a označil je za jakési návody, kterými se bude řídit při interpretaci a aplikaci komunitárního práva. Z rozhodnutí Rutili přímo vyplývá, že EULP má být výchozím mezinárodním instrumentem ke zkoumání porušení lidských práv a že EULP zaujímá výsadní místo mezi mezinárodními instrumenty k ochraně lidských práv.¹²⁸

K doktríně základních práv se postupem času začaly hlásit i jiné instituce ES. V roce 1977 přijal Evropský parlament, Rada a Komise Společnou deklaraci základních práv¹²⁹. V deklaraci se tyto orgány přihlašují k ochraně základních práv, které vycházejí

¹²⁷ Rozsudek ESD ze dne 28. října 1975, C-36/75 Roland Rutili v. Ministre de l'intérieur.

¹²⁸ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie, Aleš Čeněk: Plzeň, 2003, str. 474.

¹²⁹ Joint Declaration by the European Parliament, the Council and the Commission [online] 3. 1. 2012 [7. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/charter/docs/pdf/jointdecl_04_77_en_en.pdf.

z ústav členských států a EULP a zavazují se tato práva dodržovat při výkonu svých pravomocí a při naplňování cílů společenství. Jde o nezávazný dokument, nicméně prohlášení mělo v době vzniku velký politický význam¹³⁰ a reagoval na něj i ESD ve své další judikatuře.

Nejpodrobnější rozpracování doktríny základních práv a navázání na Společnou deklaraci najdeme v rozhodnutí ESD ve věci Hauer¹³¹. Zjednodušeně řečeno, šlo o to, že se paní Hauer cítila být poškozena nařízením EHS, které stanovovalo dočasný zákaz výsadby vinné révy. Správní soud, který o tomto rozhodoval, předložil ESD předběžnou otázku, zda je nařízení slučitelné s obecnými zásadami právními. Soudní dvůr v rozsudku připomněl rozhodnutí *Internationale Handelsgesellschaft* a *Nold* a následně zopakoval formulaci, že základní práva tvoří nedílnou součást obecných právních zásad, jejichž dodržování sám zajišťuje, a poukázal na prameny inspirace a původ těchto práv. Nadto se však ESD odvolal na výše uvedenou Společnou deklaraci institucí EU: „*Toto pojetí bylo později uznáno Společným prohlášením Parlamentu, Rady a Komise z 5. dubna 1977, které se po připomenutí judikatury Soudního dvora odvolává jednak na práva zaručená ústavami členských států, a jednak na Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950.*“¹³²

Judikát Hauer zpřesnil doktrínu základních lidských práv a mimoto prohlásil, že žádná opatření Společenství nemohou být legální, pokud odporují lidským právům obsaženým v ústavách členských států a mezinárodním smlouvám o lidských právech.¹³³

Je důležité upozornit, že potvrzení těchto zdrojů inspirace základních práv ve Společné deklaraci orgánů Společenství a odvolání se na ni v rozsudku ESD je některými autory pokládáno jako „uznání, za přímý pramen komunitárního práva“, avšak neznamená, že „jednotlivá ustanovení EULP tvoří součást komunitárního práva.“ Dá se říci, že judikatura ESD prošla vývojem, který započal „revoluční“ rozsudek *Stauder*, jenž uznával základní práva ES, přes vodítka pro zdroje těchto práv v rozsudku *Nold*, až po uznání EULP za přímý pramen práva ES.¹³⁴

¹³⁰ Stromšíková, V.: Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce? (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). *Právník*. 2004, č. 6, str. 542.

¹³¹ Rozsudek ESD ze dne 13. prosince 1979, C-44/79, *Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz*

¹³² Bod 15 rozsudku.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Betten, L., Grief, U.: *EU Law and Human Rights*, Longman: London and New York, 1998, str. 62; Šišková, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 82-83.

Nutné je také zmínit, že ESD nečerpal inspiraci základních práv pouze v EULP. Ve věci Defrene¹³⁵ našel inspirační zdroj lidských práv v Evropské sociální chartě, a když rozhodoval vč. Orkem¹³⁶, užil ustanovení Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Konvenci 111 Mezinárodní organizace práce. Tento základní seznam nemůžeme považovat za konečný. Je možné předpokládat, že Soudní dvůr bude hledat další zdroje inspirací z ostatních mezinárodních smluv o lidských právech, vedle těch, na které se již ve své case-law odvolával.¹³⁷

2.1.3 Promítnutí lidských práv do primárního práva

Jak bylo již uvedeno, zřizovací smlouvy neobsahovaly téměř žádná ustanovení týkající se lidských práv. I přes nesporný význam Společné deklarace základních práv z roku 1977 ani tento dokument nepřinášel žádné zpřesněné vymezení těchto práv.

Připomenutí lidských práv bychom mohli najít v neúspěšném pokusu návrhu Smlouvy o Evropské unii z roku 1984, v němž byl obsažen tzv. Spinelli projekt. Tento návrh vymezil základní principy, na kterých by měla být budoucí Unie založena. Z lidskoprávního hlediska se návrh dotýkal uznání základních práv jednotlivce, ochrany důstojnosti každého člověka, uznával sociální, hospodářská a kulturní práva, obsažená v Evropské sociální chartě a v ústavách členských států.

Na tento návrh navázal evropský Parlament, jenž vypracoval v roce 1988 Bílou knihu, která obsahovala jisté záruky ochrany lidských práv v rámci *acquis communautaire*. Následně o rok později Evropský parlament přijal Deklaraci základních práv a svobod. Ta zahrnovala 24 článků týkajících se základních práv občanů Společenství.¹³⁸

Mimo těchto právních aktů nezávazné povahy byly i akty primárního práva postupně doplňovány o ustanovení lidskoprávního charakteru. Nesporný význam v tomto procesu měla rozhodovací činnost Soudního dvora a vytvořená doktrína základních práv ES.

První odkaz v primárním právu, který upozorňoval na význam lidských práv, byl obsažen v preambuli Jednotného evropského aktu z roku 1986, který revidoval zřizovací smlouvy ES¹³⁹. Zde zaznělo:

¹³⁵ Rozsudek ESD ze dne 15. června 1978, C-149/77 Gabrielle Defrenne v. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena.

¹³⁶ Rozsudek ESD ze dne 18. října 1989, C-374/87 Orkem v. Komise Evropských společenství.

¹³⁷ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 83.

¹³⁸ Tamtéž, str. 39.

¹³⁹ Jednotný evropský akt [online] 19. 5. 2008 [7. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/gallery/2/763-jea.pdf>.

„ODHODLÁNI společně pracovat k podpoře demokracie na základě základních práv přiznaných v ústavách a v zákonech členských států, v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a v Evropské sociální chartě, zejména svobody, rovnosti a sociální spravedlnosti.“

Ustanovení o lidských právech, která by byla přímo obsažená v textu primárního práva, obsahovala však až Smlouva o Evropské Unii (dál SEU), která vešla v platnost jako Maastrichtská smlouva o EU. Dle čl. 6 odst. 2 (ex-článek F) SEU z roku 1992:

„Unie uznává jako obecné právní zásady Společenství základní práva tak, jak jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod podepsanou v Římě dne 4. Listopadu 1950 a jak vyplývá z ústavních tradic společných členským státům.“

Na základě tohoto ustanovení tak byla institucionalizována doktrína základních práv jako součást obecných zásad právních do primárního práva ES /EU.¹⁴⁰

V souvislosti s Maastrichtskou novelizací Smlouvy o založení ES musím také zmínit vznik evropského občanství, jinak řečeno občanství EU. K tomuto institutu bylo zahrnuto právo volební, petiční, právo na diplomatickou ochranu či právo svobody pohybu.

Amsterdamskou smlouvou¹⁴¹ z roku 1997 došlo k dalšímu významnému prohloubení a zpřesnění postoje EU k lidským právům. V preambuli SEU došlo k doplnění čtvrtého bodu, jenž zněl:

„POTVRZUJÍCE oddanost základním sociálním právům, jak jsou vymezena v Evropské sociální chartě podepsané dne 18. října 1961 v Turíně a v Chartě Společenství základních sociálních práv pracovníku z roku 1989.“

Smlouva dále novelizovala čl. 6 odst. 1 SEU (ex-čl. F) a doplňovala čl. 7 (ex-čl. F. 1). Článek 6 odst. 1 stanovil:

„Unie je založena na zásadách svobody, demokracie, právního státu a dodržování lidských práv a základních svobod, zásadách, které jsou společné členským státům“

¹⁴⁰ Pikna, B.: Evropská unie: vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv. Linde: Praha, 2002, str. 59.

¹⁴¹ Amsterdamská smlouva [online] 19. 5. 2008 [7. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/gallery/2/763-jea.pdf>.

Článek 7 určil, že v případě závažného porušení čl. 6 odst. 1 může Rada složená z hlav států či předsedů vlád (Evropská Rada) jednomyslně rozhodnout o závažném porušení zásad ze strany členského státu a poté může Rada kvalifikovanou většinou rozhodnout o pozastavení určitých práv tomuto členskému státu.¹⁴²

V novelizaci Smlouvy o založení ES doplnila Amsterdamská smlouva institut občanství EU o právo každého občana obracet se na orgány a poradní instituce EU v jazyce členského státu a obdržet odpověď ve stejném jazyce.

K zásadním novelizovaným ustanovením Smlouvy o založení ES lidskoprávní povahy musíme také zařadit čl. 12 a 13. Tyto články zmocňovaly Radu, po předchozím návrhu Komise a po konzultaci s Evropským parlamentem, k přijetí opatření proti diskriminaci na základě pohlaví, rasy, etnického původu, víry, světového názoru, invalidity, věku či sexuální orientace.

Součástí Amsterdamské smlouvy bylo také Prohlášení o zrušení trestu smrti, které připomíná, že většina členských států již ratifikovala Protokol č. 6 k EULP o zrušení trestu smrti a nepřímo tak zbývající členské státy vybízí k jeho ratifikaci.

Smlouva z Nice¹⁴³ z února roku 2001 nepřinesla z lidskoprávní oblasti do podstaty EU žádné zásadní změny. Výjimkou byla specifikace sankčního mechanismu obsaženého v článku čl. 7 SEU a upřesnění pravidel pro pozastavení práv členského státu.

Významnou událostí, Smlouvě z Nice předcházející, bylo slavnostní vyhlášení Listiny základních práv Evropské unie¹⁴⁴ (dále Listina) v prosinci 2000 na konferenci v Nice. Vlastní text Listiny byl přijat ve formě společné deklarace Evropského parlamentu, Rady a Komise. Kvůli zásadnímu nesouhlasu Velké Británie a některých dalších členských států nebyla ještě začleněna do primárního práva a měla povahu nezávazného prohlášení. Listina základních práv EU bude podrobně rozebrána v další části práce.

¹⁴² K použití tohoto ustanovení nikdy nedošlo. Snaha o aplikaci čl. 7 SEU byla po vstupu Jörga Haidera a jeho liberalisticko-nacionalistické Svobodomyšlné strany Rakouska do rakouské vlády v roce 2000. To vyvolalo ostrou kritiku ze strany EU a na Rakousko byly uvaleny diplomatické sankce. Zároveň tato situace ukázalo na praktickou nepoužitelnost čl. 7 SEU.

¹⁴³ Smlouva z Nice [online] 19. 5. 2008 [7. 3. 2012]. Dostupné z:

<http://www.euroskop.cz/gallery/2/765-nice.pdf>.

¹⁴⁴ Původní český překlad byl Charta základních práv EU. Během připravování návrhu Ústavní smlouvy pro Evropu došlo k nepřilíživé změně českého oficiálního překladu na Listinu základních práv EU. Původní název Charta základních práv EU se více blížil jazykovým verzím, ve kterých tento dokument vznikl, viz anglický překlad Charter of Fundamental Rights of EU.

Nejvýraznější koncepční změnou primárního práva lidskoprávního charakteru bylo, po předchozím neúspěchu reformního návrhu Ústavní smlouvy pro Evropu, přijetí Lisabonské smlouvy v prosinci 2007.

Lisabonská smlouva vstoupila v platnost v prosinci 2009. Novelizovala Smlouvu o Evropské unii i Smlouvu o založení Evropských společenství, jejíž název současně změnila na Smlouvu o fungování Evropské unie (SFEU). Nejdůležitější změnou, která zasáhla do celkové podstaty ES/EU, bylo nahrazení Evropských společenství Evropskou unií, jež se stává jejich nástupcem, a zrušení konstrukce tří pilířů, na nichž byla ES/EU vybudována. Evropská unie je dále nadána jednotnou právní subjektivitou.¹⁴⁵

V lidskoprávní dimenzi provedla Lisabonská smlouva několik zásadních změn. Do SEU byl včleněn nový čl. 2, jenž proklamoval základní hodnoty EU:

„Unie je založená na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“

Nejpodstatnější změnou však bylo znění čl. 6 SEU:

„1. Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku, jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy. Listina nijak nerozšiřuje pravomoci Unie vymezené ve Smlouvách. Práva, svobody a zásady obsažené v Listině se vykládají v souladu s obecnými ustanoveními v hlavě VII Listiny, jimiž se řídí její výklad a použití, a s náležitým přihlédnutím k vysvětlením zmíněným v Listině, jež uvádějí zdroje těchto ustanovení.

2. Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Smlouvami.

3. Základní práva, která jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, tvoří obecné zásady práva Unie.“

¹⁴⁵ Velice významná změna pro oblast mezinárodního práva veřejného, otevírající pro EU možnost zavazovat se ve vztahu k nečlenským zemím, mezinárodním organizacím či jiným společenstvím států.

Jednak tedy stanovuje článek 6 odst. 1 SEU, že Listina má stejnou právní sílu jako Smlouvy, což znamená, že začleňuje Listinu základních práv do primárního práva. Tímto fakticky mění její povahu z původně nezávazného politického prohlášení orgánů a institucí EU do podoby skutečně závazného právního aktu. Dále stanovuje, že Listina nerozšiřuje pravomoci Unie ve Smlouvách. Reálný dosah tohoto ustanovení se ukáže až ve spojitosti s možností občanů EU domáhat se ustanovení Listiny u národních soudů¹⁴⁶. Druhý odstavce čl. 6 SEU zavazuje Unii k přistoupení k EULP.

Samotná myšlenka na připojení se objevila již koncem sedmdesátých let¹⁴⁷, kdy ESD dotvářel doktrínu základních práv Společenství. Nicméně až v roce 1994 podala Rada žádost o posudek ESD, jenž měl zaujmout stanovisko k eventuálnímu přístupu ES k EULP a k jeho slučitelnosti se Smlouvou ES. ESD v posudku 2/1994¹⁴⁸ vyslovil záporné stanovisko, načež byla otázka přistoupení ES k EULP na nějaký čas oddálena. ESD vyložil, že Smlouvy ES neschvítají Společenství obecnou pravomoc k přijetí pravidel o lidských právech či pravomoc sjednávat mezinárodní smlouvy v této oblasti. Dále prohlásil, že přistoupení ES k takovéto mezinárodní smlouvě by musela předcházet revize Smlouvy. Touto problematikou se budu dále zabývat ve třetí kapitole této práce. Poslední odstavce článku 6 SEU nám dává opět vzpomenout na ideové zdroje doktríny základních práv, mezi obecné zásady práva však nezahrnuje ostatní mezinárodní smlouvy o lidských právech.

Další velice zajímavý institut, který přinesla Lisabonská smlouva, je zakotven v čl. 11 SEU ve vztahu s čl. 24 SFEU. Alespoň jeden milion občanů Unie pocházejících z alespoň jedné čtvrtiny¹⁴⁹ členských států se může ujmout iniciativy a vyzvat Komisi, aby předložila vhodný návrh k otázkám, k nimž je dle přesvědčení těchto občanů nezbytné přijetí právního aktu Unie pro účely provedení Smluv¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Forejtová, M., Tronečková, M.: Evropské právo v praxi. Aleš Čeněk: Plzeň, 2011, str. 25.

¹⁴⁷ Memorandum Komise o přistoupení Evropských společenství k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z 4. dubna 1979.

¹⁴⁸ Posudek ESD ze dne 28. března 1996, č. 2/1994 Přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.[online] 6. 11. 2006 [8. 3. 2012]. Dostupné z: http://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-CS-AVIS-C-0002-1994-200407019-05_00.html.

¹⁴⁹ Evropská občanská iniciativa: [online] 3. 2. 2012 [8. 3. 2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/citizens_initiative/index_cs.htm.

¹⁵⁰ Jaký skutečný vliv bude tento institut přímé demokracie mít, ukáže až čas. V každém případě však musím konstatovat, že v případě široké podpory veřejnosti by výsledný právní akt byl skutečným odrazem veřejného mínění. Iniciativa by mohla vyvolat evropskou veřejnou diskusi nad tématy, jež jsou společné občanům EU, a posílit uvědomění sounáležitosti v evropské společnosti. Podle [nařízení č. 211/2011 Evropského parlamentu a Rady ze dne 16. února 2011 o občanské iniciativě](#) je možné předkládat iniciativy od 1. dubna tohoto roku.

Nedílnou součástí smluv (a tedy i součástí primárního práva) jsou i Protokoly a jejich přílohy, jak stanoví článek 51 SEU. K listině se tak vztahuje Protokol o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království, který poněkud relativizuje dosah sociálních práv v Listině na občany EU v Polsku a Velké Británii¹⁵¹. Podobnou výjimku si vymínila i ČR, jež se bude možná moci připojit k Protokolu při dalším rozšíření EU.

Poslední významnou změnou, kterou bych chtěl z lidskoprávní tematiky zmínit, je nová podoba čl. 263 SFEU, která přiznává fyzickým a právnickým osobám oprávnění podat žalobu na neplatnost proti aktům, jež jsou jim určeny či se jich bezprostředně dotýkají, jakož i proti právním aktům obecné působnosti, jež se jich bezprostředně dotýkají a nevyžadují prováděcí opatření.

¹⁵¹ Blíže viz např. příspěvek Jana Komárka: Jiné právo: Humbuk kolem Listiny základních práv EU - zbytečná deklarace a ošklivý protokol: [online] 1. 12. 2007 [8. 3. 2012]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2007/12/humbuk-kolem-listiny-zkladnch-prv-eu.html>.

2.2 Prameny současné úpravy lidských práv v EU

Ustanovení lidskoprávní povahy jsou v rámci práva EU rozptýlené ve vícero normách nestejného původu a různého stupně právní síly. V rámci objevování pramenů této tematiky je složité zejména vymezení toho, co je skutečným pramenem práva *stricto sensu*, a toho, co je považováno pouze za zdroj inspirace. V současné době bychom mohli konstatovat, že se regulace lidských práv na úrovni EU vyznačuje specifickou strukturou, rozdělující se na dva výchozí pilíře. Těmito pilíři je komunitární/unijní pilíř a pilíř¹⁵² mezinárodněprávní.¹⁵³

2.2.1 Prameny lidských práv v komunitárním/unijním pilíři

Tento pilíř obsahuje úpravu lidských práv v těchto pramenech¹⁵⁴.

- a) regulace v primárním právu
- b) regulace v sekundárním právu
- c) judikatura Soudního dvora EU v rámci doktríny základních práv
- d) akty *sui generis*

Pramenem v rámci primárního práva jsou ustanovení týkající se lidských práv obsažených ve Smlouvě o Evropské unii a Smlouvě o fungování Evropské unie (ve znění Lisabonské smlouvy)¹⁵⁵. Na základě čl. 6 odst. 1 SEU je lidskoprávním pramenem primárního práva i katalog lidských práv obsažený v Listině základních práv EU.

Kromě čl. 16 SFEU, jenž prohlašuje, že každý má právo na ochranu osobních údajů, obsahuje SFEU i další ustanovení lidskoprávní povahy. Ty jsou rozvinuté zejména v části druhé: zákaz diskriminace a občanství unie. Důležité je zmínit čl. 18 a 19 zakazující diskriminaci a pravomoc Rady a Evropského parlamentu přijímat předpisy či opatření k boji proti diskriminaci. V čl. 20 SFEU je upraveno postavení občanů EU, kterým se přiznává právo svobodného pobytu a pohybu, aktivní a pasivní volební právo, právo na diplomatickou a konzulární ochranu, petiční právo k Evropskému parlamentu, právo obracet se na ombudsmana a právo obracet se na orgány EU ve svém jazyce a obdržet odpověď ve svém jazyce.

¹⁵² Musím upozornit, že nejde o tři základní pilíře EU, které vytvářela Maastrichtská smlouva.

¹⁵³ Šišková, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 42.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Patří sem samozřejmě i Listina základních práv EU. Toto téma je zpracované samostatně v další části.

Hlava X. čl. 151 SFEU vyjadřuje respekt členských států k základním sociálním právům obsaženým v Evropské sociální chartě z roku 1961 a Komunitární chartě základních sociálních práv pracovníků z roku 1989. Čl. 157 pak upravuje povinnost členských států zajistit rovnost odměňování žen a mužů.

Ze SEU má mimořádný význam již rozebraný čl. 6. Mimoto je nutné zmínit čl. 2 zakotvující hodnoty, na kterých je EU vybudována, a sankční mechanismus v čl. 7 určený k dodržování těchto hodnot, jakož i další ustanovení týkající se demokratických zásad EU obsažených v hlavě II Smlouvy.

Sekundární právo je prostředek sloužící k detailnější specifikaci a konkretizaci ustanovení primárního práva. Současně vystupuje jako nástroj pro harmonizaci vnitrostátních předpisů ve členských zemích¹⁵⁶. Z hlediska lidských práv je sekundární legislativa velmi obsáhlá. Zahrnuje zejména nařízení a směrnice z oblasti volného pohybu osob¹⁵⁷, včetně uznávání diplomů, práva na usazování, sociálního zabezpečení, rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů¹⁵⁸, zákazy různých druhů diskriminace, ochrany osobních údajů¹⁵⁹, svobody poskytování služeb a dalších. Ze sekundárních aktů jde například o Společnou akci o boji proti rasismu a xenofobii¹⁶⁰ či Společnou akci o boji proti ilegálnímu obchodování s lidskými bytostmi a sexuálnímu zneužívání dětí¹⁶¹ a mnohé další.

Význam judikatury Soudního dvora EU je zásadní a nezastupitelný pro poznání lidských práv v ustanoveních primárního a sekundárního práva. Formulace obecných zásad právních, která obsahuje základní práva ES/EU, se ocitá v hierarchii pramenů ES na úrovni primárního práva. Ale nejenom to. Výkladová a rozhodovací činnost a ustálené závěry v case-law ESD v jejich zobecněné rovině působí na činnost legislativních orgánů EU a promítají se do Smluv primárního práva a aktů je revidujících.¹⁶²

¹⁵⁶ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 43.

¹⁵⁷ Nařízení Rady č. 1612/68 ze dne 15. října 1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství.

¹⁵⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání.

¹⁵⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 95/46/ES ze dne 24. října 1995 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů.

¹⁶⁰ Společná akce č. 96/443/SVV ze dne 15. července 1996 o boji proti rasismu a xenofobii.

¹⁶¹ Společná akce č. 97/154/JVV z 24. února 1997 o boji proti nelegálnímu obchodování s lidskými bytostmi a o boji proti sexuálnímu zneužívání dětí.

¹⁶² Šišková, N.: Evropská unijní ochrana lidských práv. Linde: Praha, 2001, str. 16.

Akty sui generis se objevují v nestejných formách, přijímají je různé orgány a vznikají odlišnými postupy. Nemůžeme je jednoznačně začlenit do výše uvedených skupin, neboť mají rozdílnou, nestejnorodou povahu. Tyto akty spojuje skutečnost, že významně ovlivnily rozvoj lidských práv v komunitárním *acquis* i v právu EU. Jejich formou bývá často slavnostní deklarace, rezoluce nebo společné prohlášení institucí a orgánů EU. Zařadit sem můžeme například Společnou deklaraci Evropského parlamentu, Rady a Komise z roku 1977, na kterou reagoval ESD v rozsudku Hauer, či Komunitární chartu základních sociálních práv pracovníku z roku 1989¹⁶³. Do Lisabonské smlouvy patřila do této skupiny i Listina.

2.2.2 Prameny v mezinárodněprávním pilíři

Mezinárodní pilíř je tvořen zejména těmi mezinárodními smlouvami, jež se dotýkají lidskoprávní oblasti. Jsou to instrumenty odlišného právního řádu, ale EU je respektuje při realizaci některých svých politických cílů. Současně je využívá ESD při výkladu a rozhodování některých případů. Evropská unie není smluvní stranou těchto instrumentů, takže nemůže být mezinárodně odpovědná v případě nedodržení jejich ustanovení. Nicméně EU mnohokrát prohlásila respekt k lidským právům obsaženým v ustanoveních těchto mezinárodních nástrojů a tato ustanovení promítla do aktů primárního práva. Do tohoto pilíře můžeme zařadit především Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropskou sociální chartu z roku 1961, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských a sociálních právech. Mimo mezinárodní smlouvy je k tomuto pilíři řazena také relevantní judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku.¹⁶⁴

Je otázka, kam přesně zařadit lidskoprávní ustanovení obsažená v ústavním právu členských států. Z formálního slova smyslu se totiž nejedná o prameny práva *stricto sensu*. Na druhé straně je však nutné konstatovat, že jde o podstatné zdroje inspirace komunitárního práva, jehož principy aplikoval v rozhodovací činnosti ESD, když vytvářel doktrínu základních práv. K těmto zdrojům inspirace řadíme mimo ústavní tradice a konstitucionální úpravu v členských státech také některé interpretace vyjádřené v závazných *rationes decidendi* rozhodnutích ústavních soudů členských států.

¹⁶³ Šišková, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 43.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 44.

Odvolání se na ústavní tradice a vyjádření respektu těmto tradicím je obsaženo v primárním právu i dalších aktech EU. Podle doktríny základních práv by tyto zdroje inspirace měly být jakýmsi vodítkem pro ESD při jeho výkladu a rozhodování v lidskoprávní oblasti. Je však velice naléhavé upozornit, že ESD přistupuje k vnitrostátnímu ústavnímu právu značně selektivně. Nepřebírá principy a zásady automaticky. Spíše si vybírá jen některá či jen jedno z nich a posléze je přizpůsobuje unijním podmínkám. ESD v tomto projevuje velkou míru nezávislosti a tvořivosti. Svojí interpretační činností napomáhá prostřednictvím ústavních tradic členských států k dosažení osobitých cílů Unie. Proto bychom mohli říci, že se tyto zdroje přenášejí na unijní úroveň zejména skrze stálou judikaturu ESD a jsou tak částečně zahrnuty v prvním komunitárním/unijním pilíři.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 45.

2.3 Instrumenty ochrany práv jednotlivce v unijním právu

Jak již bylo vyloženo, Evropské Společenství vzniklo s jiným účelem než chránit základní práva. Během vývoje ES/EU se ESD¹⁶⁶ (nebo také SDEU) vyrovnával s absencí katalogu lidských práv v právu ES/EU tím, že vytvořil doktrínu základních práv obsažených v obecných zásadách právních Společenství. Aby však byl systém ochrany lidských práv EU kompletní, musel přiznávat jednotlivci určité možnosti domáhat se svých práv. Základy těchto prostředků představuje judikatura ESD, jež se později promítla do textů revidujících Smluv.

2.3.1 Vnitrostátní instrumenty k prosazení práva EU

Základním prostředkem k prosazení práv jednotlivce je možnost domáhat se oprávnění poskytovaných právem EU přímo před vnitrostátním soudem členského státu, pokud je jednotlivec občanem tohoto členského státu či má zde právo pobytu či právo k realizaci činnosti. Tento prostředek může být použit v případě takových norem práva EU, která splňují vlastnosti přímého účinku formulované rozsudkem ESD ve věci *Van Gend en Loos*¹⁶⁷. Těmito vlastnostmi jsou: jednoznačnost a dostatečná konkrétnost; bezpodmínečnost; skutečnost, že norma nevyžaduje další akt implementace; ustanovení normy neponechává žádnou volnost pro jednání ani prostor k uvážení členskými státy a institucím Společenství. Ustanovení, které má tyto vlastnosti je schopno přímo zakládat práva povinnosti. Proto jsou oprávnění, v těchto normách obsažená, přímo vynutitelná před vnitrostátními orgány členských států. Ty jsou povinny je uplatnit dle principu aplikační přednosti formulované rozhodnutím ve věci *Costa vs. ENEL*¹⁶⁸. Příkladem takovýchto ustanovení je čl. 18, 19 či čl. 157 SFEU a další.¹⁶⁹

V souvislosti s vnitrostátními prostředky ochrany bych chtěl ještě připomenout rozsudek *Frankovich*¹⁷⁰. Toto rozhodnutí otevřelo cestu pro podání vnitrostátních žalob na náhradu škody po členských státech, které nesplnily povinnost provést předpisy

¹⁶⁶ Název Evropský soudní dvůr nebyl nikdy názvem oficiálním. Oficiální název byl Soudní dvůr Evropských společenství, jenž byl zakotven v zakládacích smlouvách tří Společenství. Ten však nebyl odbornou literaturou příliš používán a vžil se název ESD, respektive ECJ (anglicky European Court of Justice). Lisabonskou smlouvou však došlo ke změně názvu na Soudní dvůr EU (SDEU). SDEU je označením pro Soudní dvůr (SDEU v užším slova smyslu) Tribunál (dříve Soud prvního stupně) a specializované soudy.

¹⁶⁷ Rozsudek ESD ze dne 5. února 1963, C-26/62 NV *Algemene Transport-en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*.

¹⁶⁸ Rozsudek ESD ze dne 15. července 1964, C-6/64 *Flaminio Costa v. E. N. E. L.*

¹⁶⁹ Šišková, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 29-30.

¹⁷⁰ Rozsudek ESD ze dne 19. listopadu 1991, C-6/90, C-9/90 *Andrea Francovich a Danila Bonifaci a další v. Italská republika*.

práva EU do svých právních řádů. ESD ve svém rozsudku konstatoval, že došlo k neprovedení směrnice Itálií ve stanovené lhůtě, a konkrétním subjektům z toho vznikla škoda. Dále stanovil ESD tři podmínky pro vznik odpovědnosti členského státu v případě nesplnění povinnosti provést směrnici, a to: výsledek stanovené směrnice zakládá práva ve prospěch jednotlivců, obsah těchto práv je identifikovatelný na základě ustanovení směrnice, existuje kauzální nexus mezi porušením povinnosti členským státem a škodou utrpěnou poškozenými.¹⁷¹ Pokud jsou tyto podmínky splněny, vnitrostátní soudy mají rozhodnout, že stát je povinen nahradit škodu.

Rozsudek ve věci Frankovich určitým způsobem navazuje na rozhodnutí ve věci Van Gend en Loos. Neprovedená směrnice totiž nemá vlastnosti přímého účinku v tom členském státu, který ji neimplementoval. Subjekty, jimž směrnice adresují určitá oprávnění, by se ocitaly v jiném právním postavení než ostatní podobné subjekty v ostatních členských státech, protože by se přímého účinku nemohly dovolat.

2.3.2 Unijní prostředky k ochraně oprávnění jednotlivce

Ne všechna ustanovení práva EU mohou zakládat práva a povinnosti, respektive ne všechna ustanovení mají vlastnosti přímého účinku. V takovém případě se jedinec nemůže na vnitrostátní úrovni těchto ustanovení reálně domoci. Za těchto okolností je uplatňování práv jednotlivců realizováno v rovině unijní prostřednictvím unijních orgánů a institucí.

V případě, že stát porušuje či neplní povinnosti ze Smluv, nebo zde takovýto předpoklad existuje, je jednou z variant ochrany práva na unijní úrovni podání stížnosti ke Komisi. Takovouto stížnost je oprávněna podat fyzická a právnická osoba, která se nachází v unijním režimu. Stěžovatel by však měl vyčerpát všechny prostředky na národní úrovni. Komise tak plní své poslání „strážkyně smluv“, neboť zajišťuje řádné provádění Smluv a sekundární legislativy. Generální sekretář přijme rozhodnutí, zda se Komise bude stížností zabývat. Po kladném rozhodnutí prošetří Komise skutečný stav. Po prošetření rozhodne, zda zahájí formální řízení dle čl. 258 SFEU, či záležitost uzavře. O tomto informuje stěžovatele. Pokud řízení zahájí, zašle státu formální upozornění obsahující její zjištění. Po vyjádření dotčeného státu, které Komisi neuspokojí zašle státu druhé upozornění, tzv. odůvodněné stanovisko, kde přesně vymezí protiprávní jednání státu. Pokud stát pokračuje v protiprávním jednání, obrátí se

¹⁷¹ Bod 40 rozsudku ESD ze dne 19. listopadu 1991, C-6/90, C-9/90 Andrea Francovich a Danila Bonifaci a další v. Italská republika.

Komise na SDEU s žalobou na porušení smlouvy. Stížnost Evropské komisi je relativně nenáročný, přístupný instrument, jakým lze dosáhnout prosazení práva jednotlivce. Jeho hlavním nedostatkem je, že Komise neinformuje sama o průběhu řízení a skutečnost, že posouzení stížnosti trvá velmi dlouho¹⁷².

Mimo tuto možnost existuje také varianta, aby občan EU vystupoval přímo jako žalobce v řízení před SDEU. Toto postavení mu přiznává čl. 263 upravující žalobu na neplatnost a čl. 265 upravující žalobu na nečinnost. V případě, že jednotlivec takovéto žaloby podá, musí prokázat, že je mu právní akt určen nebo se jej bezprostředně či osobně dotýká. Ocitá se totiž v postavení neprivilegovaného žalobce¹⁷³. Žaloba na neplatnost aktu je jedním z nejvýznamnějších prostředků ochrany lidských práv na úrovni společenství.¹⁷⁴ Žaloba může namítat nesplnění procesních pravidel pro přijetí aktu, překročení pravomocí orgánu, který akt vydal nebo formální vadu aktu. Žalobu je možno podat pouze do dvou měsíců od vyhlášení aktu, případně od doby, kdy se o něm navrhovatel dozvěděl. Soudní dvůr může akt prohlásit za neplatný.

Této žalobě je podobná žaloba na neaplikovatelnost aktu upravená v čl. 277 SFEU. Dá se použít pouze nepřímo v rámci jiného řízení, dotýká-li se sporu aktu s obecnou působností. Tato žaloba může být použita, i když uplynula lhůta k podání žaloby na neplatnost. Soud může následně konstatovat neaplikovatelnost aktu v konkrétním případě. To znamená, že nařízení bude stále součástí práva EU, ale v konkrétním případě se nepoužije.

Vedle těchto žalob existuje v právu EU možnost jednotlivce podat žalobu na náhradu škody dle čl. 268 SFEU a žalobu v pracovních sporech mezi Unii a jejími zaměstnanci dle čl. 270 SFEU. SDEU rozhoduje o žalobě na náhradu škody dle čl. 340 SFEU. Touto žalobou lze požadovat náhradu škody v situaci, kdy škodu zavinily orgány EU nebo zaměstnanci orgánu EU při výkonu své funkce. Je možno ji použít v případě protiprávního jednání těchto subjektů, ale nikoliv pokud byla škoda způsobena postupem subjektů v souladu s právem Unie. Žalobou na náhradu škody dle čl. 268 se žádá náhrada škody po EU a ne po členských státech Unie.

Nepřímým prostředkem k prosazení práv jednotlivce je řízení o předběžné otázce, konané před SDEU dle čl. 267 SFEU. Návrh na zahájení řízení o prejudiciální otázce nemůže vznést jednotlivec, neboť tuto pravomoc mají pouze soudy. Nicméně doktrína

¹⁷² Občanská společnost - informační server: [online] 11. 3. 2012 [11. 3. 2012]. Dostupné z: <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=uj--1-239423>.

¹⁷³ Privilegovanými jsou Evropský parlament, Rada a komise. Polo privilegovanými jsou Účetní dvůr, Evropská centrální banka a Výbor regionů.

¹⁷⁴ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 32.

základních práv byla z velké části vystavěna na základech rozhodnutí formulovaných ESD právě v tomto druhu řízení, a tak není možné důležitost řízení o předběžné otázce ve vztahu k lidskoprávní oblasti jakkoli zpochybňovat.

Jestliže mluvíme o justičním vymáhání oprávnění jednotlivce, musíme zmínit hledisko účinnosti vynucení rozsudku SDEU. Soudní dvůr vlastní velice efektivní instrument, jenž zabezpečuje respekt a důkladný výkon jeho rozhodnutí. V případě nepřijetí opatření z rozsudku SDEU dle čl. 260 odst. 2 SFEU, může Komise, po splnění formálních podmínek, předložit věc SDEU s návrhem na paušální částku či penále. Pokud SDEU shledá, že stát nepřijal opatření z rozsudku, uloží mu povinnost pokutu či penále zaplatit. Zatím bylo toto ustanovení realizováno pouze jednou v souvislosti s rozhodnutím Chania II¹⁷⁵. Řecko tehdy muselo zaplatit částku 20 000 EUR za každý den¹⁷⁶, co neplnilo opatření z rozsudku. V dalších případech již členské státy raději splnily povinnost dříve, než jim byla pokuta uložena.

Mimo tyto soudní instrumenty obsahuje právo EU ještě některé další možnosti k uplatnění práv jednotlivce. Jedná se o petiční právo k Evropskému parlamentu dle čl. 227 SFEU a právo obrátit se na ombudsmana dle čl. 228 SFEU.

Petici může předložit jak občan EU, tak každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se statutárním sídlem v členském státě. Tyto subjekty mohou petici podat společně či samostatně v takových věcech, jež spadají do působnosti EU, a ve věci, jež se jich přímo dotýká. Rozhoduje o ní petiční výbor Evropského parlamentu. Pokud ji prohlásí za přístupnou, tak rozhodne, jaké kroky je třeba provést. Kupříkladu ji může postoupit Komisi k provedení šetření, zda nedošlo k porušení předpisů Společenství, nebo ji může postoupit jiným parlamentním výborům a podobně.¹⁷⁷

Evropský veřejný ochránce práv přijímá stížnosti od stejných subjektů jako Evropský parlament v případě petice. Stížnost se musí týkat nesprávného úředního postupu orgánů, institucí či jiných subjektů EU, kromě SDEU při výkonu soudních pravomocí. Stížnosti přezkoumává a následně o nich podává zprávu. Zabývá se nejčastěji odmítnutím přístupu k dokumentům či informacím, spory v oblasti smluvních vztahů, nedodržováním základních práv či stížnostmi zaměstnanců.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Rozsudek ESD ze dne 4. července 2000, C-387/97 Komise Evropských společenství v. Řecká republika.

¹⁷⁶ Bod 99 rozsudku.

¹⁷⁷ Evropský parlament - Petice [online] 11. 3. 2012 [11. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/00533cec74/Petitions.html>.

¹⁷⁸ Evropský veřejný ochránce práv: K vašim službám - Co pro vás může udělat evropský veřejný ochránce práv? [online] 11. 3. 2012 [11. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whatcanhedo.faces>.

2.4 Listina základních práv Evropské unie

2.4.1 Geneze a vývoj

Již od 90. let 20. století vnímala Evropská unie jako podstatný nedostatek absenci souhrnného katalogu lidských práv ve svém právním řádu, jenž by z různých inspiračních zdrojů pocházející základní práva systematickým způsobem kodifikoval.¹⁷⁹ Proto se za německého předsednictví Unie, během jednání na summitu v Kolíně nad Rýnem, rozhodlo o vypracování návrhu takového katalogu. Dle rozhodnutí Evropské rady bylo vytvořeno specifické těleso tzv. Body, jenž bylo ad hoc k tomuto účelu pověřeno. Tato zvláštní entita byla později přejmenována na Konvent.¹⁸⁰ Skládal se z 15 zástupců Evropské rady, 16 poslanců Evropského parlamentu a 30 poslanců národních parlamentů, aby se zohlednily jak stanoviska institucí EU, tak i názory členských států.

Tato reprezentativnost byla spíše vnějším projevem zpracování Listiny, protože samotný text byl připraven malou skupinou odborníků¹⁸¹. Při následném projednání a schválení tohoto textu už v Konventu k významným změnám nedošlo. Výraznou osobností podílející se na koncepci listiny byl bývalý německý prezident Roman Herzog, podle nějž je někdy Listina označována jako „experiment Romana Herzoga“. Jedním z důvodů takového označení je fakt, že Listina opustila klasické generační rozdělení základních práv. Nadto se ještě vyznačuje tím, že řadí duchovní hodnotu člověka, tj. jeho důstojnost, před hodnotu lidské existence, vyjádřené právem na život. Toto pojetí vychází z kantovské filosofie a je například obsaženo v Základním zákoně Spolkové republiky Německo.

Jak již bylo řečeno, Listina Základních práv EU byla slavnostně vyhlášena ve formě společné politické deklarace Evropského parlamentu, Rady a Komise, během Mezivládní konference v Nice v prosinci 2000, jako nezávazný dokument. Rok poté byla přijata v Bruselu Laekenská deklarace o budoucnosti EU¹⁸², jež poukazovala na to, že se „Evropa ocitá na křižovatce“. V této deklaraci se rozhodlo o vytvoření dalšího Konventu, který měl vyjednat evropskou ústavu, a kromě jiných záležitostí také rozhodnout o dalším právním postavení Listiny.

¹⁷⁹ Šturma, P.: Lisabonská smlouva a závaznost Listiny základních práv EU pro Českou republiku vzhledem k tzv. výjimce (opt-out). Právní rozhledy. 2010, ročník 18., č. 6, str. 191.

¹⁸⁰ Charter of Fundamental Rights: Composition of the Convention [online] 3. 1. 2012 [12. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/charter/composition_en.htm.

¹⁸¹ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie. Aleš Čeněk: Plzeň, 2003, str. 486.

¹⁸² Laeken Declaration on the future of the European Union [online] 6. 6. 2008 [12. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/5/1679-dba73c0a_793c_4f34_af81_8d711ece7156.pdf.

Během přípravných prací Konventu na Ústavě pro Evropu se uvažovalo o několika možnostech, jak zařadit Listinu do právního rámce ES/EU. Nakonec zvítězila varianta obsažená v návrhu smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu, jež inkorporovala Listinu přímo do textu Ústavy. Listině bylo vyhrazeno náležité místo v části druhé následující po nejvýznamnějších ústavněprávních a institucionálních ustanoveních¹⁸³. V říjnu 2004 byla smlouva o Ústavě pro Evropu schválena unijními institucemi, avšak v důsledku odmítnutí v referendech ve Francii a Nizozemí došlo k ukončení schvalovacího procesu. Unie vstoupila do situace, kdy se přemítalo, jakým způsobem pokračovat v reformě dál.

Po tomto období reflexe a úvah nad budoucností Unie došlo, opět za německého předsednictví, k oživení debaty o Euroústavě. Stalo se tak Berlínskou deklarací, jež zástupci členských států podepsali v březnu 2007 při oslavách 50. výročí podpisu Římských smluv. Během června 2007 vyvrcholilo úsilí Německa o reformu EU. Nejvyšší představitelé členských států se, ve formátu Evropské rady, shodli na znění dohody¹⁸⁴, dle níž byl vypracován návrh Smlouvy pozměňující SEU a SES (SFEU). V červenci 2007 byla zahájena mezivládní konference, která měla tuto Smlouvu vypracovat. Bylo jí uloženo, aby dokončila svou práci co nejrychleji, aby byl dostatek času k ratifikaci výsledné smlouvy ještě před volbami do Evropského parlamentu v roce 2009. Text smlouvy, který byl na konferenci vypracován, byl stručnější než Euroústava a nenahrazoval původní smlouvy, jenom je novelizoval. V prosinci 2007 byl představiteli států EU text slavnostně podepsán s oficiálním názvem: Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské Unii a Smlouvu o založení Evropských společenství.

Listina do textu Lisabonské smlouvy přímo inkorporována nebyla. Pouze na ni, jak již bylo zmíněno, odkazuje čl. 6 odst. 1 SEU s tím, že Unie uznává hodnoty v ní obsažené a přiznává jí totožnou právní sílu jako smlouvy. Osobně se neztotožňuji s názorem, že by toto zařazení Listiny bylo nedůstojné¹⁸⁵, jelikož podobně je řazena i česká Listina základních práv a svobod, které propůjčuje nejvyšší stupeň právní síly v právním řádu ČR čl. 3 Ústavy ČR.

¹⁸³ Viz Smlouva o Ústavě pro Evropu, EUR-Lex - Official Journal - 2004 - C 310 [online] 6. 6. 2008 [12. 3. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:CS:HTML>.

¹⁸⁴ Evropská rada v Bruselu 21. a 22. Června, Závěry předsednictví [online] 19. 5. 2008 [12. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/1/588-zavery_predsednictvi.pdf.

¹⁸⁵ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 205.

2.4.2 Katalog práv v Listině a jeho struktura

Listina je charakterizována novou systematikou lidských a občanských práv. Obvyklé dělení v právních aktech a na práva čtyř generací, Listina opouští a zavádí rovnocenné hodnotové postavení všech práv a svobod, která jsou v ní zahrnuta. Ve své podstatě to znamená opuštění mezinárodněprávně i ústavně právně akceptované, ale i soudní interpretací akcentované, hierarchizace lidských a občanských práv, v níž jsou práva osobní a občanská jednoznačně nadřazena právům sociálním, hospodářským a kulturním. Tento zásadní rys Listiny, tedy rovnocenné chápání kategorií základních práv, však způsobuje nežádoucí napětí mezi teoretickým pojetím a praktickou realizací především těch práv, která spadají do kategorie sociálních a hospodářských. V důsledku velkorysého rozsahu, jenž jim Listina přiznává, jsou tato práva v podmínkách nynějšího ekonomického systému většiny států EU neuskutečnitelná.¹⁸⁶

Kromě této charakteristiky můžeme konstatovat, že je Listina dokument, jenž vyjadřuje prozatím nejrozsáhlejší mezinárodní katalog práv. Zahrnuje totiž práva, která byla zakotvena v předešlých mezinárodních či evropských instrumentech, ale vytváří a rozvíjí práva zcela nová, jež jsou příznačná pro supranacionální seskupení EU.¹⁸⁷

Listina se v důsledku rovnocenného pojetí základních práv vyznačuje unikátní strukturou. Základem struktury je rozdělení na preambuli a sedm hlav.

Preambule je vyjádřením rozhodnutí národů Evropy sdílet skrze těsnější Unii mírovou budoucnost založenou na společných hodnotách. Uvádí, že jednotlivec je ve středu činnosti Unie tím, že zavádí unijní občanství a vytváří prostor svobody, bezpečnosti a práva. Vyjadřuje přesvědčení, že Listina nezbytně posílí ochranu základních práv, a že se prostřednictvím ní naplní účel zachovat a rozvíjet společné hodnoty Unie. Mimoto také připomíná zásadní inspirační zdroje Listiny: Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Sociální charty přijaté Uníí a Radou Evropy, judikaturu Soudního dvora EU a Evropského soudu pro lidská práva. V závěru Preambule najdeme rozdělení ustanovení na práva, svobody a zásady, jež Listina uznává. Toto dělení je velice podstatné. Čl. 52 odst. 5 nám k tomu totiž sděluje, že zásady mají být prováděny subjekty členských států, při výkonu jejich pravomocí, prostřednictvím právních předpisů. K tomu dále nařizuje, že v případě soudního řízení

¹⁸⁶ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie. Aleš Čeněk: Plzeň, 2003, str. 488.

¹⁸⁷ Šturma, P.: Lisabonská smlouva a závaznost Listiny základních práv EU pro Českou republiku vzhledem k tzv. výjimce (opt-out). Právní rozhledy. 2010, ročník 18., č. 6, str. 191.

se zásad lze dovolat pouze pro účely výkladu a kontroly zákonnosti takovýchto přijatých předpisů.

Hlava první, nazvaná „Důstojnost“, zahrnuje nezcizitelná a nezadatelná osobní práva jednotlivců v EU. Lidská důstojnost v čl. 1 má být základním právem, jež představuje základ všech základních práv¹⁸⁸. V tomto čl. 1 odkazuje Vysvětlení k Listině na preambuli Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 a rozsudek ve věci Nizozemské království proti Evropskému parlamentu a Radě¹⁸⁹. Dále je obsaženo, právo na život a zákaz trestu smrti, zákaz mučení a nelidského zacházení a trestu, zákaz otroctví a nucených prací. Článek 3 pak prohlašuje práva tělesné a duševní integrity, jako zákaz eugenických praktik, zákaz využívat lidské tělo a orgány k finančnímu prospěchu a zákaz reprodukčního klonování lidí. Tato práva zasluhují zvláštní pozornost, jelikož značí vskutku novátorský přístup autorů reflektující vývoj v 21. století¹⁹⁰. Ve vysvětlení k Listině je odkázáno na to, že zásady čl. 3 Listiny vyplývají z Úmluvy Rady Evropy o lidských právech a biomedicině.

V hlavě druhé, „Svobody“, nacházíme práva odlišné povahy. Patří sem práva všech prvních tří generací. Z práv osobních je to kupříkladu právo na svobodu a bezpečnost, právo na respektování soukromého a rodinného života, ochrana údajů osobního charakteru. Práva politická jsou zastoupena proklamací svobody shromažďovací a sdružovací či svobodou projevu a právem na informace. Hospodářská a sociální práva jsou formulovaná právem na svobodnou volbu povolání a svobodou podnikání. Jako vzácnou inovaci Listiny je třeba brát zařazení čl. 13 zakotvující svobodu umění a věd, jež je obsahově blízké kulturním právům. Na konci hlavy je obsaženo právo na azyl a zákaz hromadného vyhoštění či zákaz vyhoštění v situaci, kdy osobě hrozí smrt, mučení nebo jiné podobné zacházení či trest.

Hlava třetí, „Rovnost“, se vyznačuje tím, že všechna ustanovení v ní se vztahují k osobnosti člověka. Ustanovení vychází zejména z článků obsažených v SEU a SFEU. Prohlašována je rovnost před zákonem. Čl. 21 obsahuje obecnou antidiskriminační klauzuli zakazující diskriminaci z jakýchkoliv důvodů. Kromě toho je v dalším článku postulováno, že Unie respektuje kulturní, náboženskou a jazykovou rozmanitost. Provolávána je rovnost žen a mužů, práva dítěte, práva seniorů a integrace handicapovaných.

¹⁸⁸ Viz Úplné znění vysvětlení k Listině základních práv.

¹⁸⁹ Rozsudek ESD ze dne 9. října 2001, C-377/98, Nizozemské království v. Evropský parlament a Rada Evropské unie, bod 70 a 77.

¹⁹⁰ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 207.

Čtvrtá hlava, „Solidarita“, je v souhrnu zaměřena především na práva hospodářská a sociální, k nimž jsou ještě přiřazena práva čtvrté generace, tedy právo na zdravé životní prostředí a právo na ochranu spotřebitele. Je nutné zmínit, že v rámci zemí sedmadvacítky je zajištění práv v této hlavě obecně považováno za velmi komplikovaný proces. O tom ostatně svědčí opt-out¹⁹¹ v podobě Protokolu č. 30, který si vymínilo Polsko a Velká Británie. Důvodem je zejména rozdílnost a odlišnost společenských a ekonomických podmínek v jednotlivých členských státech Unie. Podstatná část práv se vztahuje k práci a pracovním podmínkám, například právo pracovníka na informace a projednávání informací, právo na kolektivní vyjednávání, právo na přístup ke službám zaměstnanosti, právo na ochranu v případě neoprávněného propuštění, právo na slušné a spravedlivé pracovní podmínky, zákaz dětské práce a ochrana mladistvých při práci. Dále je upravena ochrana rodiny, sociální zabezpečení, ochrana zdraví či přístup ke službám obecného zájmu.

Pátá hlava, „Práva občanů“, obsahuje práva, která vyplývají z unijního občanského statusu. Dá se říci, že zahrnuje hlavní práva občanů EU ustanovená SEU, tj. aktivní a pasivní volební právo do Evropského parlamentu a v obecních volbách, právo na řádnou správu, právo na přístup k dokumentům, právo obracet se na ombudsmana, petiční právo k Evropskému parlamentu, svobodu pohybu a pobytu a právo na diplomatickou a konzulární ochranu. V souvislosti s právem na řádnou správu bych chtěl připomenout, že demonstrativní vyjmenování prvků uvedených v čl. 41 odst. 2 vytyčuje základy moderního a účinného přístupu a fungování správních orgánů vůči jednotlivcům¹⁹².

Hlava šestá, „Soudnictví“, poskytuje obzvláště procesní záruky jednotlivci v řízení před soudy. Každá z nich je de facto a de iure samostatnou zásadou a jejich souhrn zabezpečuje provedení jednoho z vůdčích principů lidských práv – vládu práva. Jde o právo na právní ochranu a spravedlivý proces, presumpci nevinny a právo na obhajobu, zásadu zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů a zásadu ne bis in idem v rámci celé EU.

Poslední hlava je věnovaná všeobecným ustanovením, která stanoví působnost, rozsah garantovaných práv, úroveň ochrany a zákaz zneužití práv.

¹⁹¹ Tímto termínem rozumíme výjimku z práva EU pro členský stát.

¹⁹² Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 216.

2.4.3 Působnost Listiny, rozsah a výklad práv, svobod a zásad

Působnost Listiny je stanoven čl. 51. Ten nám určuje, že Listina je při dodržení zásady subsidiarity určena především orgánům a institucím Unie a dále členskými státy, pokud právo Unie uplatňují. Tyto subjekty pak musí práva a zásady Listiny dodržovat, respektovat a podporovat jejich uplatňování v souladu se svými pravomocemi. Vysvětlení listiny nám k tomu připomíná, že u členských států byla povinnost respektovat základní práva zakotvena judikaturou ESD, kterou vyjmenovává.

Odstavec 2 čl. 51 stanovuje, že Listina nesmí mít rozšiřující účinek na pravomoci Unie, které jí přiznávají Smlouvy, a potvrzuje, že Listina nemění tyto pravomoci a úkoly ve Smlouvách a ani nevytváří nové úkoly a pravomoc. Vysvětlení se k tomuto článku odvolává na rozsudek Grant¹⁹³, kde ESD prohlásil:

„I když představuje dodržování základních práv, jež jsou nedílnou součástí uvedených obecných zásad, podmínku legality aktů Společenství, tato práva však nemohou mít sama o sobě za důsledek rozšíření působnosti ustanovení Smlouvy nad rámec pravomocí Společenství.“¹⁹⁴

K čl. 51 odst. 2 bych chtěl poznamenat, že toto ustanovení trochu degraduje důležitost Listiny, jestliže konstatuje, že Listina nevytváří pro Unii žádný nový úkol či pravomoc. Pravomoci jsou Unii dány skrze čl. 2, 3, 4 a 6 SFEU a čl. 5 SEU pak stanoví zásady pro jejich řádný výkon. Zakotvení nových pravomocí či změna pravomocí Unie je citlivá záležitost, která může být provedeno revizí Smluv za souhlasu všech členských států. Není ale vyloučeno, že se změna pravomocí provede prostřednictvím tzv. pasarely¹⁹⁵, obsažené zejména v čl. 352 SFEU.

Smyslem čl. 52 je určit rozsah práv a svobod, jakož i zásad obsažených v Listině. Odstavec 1 pojednává o možnosti omezení práv a svobod, ale nezabývá se zásadami. Konstatuje, že omezení mohou být zavedena jen zákonem, za dodržení zásady přiměřenosti a pouze tehdy, jestliže jsou nezbytná, odpovídají cílům obecného zájmu Unie nebo směřují k zabezpečení práv a svobod druhého.

Odstavec 2 pak říká, že provádění práv je podrobena podmínkám a limitům detailně upraveným ve Smlouvách.

¹⁹³ Rozsudek ESD ze dne 17. února 1998, C-249/96 Lisa Jacqueline Grant v. South-West Trains Ltd.

¹⁹⁴ Bod 45 rozsudku.

¹⁹⁵ Pasarely jsou taková ustanovení Lisabonské smlouvy, jež umožňují orgánům EU rozšířit pravomoci, pokud je k dosažení cílů Unie potřeba jisté činnosti, k níž Unie pravomoc nemá. Nebo taková ustanovení, na základě kterých může dojít ke změně jednomyslného hlasování v orgánech EU na hlasování většinové. Přejít do režimu většinového hlasování pak fakticky značí zrušení práva veta.

Třetí odstavce odkazuje na EULP. Autoři chtěli zajistit, aby ustanovení Listiny neposkytovala nižší úroveň ochrany než ustanovení EULP. Proto vyhláší odst. 3, že práva obsažená v textu Listiny, která odpovídají právům EULP, mají stejný smysl a rozsah jako práva EULP. Současně tento článek nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo ochranu širší. Vysvětlení je k tomuto ustanovení velmi podrobné. Specifikuje nám, že odkaz na EULP zahrnuje jednak samotnou Úmluvu, tak její Protokoly, a dokonce i judikaturu ESLP a SDEU. Čili pokud jde o práva, která jsou odrazem práv z Úmluvy, je nutno k nim přistupovat, provádět je a interpretovat v souladu se závěry obsáhlé judikatury obou Soudů. Dále je ve Vysvětlení uveden detailní výčet těch práv Listiny, která mohou být považována za odpovídající právům EULP a výčet těch, které mají stejný smysl, ale širší rozsah než dané články EULP.

V odstavci 4 je uvedeno, že je nutné základní práva Listiny vykládat v souladu s ústavními tradicemi členských států, pokud z nich tato práva pochází. Toto výkladové pravidlo má kořeny v čl. 6 odst. 3 SEU a bere v úvahu přístup ESD¹⁹⁶, když formuloval doktrínu základních práv.

Odstavec 6 odkazuje na ta ustanovení Listiny, jež v duchu principu subsidiarity dále odkazují na vnitrostátní předpisy a zvyklosti.

Konečně odstavec 7 ukládá Soudům Unie a členských států, aby přihlíželi k Vysvětlení k Listině základních práv. Vysvětlení má sloužit jako pomůcka, ale není právně závazné.

Odstavec 5 jsem si nechal záměrně na závěr této části. Myslím si, že k pochopení smyslu Listiny je nutné pochopit právě toto ustanovení. Jak jsem již zmínil, katalog práv je v Listině rozdělen na práva, svobody a zásady¹⁹⁷.

Práva a svobody jsou ta ustanovení, kterých by se bylo možno přímo domáhat před vnitrostátními soudními orgány, pokud by naplňovala podmínky přímého účinku Van Gend en Loos formule¹⁹⁸. To znamená, že jsou přímo žalovatelná před vnitrostátními soudy jako prvním prostředkem procesní ochrany práva jednotlivce. K těmto „ryzím“ právům patří zejména základní práva obsažená v prvních třech hlavách Listiny: „Důstojnost, Svobody, Rovnost“. Dále k těmto „ryzím“ právům řadíme všechna procesní práva proklamovaná hlavou 7, „Soudnictví“.

¹⁹⁶ Ve Vysvětlení najdeme odkaz na rozsudek ve věci Hauer - Rozsudek ESD ze dne 13. prosince 1979, C-44/79 Liselotte Hauer v. Land Rheinland-Pfalz.

¹⁹⁷ Viz Úplné znění vysvětlení k odst. 5 Listiny.

¹⁹⁸ a) jednoznačnost a dostatečná konkrétnost, b) bezpodmínečnost, c) nevyžadují prováděcí akt, d) členským státům a orgánům Unie není ponechána žádná volnost v jednání ani prostor pro uvážení.

Zásady jsou naproti právům ta ustanovení, na základě kterých není možno podávat přímé žaloby. Odstavec 5 tento zásadní rozdíl zpřesňuje. Vysvětlení nám osvětluje, že subjektivní práva (ryzí) musejí být dle tohoto rozlišení respektována, zatímco zásady musí být dodržovány. Zásady mohou být prováděny legislativními a výkonnými akty subjekty Unie a členských států při provádění práva Unie. Při přezkumu nebo výkladu takovýchto aktů budou mít zásady specifický význam pro soudy. Jinak řečeno, soud by k nim měl v řízení o aktu přihlídnout. K zásadám řadíme hlavně ustanovení obsažená v hlavě 4, „Solidarita“. Nepatří sem však čl. 32 „Zákaz dětské práce“. Většinu těchto sociálních práv tvoří programové zásady určené zákonodárcům členských států k bližšímu provedení. Tato práva, nebo spíše zásady, nemají přímý účinek. Bylo by možno se jich dovolávat pouze na základě prováděcího předpisu a současně pouze v rozsahu tohoto předpisu¹⁹⁹.

Rozdělení na práva a zásady však nelze chápat zcela absolutně. Jak nám totiž objasňuje Vysvětlení, některé články Listiny obsahují prvky práva i zásady. Je tomu tak oficiálně u čl. 23 „Rovnost žen a mužů“, čl. 33 „Rodinný a pracovní život“ a čl. 34 „Sociální zabezpečení a sociální pomoc“.

2.4.4 Význam Listiny

Význam Listiny je spatřován zejména v komplexním pojetí základních práv Unie, jež je uskutečněno prostřednictvím nové systematiky, a také ve formulaci nových základních lidských práv. Problém však spočívá v tom, že řada ustanovení má v mnoha směrech pouze deklaratorní, v právní praxi neaplikovatelnou povahu²⁰⁰, přestože se již Listina stala právně závazným aktem, zařazeným čl. 6 SEU do primárního práva.

Zaujala mě myšlenka, že řada práv (přesněji spíše zásad) je jakýmisi „spícími právy“²⁰¹, tedy takovými právy, která existují bez reálné šance na uplatnění ve vztahu Unie (nebo členský stát při provádění práv Unie) - občan EU. Takováto práva mohou být přivedena k životu jenom při potenciálním rozšíření pravomocí EU nebo dobrovolným prováděním zásad do vnitrostátní legislativy. Listinou vyjmenované oficiální zásady, tj. čl. 25 „Právo starších osob“, čl. 26 „Začlenění osob se zdravotním postižením“ a čl. 37 „Ochrana životního prostředí“, není možno v současnosti samo o

¹⁹⁹ Šturma, P.: Lisabonská smlouva a závaznost Listiny základních práv EU pro Českou republiku vzhledem k tzv. výjimce (opt-out). Právní rozhledy. 2010, ročník 18., č. 6, str. 193-194.

²⁰⁰ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie. Aleš Čeněk: Plzeň, 2003, str. 499.

²⁰¹ Stromšíková, V.: Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce? (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). Právník. 2004, č. 6, str. 558.

sobě reálně jednotlivcem vymáhat. Na druhou stranu, musím připomenout skutečnost, že proces integrace je velice komplikovanou záležitostí, v které je dosažení konsensu, obzvláště v tak citlivých záležitostech jako jsou sociální práva, často prakticky nerealizovatelné. Především s ohledem na současnou situaci doznívající hospodářské krize, nedozírných rozpočtových, hospodářských a sociálních problémů Řecka, Itálie, Španělska a Maďarska, rozkolu na úrovni členských států v souvislosti s britským a českým odmítnutím Smlouvy o rozpočtové kázni²⁰² je „probuzení“ některých zásad Listiny nemyslitelné. Nikde však není napsáno, že tomu tak bude i za deset, dvacet či více let. V souvislosti s ne příliš povzbudivými prognózami demografického vývoje, které nám naznačují závažné stárnutí populace, mohou zejména práva starších lidí nabývat na významu. Koneckonců rok 2012 je vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. Jeho cílem by mělo být zejména informovat o této problematice, ale také „*inspirovat tvůrce politik a zúčastněné strany na všech úrovních k opatřením, která lidem aktivní stáří usnadní*“²⁰³.

Co se týká významu, musím také připomenout kritiku, jež se snáší na tu skutečnost, že Listina, v komparaci s EULP, naprosto postrádá svůj vlastní, reálně fungující, kontrolní mechanismus, který by ve formě institucionálních a procesně právních ustanovení zabezpečoval řádné vynucení práv Listiny. Právě v komparaci s EULP je tato skutečnost opravdu zřetelná. EULP sice neupravuje sociální a hospodářská práva, avšak u všech chráněných práv zabezpečuje jejich dodržování vysoce efektivním kontrolním mechanismem, který umožňuje jedinci, aby se svých oprávnění dovolával přímo a bezprostředně. Na rozdíl od EULP Listina taková ustanovení, jež by upravovala specifický soudní proces včetně řízení o individuální stížnosti, nemá. V situaci, kdy řada norem Listiny svou konstrukcí nevyhoví požadavkům Van Gend en Loos formule, lze těžko anticipovat přímý účinek a vynucovat jej před vnitrostátními soudy. V možném řízení před SDEU má pak jednotlivec značně ztížené postavení neprivilegovaného žalobce.²⁰⁴ K této kritice jenom poznamenám, že si instituce a orgány Unie tento nedostatek uvědomují. Tato otázka opět souvisí s dosažením konsensu na úrovni členských států Unie. Přistoupení EU k EULP by tento stav mělo vyřešit tím, že by ESLP mohl na základě individuálních stížností přezkoumávat legislativu Unie. Více se tomuto tématu budu věnovat v poslední části práce.

²⁰² Oficiální název je Smlouva o stabilitě, koordinaci a řízení v hospodářské a měnové unii.

²⁰³ EUROPA - Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity - Časté dotazy [online] 15. 3. 2012 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=977&langId=cs>.

²⁰⁴ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 219-221.

2.4.5 Protokol č. 30 a současný stav výjimky České republiky

Protokol č. 30 byl Polskem a Spojeným královstvím dojednán během rozpracování Lisabonské smlouvy, ke které byl připojen a je tak součástí primárního práva. Tyto státy si v něm vymínily určité zvláštní zacházení ve vztahu k právně závazné Listině. Společnou pohnutkou ke sjednání Protokolu byla obava, že v případě interpretace a aplikace Listiny SDEU dojde k rozšíření unijních pravomocí do vnitrostátní legislativy.

Spojené království se nejvíce obávalo, aby nedošlo, v důsledku velice štedrého vymezení sociálních práv v Listině, k posílení zaměstnaneckých práv a práv odborových organizací.

Vládou Polska, ovlivněnou smýšlením politické strany Právo a spravedlnost, zase rezonovala myšlenka, že by Listina mohla ohrozit některé hodnoty a tradice silně katolicky orientované společnosti. Zejména se jednalo o postavení homosexuálů a otázku potratů.

Přistoupit k Protokolu v době smlouvání avizovalo také Irsko. To však později od tohoto kroku upustilo. Tehdejší premiér oznámil, že Irsko nemá problém akceptovat závaznou Listinu ani její rozsah aplikace, jenž je dostatečně vymezen Lisabonskou smlouvou.²⁰⁵

V závěru procesu ratifikace Lisabonské smlouvy si opt-out pro futuro vymohla i Česká republika. Stalo se tak zejména, kvůli obavě (dle mého názoru zcela iracionální) z retroaktivity Listiny, jež by mohla prolomit Benešovy dekrety a otevřít cestu pro uplatnění majetkových nároků vysídlelců. Toto téma otevřel prezident Klaus a výjimku si na členských státech vymohl i přes to, že Poslanecká sněmovna i Senát Parlamentu ČR již schválily Lisabonskou smlouvu ústavní většinou. Nelze tudíž nijak dovést, že by parlament dal ratifikaci s výjimkou souhlas²⁰⁶. Nicméně členské státy, unavené dlouhým ratifikačním procesem, s českými požadavky bez smlouvání souhlasily, a tak prezident Lisabonskou smlouvu podepsal. Český opt-out byl sjednán ve formě dohody (či spíše příslibu) Evropské rady, že se ČR při příštím rozšiřování Unie k Protokolu připojí.

²⁰⁵ Bončková, H., Smekal, H.: Fragmentace společných hodnot? Výjimky z Listiny základních práv Evropské unie, str. 64 [online] 19. 5. 2008 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://ces.vse.cz/wp-content/smekal.pdf>.

²⁰⁶ Bončková, H., Smekal, H.: Česká republika a výjimka z Listiny základních práv EU, str. 10 [online] 26. 12. 2010 [15. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.iips.cz/data/files/Centrum%20LP/papers/Vyjimka_EU.pdf.

Ohledně skutečného významu Protokolu č. 30 bych chtěl zmínit názor, že: „ *Pouze ve vztahu ke Spojenému království lze vidět jeho nepatrný význam a smysl, neboť obsah Protokolu míří jasně na sociální práva a specifiku státu vyznávající tzv. dualistický přístup*²⁰⁷ *k mezinárodnímu právu, jakým je Spojené Království.* „²⁰⁸

Pro Polsko je význam Protokolu zanedbatelný. Dokonce probíhají diskuze, zda výjimku neodvolat, jelikož se polské soudy chovají, jako by vůbec neexistovala. Současně v Polsku platí celá řada Mezinárodních smluv obsahujících tatáž práva jako Listina základních práv EU. Nakonec nesmíme zapomínat na vliv doktríny základních práv SDEU. Vstup Protokolu č. 30 v platnost na ní nic nemění, takže SDEU může dále rozhodovat o porušení základního práva, které je součástí obecných právních zásad EU, aniž by vůbec Listinu aplikoval.

Co se týká české výjimky, události posledních měsíců naznačují spíše to, že nakonec žádná výjimka nebude. Původně se o výjimce mělo hlasovat na úrovni EU a členských států současně se vstupem Chorvatska do Unie. Podle stanoviska právní služby EU to však není možné, jelikož oba dokumenty mají jiné právní postavení a závaznost. Dále Prahu v listopadu minulého roku navštívil britský europoslanec Andrew Duff, jenž měl na starost zpracovat návrh zprávy o návrhu protokolu o uplatňování Listiny v České republice²⁰⁹ pro Výbor pro ústavní záležitosti Evropského parlamentu. Na své tiskové konferenci²¹⁰ přijetí výjimky ČR nedoporučil. Stejně tak se k případnému protokolu staví daná vypracovaná zpráva. Koncem tohoto ledna pak došlo v samotném Výboru pro ústavní záležitosti k neobvyklé situaci. Hlasování o návrhu zprávy pana Duffa totiž skončilo nerozhodně²¹¹. Tento Výbor má svou zprávou ovlivnit Evropský parlament, který rozhodne, zda výjimku doporučí Radě.

²⁰⁷ Dualistický přístup spočívá zejména v nezbytnosti implementovat mezinárodní smlouvy do vnitrostátního práva prostřednictvím speciálního aktu. Bez této podmínky se účinky mezinárodní smlouvy nemohou ve vnitrostátním právním řádu projevit. Proto je důraz Protokolu na to, aby se práva a zásady, obsažené v Listině základních práv EU, aplikovaly jen v rozsahu, v jakém je stanoví vnitrostátní právo.

²⁰⁸ Bončková, H., Smekal, H.: Fragmentace společných hodnot? Výjimky z Listiny základních práv Evropské unie., str. 74 [online] 19. 5. 2008 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://ces.vse.cz/wp-content/smekal.pdf>.

²⁰⁹ Návrh zprávy o návrhu protokolu o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v české republice [online] 13. 12. 2011 [15. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documentss/afco/pr/886/886583/886583cs.pdf.

²¹⁰ Europoslanec Andrew Duff v Praze lobboval za nepřijetí české výjimky z Lisabonské smlouvy | Mediafax.cz: [online] 18. 11. 2011 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.mediafax.cz/politika/3964093-Europoslanec-Andrew-Duff-v-Praze-lobboval-za-neprijeti-ceske-vyjimky-z-Lisabonske-smlouvy>.

²¹¹ Brzobohatá, Z.: Čeští občané mají stejná práva jako ostatní Evropané [online] 26. 1. 2012 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.brzobohata.cz/tiskove-zpravy>.

Konečné slovo na úrovni EU má v této záležitosti Evropská rada, avšak měla by vyčkat na stanovisko Evropského parlamentu a Rady. Pokud by se Evropská rada přeci jenom rozhodla výjimku schválit, musel by být nastartován proces ratifikace na úrovni všech sedmadvaceti členských států. Z tiskové zprávy europoslankyně Brzobohaté v této věci vyplývá, že by se snažila přesvědčit plénum Evropského parlamentu, aby se v tomto případě ratifikovalo jako první v ČR. To se zdá být rozumné. Hlavně kvůli tomu, že v důsledku rozložení sil v Senátu je schválení výjimky v tomto orgánu, a potažmo v ČR, velice nepravděpodobné. Ratifikace takovéto mezinárodní smlouvy totiž vyžaduje v obou komorách třípětinovou většinu²¹². Celý tento proces by tak mohl nakonec skončit u orgánu ČR a přivodit tím republice další mezinárodní snížení dobré pověsti.

²¹² Článek 39 odst. 4 Ústavního zákona č.1/1993 sb., Ústava České republiky.

3. Vztah Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie

3.1 Vyjasňování pozic

V předchozích kapitolách jsem se snažil vymezit nejdůležitější charakteristiky evropského systému ochrany lidských práv. Můžeme konstatovat, že tento systém je v současnosti rozdělen do dvou relativně samostatných systémů, kdy jeden funguje v rámci Rady Evropy a druhý v rámci Evropské unie. Pro oba tyto systémy je také charakteristické, že ochrana lidských práv je zajišťována především skrze dva vrcholné orgány soudní soustavy, a to Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku a Soudní dvůr Evropské unie v Lucemburku. ESLP byl vytvořen za úkolem dodržování ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a toto poslání je jeho prvořadým úkolem. Naproti tomu SDEU ochranu lidských práv za úkol původně neměl. K životu jej přivedl až sám SDEU vytvořením doktríny základních práv ES/EU a následná institucionalizace doktríny do primárního práva.

Během vzniku a vývoje obou těchto systémů však nutně muselo dojít k vzájemnému setkání a nastolení dialogu na téma vzájemného postavení a koexistence ESLP a SDEU. Tento dialog trvá na úrovni Soudů již několik dekad a nebyl vždy zcela jednoznačný. Projevoval se zejména v judikatuře obou Soudů, které v ní vymezovaly svoje pozice a argumentovaly svá stanoviska ohledně lidskoprávních sporů. Ze studia odborných materiálů mohu konstatovat, že dialog byl veden převážně ve formě rozhodování podobných věcí, jež se týkaly určitého práva obsaženého jak v EULP, tak práva obsaženého v doktríně základních práv ES/EU. Situací, kdy spory rozhodovaly ve stejné věci oba Soudy, bylo méně. Zejména proto, že ESLP²¹³ dlouhou dobu zastával názor, že se nemůže zabývat porušením EULP institucemi ES/EU, z důvodu, že ES nejsou stranou EULP, ale také kvůli tomu, že ESD začal postupně přihlížet k judikatuře ESLP.

Ze strany ESD došlo k prvnímu odkazu na EULP v rozhodnutí ve věci Nold²¹⁴ v roce 1974. Jenom pro zajímavost, tento rozsudek byl vyneseno 11 dní potom, co Francie jako poslední členský stát ES ratifikovala EULP, a 15 dní před rozhodnutím Spolkového ústavního soudu ve věci Solange I²¹⁵. Od této chvíle nalézal ESD zdroj inspirace pro výklad *acquis communautaire* opakovaně v EULP a později i v judikatuře ESLP.²¹⁶

²¹³ V té době Evropská komise pro lidská práva, neboť ta rozhodovala o přijatelnosti takové stížnosti.

²¹⁴ Rozsudek ESD ze dne 14. května 1974, C-4/73 J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Komise Evropských společenství.

²¹⁵ Rozsudek německého Spolkového ústavního soudu ze dne 29. 5. 1974, BVerfGE 37271, Solange I.

²¹⁶ Kosař, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. Právní rozhledy. 2006, č. 4, str. 135.

Tohoto postoje si všimly i subjekty namítající porušení základních práv před ESD, a když neuspěly před ESD, obrátily se na ESLP se stížností na porušení EULP ze strany ES. Prvním takovým případem byla věc C. F. D. T. v. Evropské společnosti²¹⁷. V této době však ještě panovala přesvědčení zmíněné výše, takže byla stížnost Evropskou komisí pro lidská práva (dále EKLP) prohlášena za nepřijatelnou *ratione personae*²¹⁸.

K částečné přeměně tohoto pojetí došlo ve věci M. & Co.²¹⁹ Spor se týkal pokuty, již dostala německá společnost M. & Co. od Evropské komise (ES). EKLP shledala výkon rozhodnutí o uložení pokuty Evropskou komisí za národní akt. Argumentovala tím způsobem, že přenesení suverénních pravomocí na mezinárodní organizaci nevylučuje odpovědnost státu za výkon těchto pravomocí a na základě toho stížnost prohlásila přípustnou *ratione personae*. Dále ale EKLP usoudila, že není příslušná *ratione materiae*, protože ESD dbá na dodržování práva na spravedlivý proces, jenž je obecnou zásadou *acquis communautaire*. Její kontrola se tedy neuskuteční, pokud právní systém ES zabezpečuje ekvivalentní ochranu jako EULP²²⁰. EKLP se inspirovala rozhodnutím Solange II²²¹, jelikož pro futuro vyloučila ze soudního přezkumu právní akty ES implementované do vnitrostátních řádů, ve kterých stát nemá možnost volného uvážení.

Dalším důležitým rozhodnutím, kdy se EKLP vyjadřovala k použití EULP ve vztahu ke komunitárnímu právu, byla věc Cantoni²²². Pan Cantoni byl obchodník, jenž prodával výrobky podobné lékům, které francouzský zákon, inspirovaný téměř doslovně směrnicí Rady, označoval za léky. Proto byl v rodné Francii odsouzen za neoprávněný výkon lékárnictví. Ve své stížnosti k ESLP namítal pan Cantoni, že definice léků v zákonné normě nesplňuje podmínky jasnosti a přesnosti požadované čl. 7 odst. 1 EULP.²²³

²¹⁷ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 10. června 1978, č. 8030/77 C. F. D. T. v. Evropské společnosti.

²¹⁸ Takovýto postoj byl dále potvrzen v dalších rozhodnutích, např. Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 19. ledna 1989, č. 13539/88 Dufay v. Evropské společnosti, a také Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 5. října 1987, č. 11574/85 Associazione Spirituale Per l'Unificazione Del Mondo Cristiano v. Itálie.

²¹⁹ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 9. února 1990, č. 13258/87 M. & Co. v. Německo.

²²⁰ Sudre, F., Jílek, D., Malenovský, J.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1997, str. 262.

²²¹ Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 22. října 1986, BVerfGE 73, 339 2 BvR 197/83 Solange II. Spolkový soud prohlásil, že stupeň ochrany základních práv v ES je možno považovat za dostačující a srovnatelný s úrovní, jež požaduje německá ústava. Dokud tomu tak bude, vzdává se možnosti přezkoumávat sekundární právní akty ES.

²²² Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 15. listopadu 1996, č. 17862/91 Cantoni v. Francie.

²²³ Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva. IFEC: Praha, 2003, str. 337-339.

EKLP shledala, že Francie měla určitou míru uvážení při implementaci směrnice do svého právního řádu, neboť směrnice zavazují co do výsledku a postup, jak jej dosáhnout, je ponechán na volbě států. Francouzskou namítanou normu EKLP prostudovala a konstatovala, že skutečnost, že se norma téměř doslovně inspiruje směrnicí Rady, ji nevyjímá z působnosti čl. 7 EULP. ESLP tak může přezkoumávat, zda aplikací směrnice ES/EU nedošlo k porušení EULP skrze její vnitrostátní implementovanou normu.

Velké publicity se dočkal rozsudek ESLP ve věci Matthews²²⁴. Paní Matthews byla britskou občankou a občankou Gibraltaru. Gibraltar je území podřízené Spojenému království, ale není jeho přímou součástí. Britský parlament zde má zákonodárnou pravomoc. Toto území je vyloučeno z některých částí SFEU (volný pohyb zboží, zemědělství atd.), ale určitá evropská legislativa se na něj vztahuje (volný pohyb osob, služeb a kapitálu, ochrana spotřebitelů atd.). Paní Matthews se chtěla zapsat do volebního seznamu pro volby do Evropského parlamentu (dál EP), to jí ale nebylo umožněno s odpovědí, že dle přílohy II aktu ES z roku 1976, o volbě zástupců do Evropského parlamentu, Gibraltar nespadá do pole působnosti volebního práva pro tyto volby.²²⁵ Paní Matthews se proto obrátila na ESLP se stížností, v níž tvrdila, že neorganizování voleb do EP porušuje její volební právo ve smyslu čl. 3 Protokolu č. 1 k EULP a že byl porušen i čl. 14 EULP.

ESLP se zabýval pouze porušením čl. 3 Protokolu č. 1. Hlavním předmětem sporu byla jeho aplikovatelnost. První věcí, jež soud zajímala, byla otázka, zda lze Spojené království činit odpovědným za neorganizování voleb. ESLP konstatoval, že ES nejsou stranou EULP, a tak není možno jejich akty napadat před soudem. Nicméně dále konstatoval, že přenesení kompetencí na ES ze strany smluvních států EULP je nemůže zbavovat odpovědnosti, pokud jde o záruky zakotvené v Úmluvě. Dále Soud poznamenal, že právní akty ES se dotýkají obyvatel Gibraltaru stejně jako vnitrostátní právní akty. Proto prohlásil, že Spojené království musí volební právo přiznat.

Druhou záležitostí, kterou Soud řešil, byla otázka, zda je čl. 3. Odst. 1 Protokolu č. 1 použitelný na EP. V této věci konstatoval, že ano, neboť definice „zákonodárný sbor“ ve smyslu čl. 3 EULP lze interpretovat i na nadnárodní parlament²²⁶.

²²⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. února 1999, č. 24833/94 Matthews v. Spojené království.

²²⁵ Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva. IFEC: Praha, 2003, str. 573-574.

²²⁶ Odlišné stanovisko zaujali ve Společném nesouhlasném názoru soudci Freeland a Jungwiert.

Poslední věcí, co Soud ověřoval, byla otázka, zda bylo neorganizování voleb do EP slučitelné s čl. 3. V tomto Soud prohlásil, že paní Matthews byla zbavena jakékoliv možnosti na volbu členů EP, i když je právo ES/EU součástí práva Gibraltaru a stěžovatelka přímo pocítuje její účinek²²⁷. Proto soud prohlásil, že byla zasažena samotná podstata volebního práva, a konstatuje porušení čl. 3 Protokolu č. 1 EULP.²²⁸

Mohli bychom říci, že v rozsudku Matthews došlo k velice výrazné změně postoje ESLP k právu ES/EU. Námitky *ratione personae* a *materiae* byly Soudem nadobro zamítnuty. Jasně projevil, že pro účely zjištění porušení EULP bude nakládat s právními akty EU stejně jako s vnitrostátními normami. Vyhradil si tak fakticky konečné slovo v otázce výkladu dodržování lidských práv v ES/EU, jež jsou chráněna EULP, a zdánlivě si tak v této rovině podřídil ESD.²²⁹

Takovéhoto pojetí ESLP se domáhal stěžovatel ve věci *Senator Lines v. 15 členských států EU*²³⁰. Jednalo se o to, že Evropská komise v roce 1998 pokutovala šestnáct přepravních společností, včetně německého stěžovatele, za porušení pravidel soutěžního práva SFEU (v této době SES). *Senator Lines* měla zaplatit téměř 14 milionů eur do tří měsíců. Toto rozhodnutí později Komise změnila s tím, že částka nemusí být splacena v tomto datu, pokud bude poskytnuta Komisi bankovní záruka. Společnost se obrátila na ESD²³¹ a všemi prostředky se domáhala toho, aby nemusela splatit pokutu a poskytnout bankovní záruku, neboť pokuta byla likvidační a bankovní záruka těžce dosažitelná. Před ESD ji v tomto podporovala i spolková vláda Německa. V roce 2000 podala *Senator Lines* stížnost k ESLP. Komise v roce 2001 získala v Německu vykonávací titul k prosazení pokuty před Německým soudem. V roce 2002 během vykonávacího řízení před německým soudem Komise prohlásila, že do vyřešení jednání před ESLP nebude prosazovat výkon rozhodnutí o pokutě.²³² Než však ESLP vynesl svůj závazný rozsudek konstatující porušení či neporušení EULP, Soud prvního stupně zrušil rozhodnutí Komise o pokutě z roku 1998.

²²⁷ Bod 64 rozsudku *Matthews v. United Kingdom*.

²²⁸ Berger, V.: *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. IFEC: Praha, 2003, str. 573-574.

²²⁹ Kosář, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. *Právní rozhledy*. 2006, č. 4, str. 137.

²³⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. března 2004, č. 56672/00 *Senator Lines GmbH v. Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Španělsko, Švédsko a Spojené království*.

²³¹ Spor se řešil i před Soudem prvního stupně dnes Tribunálám.

²³² Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. března 2004, č. 56672/00 *Senator Lines GmbH v. 15 států EU* [online] 18. 3. 2012 [18. 3. 2012]. Dostupné z:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Senator%20Lines&sessionId=88811696&skin=hudoc-en>

Ve stížnosti podané k ESD společnost Senator Lines tvrdila, že ve světle rozsudku Matthews je ESLP kompetentní k přezkumu slučitelnosti rozhodnutí institucí ES s EULP. Dále stěžovatel namítal, že žalované státy jsou individuálně a kolektivně odpovědné za jednání institucí ES. Na závěr uvedl, že v důsledku odmítnutí žádané prozatímní úlevy ze strany soudních orgánů ES, dovolující pouhému správnímu orgánu poslat společnost do likvidace, dochází k porušení práva na spravedlivý soudní proces a presumpci nevinu ve smyslu čl. 6 EULP.

ESLP se v důsledku zrušení rozhodnutí o pokutě kolektivní odpovědností členských států²³³ za akty institucí ES/EU vůbec nezabýval. V rámci ES panovala velká obava z takového rozhodnutí ESLP. Proto mohlo být rozhodnutí ESD²³⁴ o zrušení pokuty touto obavou velkou měrou ovlivněno. ESLP tak po zrušení pokuty provedl zjištění, zda Senator Lines splňuje podmínky pro přiznání statusu oběti²³⁵. V jeho argumentaci zazněly odkazy na judikáty, kde ESLP rozhodoval o statusu oběti²³⁶. Následně rozhodl, že nemůže Senator Lines status oběti přiznat, a stížnost prohlásil za nepřijatelnou.

Na základě výše zmíněné judikatury můžeme konstatovat, že ESLP změnil během vývoje ES/EU celkový pohled na přezkum souladu EULP s právem ES/EU. Ve věci M. & Co. stanovil možnost namítat porušení Úmluvy rozhodnutím institucí ES, z důvodu přenosu pravomocí ze státu na EU, jež nezabavuje smluvní stát odpovědnosti zabezpečit dodržení záruk EULP. Ve věci Cantoni zakotvil možnost přezkumu souladu Úmluvy se směrnicemi, jelikož má stát volné uvážení v obsahu takové normy. V rozhodnutí ve věci Matthews, zase zakotvil svou pravomoc k přezkumu porušení EULP samotným primárním právem.

V tomto souhrnu právních předpisů Unie, u kterých ESLP vymezil svou pravomoc, nám však zatím chybí jeden akt sekundárního práva, a to nařízení. To se změnilo s rozsudkem Bosphorus, kde se ESLP vyjadřoval k porušení Úmluvy nařízením, které neponechává žádnou volnost v uvážení pro členský stát při jeho provádění. Tento rozsudek podstatně ovlivňuje vztah obou Soudů v současné době, a tak je mu věnována samostatná část, následující po další části této kapitoly, kde se pokusím o právní rozbor a shrnutí dopadů, které toto rozhodnutí přináší.

²³³ Kolektivní odpovědností členský států EU se ESLP zabýval i v dalších kauzách, zatím ji však vždy zamítl, např. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. května 2002, č. 6422/02 a 9916/02 SEGI a další v. 15 států EU či Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. března 2004, č. 43844/98 T. I. v. Spojené království.

²³⁴ Soud prvního stupně.

²³⁵ Oběť ve smyslu osoby poškozené viz čl. 34 EULP.

²³⁶ Např. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. června 1989, č. 14038/88 Soering v. Spojené království.

3.2 Rozdílná stanoviska v judikaturách Soudů

Po prvním odkazu na EULP projevovat ESD o tematiku lidských práv a potažmo judikaturu ESLP čím dál větší zájem. V určitých věcech však v rozhodování akcentoval odlišné pojetí ochrany základních práv než ESLP a vystupoval spíše z pozice ochránce zásadních cílů ES/EU. V těchto ojedinělých případech tak byla na základě rozhodnutí ESD poskytnuta nižší úroveň ochrany než od ESLP.²³⁷ Je však podstatné upozornit, že lucemburský Soudní dvůr rozhodoval téměř výhradně za absence příslušné judikatury ESLP a nejednalo se o zcela zásadní odlišnosti. ESD rovněž nikdy nevyslovil názor naprosto odchylný od již existujícího výroku ESLP.²³⁸

Rozdílná stanoviska lucemburského ESD k judikatuře ESLP lze nejčastěji objevit v aplikaci čl. 6 Právo na spravedlivé řízení, čl. 8 Právo na respektování soukromého a rodinného života, čl. 10 Svoboda projevu a čl. 11 Svoboda shromažďování a sdružování.²³⁹

Jedním z nejznámějších rozporů mezi judikaturou ESD a ESLP je rozhodnutí ESD ve věci Hoechst²⁴⁰ v poměru k rozsudku ESLP ve Niemietz²⁴¹.

V případě věci Hoechst šlo o to, že německá společnost Hoechst namítala porušení základního práva domovní svobody s odkazem na čl. 8 odst. 1 EULP. Komise EU totiž zjišťovala, zda se Hoechst nedopouští protisoutěžního jednání ve smyslu čl. 101 odst. 1 SFEU. Z tohoto důvodu se rozhodla pro kontrolu v provozovně společnosti, což jí ze začátku nebylo společností umožněno. Komise toto jednání považovala za průtahy a udělila společnosti pokutu 55 tisíc eur. Hoechst se proto obrátila na ESD s žalobou dle čl. 263 SFEU s odkazem na porušení čl. 8 odst. 1 EULP, který se podle žalobce vztahuje i na právnické osoby. ESD v odůvodnění rozsudku judikoval, že: „*Pokud jde o soukromé obydlí fyzických osob, je sice v právním řádu Společenství nutné uznat jej jakožto zásadu společnou právu všech členských států, avšak jde-li o podniky, není tomu tak, neboť v právních systémech členských států existují nezanedbatelné rozdíly, pokud jde o povahu a stupeň ochrany obchodních prostor vůči zásahům veřejných orgánů.*“²⁴²

²³⁷ Kosař, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. Právní rozhledy. 2006, č. 4, str. 139.

²³⁸ Stromšíková, V.: Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce? (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). Právník. 2004, č. 6, str. 561.

²³⁹ Kosař, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. Právní rozhledy. 2006, č. 4, str. 139 - 140.

²⁴⁰ Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 21. února 1989, č. C-46/87 a C-227/88 Hoechst v. Komise Evropských společenství.

²⁴¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. prosince 1992, č. 13710/88 Niemietz v. Německo.

²⁴² Bod 17 rozsudku.

Vedle toho v dalším bodu konstatoval, že z čl. 8 odst. 1 EULP nelze dovodit nic jiného, a prohlásil, že k této věci neexistuje²⁴³ ani relevantní judikatura ESLP.

Naproti tomu ESLP v rozsudku Niemietz projevil rozdílný názor ohledně výkladu čl. 8 odst. 1 EULP. Panu Niemietzovi byla provedena u něj doma, kde měl také advokátní poradnu, prohlídka v souvislosti s tím, že jeden z jeho klientů byl v podezření ze spáchání trestného činu. Proto se obrátil na ESLP, aby rozhodl o porušení čl. 8 odst. 1 EULP. ESLP mu v tomto dal za pravdu a konstatoval, že není možné vždy přesně rozlišit mezi podnikatelskými a profesními aktivitami na straně jedné a soukromými aktivitami jedince na straně druhé²⁴⁴. Dále také stanovil, že neposkytnutí ochrany dle čl. 8 odst. 1 ve vztahu k profesním aktivitám může vést diskriminaci.

I když ESD vystupoval ve věci Hoescht spíše k ochraně práva hospodářské soutěže, nepovažují tento přístup úplně za snížení úrovně ochrany pod úroveň poskytovanou EULP. Spíše jde o to, že si v tomto případě ESD musel vybrat, jakým způsobem napomoci, co nejvíce dosáhnout cílů ES. V situaci, kdy argumentoval nedostatkem judikatury ESLP, se takovému rozhodnutí nelze divit.

Další rozdílná stanoviska lze nalézt v rozsudku ESD Orkem²⁴⁵ v komparaci s rozsudky ESLP Funke²⁴⁶. Ve věci Orkem žalobce namítal porušení čl. 6 EULP a domáhal se práva nepodávat důkazy vůči vlastní osobě během vyšetřování Evropské komise o údajném porušení soutěžního práva. ESD argumentoval, že právní řády členských států poskytují obecně právo nepodávat důkazy proti vlastní osobě pouze fyzickým osobám během trestního řízení. Na základě této srovnávací analýzy dovedl, že není možné indikovat takovýto princip u právnických osob během porušení soutěžního práva.²⁴⁷ Následně konstatoval, že samotná EULP ani jakékoliv rozhodnutí ESLP existenci takového práva nenasvědčují.

Naprosto odlišný právní názor vyslovil ESLP v rozsudku ve věci Funke, když konstatoval, že považuje právo neposkytnout důkazy proti vlastní osobě vedoucí k sebeobvinění stěžovatele za základní princip spravedlivého řízení ve smyslu čl. 6 odst.

²⁴³ V této věci je toto tvrzení sporné, neboť již před rozhodnutím Hoechst judikoval ESLP ve věci Marecx, kde stanovil, že interpretace slov - soukromý život a domov - zahrnuje profesní a podnikatelskou činnost či provozní prostory pokud: „jsou v souladu s podstatným cílem a účelem čl. 8 Úmluvy“.
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. června 1979, č. 6833/74 Marecx v. Belgie.

²⁴⁴ Bod 30 rozsudku.

²⁴⁵ Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 18. října 1989, č. C-374/87 Orkem v. Komise Evropských společenství.

²⁴⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. února 1993, č. 10828/84 Funke v. Francie.

²⁴⁷ Bod 29 rozsudku.

1 Úmluvy. Po vynesení tohoto rozsudku byla předcházející case-law ESD v přímém rozporu s judikaturou ESLP.²⁴⁸

V těchto dvou uvedených případech se již dá plně shledat, že ESD dbal více na zájmy a společné cíle ES než na subjektivní práva jednotlivce. Jestliže si uvědomíme, že EULP má vymezovat minimální stupeň ochrany Lidských práv, musíme připustit, že ani ochrana soutěžního práva a jemu podobných úkolů a společných cílů ES/EU by neměla převládnout nad dodržením takových zásadních principů, jako je právo na spravedlivé soudní řízení, plynoucích nejenom z EULP, ale také ze všech společných ústavních tradic členských států ES/EU.

Ohledně čl. 6 EULP se dá najít velké množství rozhodnutí ESD, na které má ESLP odlišný pohled. Vedle výše rozebrané kauzy Senator Lines, kde se jednalo o absenci²⁴⁹ odkladného účinku při podání opravného prostředku proti rozhodnutí Komise, můžeme zmínit také věc Emesa Sugar²⁵⁰, kde byla namítána kontradiktornost řízení před ESD.

Stížnost k ESLP mířila proti postavení Generálního advokáta před ESD. Tato kauza vznikla původně před ESD v řízení o předběžné otázce²⁵¹. Emesa Sugar se chtěla vyjádřit k stanovisku Generálního advokáta, a ESD jí tuto možnost neumožnil a konstatoval, že tímto nedošlo k porušení zásady *audiatur et altera pars*²⁵² s odkazem, že stanovisko Generálního advokáta není ve skutečnosti součástí sporného řízení. Po neúspěšném řízení ve věci před vnitrostátním soudem, jež vedla k řízení o předběžné otázce před ESD se společnost obrátila na ESLP. Štrasburský soud však prohlásil stížnost za nepřijatelnou, protože šlo o spor z daňového řízení, a tak zůstalo postavení Generálního advokáta v řízení před ESD zatím nedořešenou otázkou.²⁵³

Velice kontroverzní je i judikát Lucemburského soudu SA Musique Diffusion française²⁵⁴, kde se ESD vyjadřoval k postavení Komise při zjišťování porušení soutěžního práva ve vztahu k čl. 6 EULP. ESD v něm prohlásil, že Komise je sice vázána procesními zárukami obsaženými v komunitárním soutěžním právu, to ale

²⁴⁸ Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 98.

²⁴⁹ Respektive Soud prvního stupně může po žádosti dotčeného odkladný účinek udělit, ale činní tak pouze ve výjimečných případech.

²⁵⁰ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. ledna 2005, č. 62023/00 Emesa Sugar N.V. v. Nizozemí.

²⁵¹ Rozsudek ESD ze dne 8. února 2000, C-17/98 Emesa Sugar (Free Zone) NV v. Aruba.

²⁵² Budiž slyšena i druhá strana.

²⁵³ Kosář, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. Právní rozhledy. 2006, č. 4, str. 138.

²⁵⁴ Rozsudek ESD ze dne 7. června 1983, C-100 až 103/80 SA Musique Diffusion française a další v. Komise Evropských společenství.

neznamená, že může být posuzována jako tribunál ve smyslu čl. 6 EULP.²⁵⁵ To by znamenalo, že princip spravedlivého řízení, zakotvený v čl. 6 EULP, by se na kauzy ze soutěžního právo řešené před Komisí nevztahoval.

První výslovný odkaz na judikaturu ESLP učinil ESD v roce 1996 v řízení o předběžné otázce v rozsudku P v. S a Cornwall Country Council²⁵⁶. ESD se zabýval otázkou, zda je směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení použitelná na situaci, kdy je diskriminován subjekt, jenž si nechal změnit pohlaví. Ve svém rozhodnutí se ESD opřel o definici pojmu transsexuál²⁵⁷, kterou vyjádřil ESLP v rozsudku Rees²⁵⁸. Následkem této a dalších argumentací, uvedené v rozsudku, došel ESD k tomu, že výše uvedená směrnice, upravující obecný zákaz diskriminace, je použitelná i na diskriminaci z důvodu změny pohlaví. Nicméně otázka právního postavení „sexuálních menšin“ zůstává pořád v judikaturách Soudů částečně rozdílná.

Kupříkladu ve věci Grant²⁵⁹ rozhodoval ESD o několika předběžných otázkách týkající se výkladu čl. 143 SFEU, výše uvedené směrnice Rady 76/207/EHS a směrnice Rady 75/117/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se uplatňování zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy. Paní Grant pracovala u South-West Trains Ltd. Interní předpis této Limited²⁶⁰ přiznával manželům a partnerům jejich pracovníků slevy z jízdného. Na základě tohoto předpisu paní Grant požádala o poskytnutí slevy pro svou partnerku, s níž, jak prohlásila, udržuje vztah po dobu více než dvou let. Společnost jí však toto zvýhodnění odepřela poskytnout s tvrzením, že v případě nesezdaných osob lze udělit slevy jízdného jenom pro partnera opačného pohlaví. Paní Grant proto zažalovala společnost u Industrial Tribunal Southampton a tvrdila, že odepření poskytnout zvýhodnění představuje diskriminaci na základě pohlaví, která je v rozporu s britským zákonem o rovné odměně za práci, článkem 119 SES a směrnicí 76/207/EHS. Především namítala, že její předchůdce, jenž byl na stejné pracovní pozici, muž, který prohlásil, že měl smysluplný vztah s ženou po dobu delší než dvou let, dostal zvýhodnění, která jí byla odepřena. Tribunál se v tomto obrátil na ESD s předběžnými otázkami ohledně výkladu komunitárního práva.²⁶¹

²⁵⁵ Bod 1 Shrnutí rozsudku SA Musique Diffusion française.

²⁵⁶ Rozsudek ESD ze dne 30. dubna 1996, C-13/94 P v. S a Cornwall County Council.

²⁵⁷ Bod 16 rozsudku.

²⁵⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. října 1986, č. 9532/81 Rees v. Spojené království.

²⁵⁹ Rozsudek ESD ze dne 17. února 1998, C-249/96 Lisa Jacqueline Grant v. South-West Trains Ltd.

²⁶⁰ Druh obchodní společnosti britského práva částečně podobná české společnosti s ručením omezeným.

²⁶¹ Body 7 – 11 rozsudku.

ESD ve svém odůvodnění připomenul, že slevy z jízdného je nutno brát jako odměnu ve smyslu čl. 143 SFEU, a odkázal na svůj rozsudek ve věci Garland²⁶² a dále se zabýval otázkou vymezení diskriminace na základě sexuální orientace. V odůvodnění uvedl stanovisko Komise, která usuzovala, že odepření poskytnout paní Grant zvýhodnění není v rozporu s článkem 119 Smlouvy ani se směrnicí 75/117/EHS, neboť diskriminace, na kterou si stěžuje paní Grant, není založena na její sexuální orientaci, ale na skutečnosti, že nežije "v páru" nebo s "manželem" ve smyslu, který mají tyto pojmy v právu většiny členských států, v právu Společenství a v právu EULP²⁶³. Dále se hlavně zabýval otázkou, zda lze trvalé vztahy mezi osobami stejného pohlaví považovat za ekvivalentní trvalým vztahům mezi osobami opačného pohlaví. V tomto zmínil názor Komise, která tvrdila, že navzdory soudobému vývoji vztahu k homosexualitě nepatří trvalé homosexuální vztahy do působnosti práva na respektování rodinného života střeženého článkem 8 úmluvy²⁶⁴. Vedle toho ESD zmínil postoj ESLP v rozhodnutích Rees²⁶⁵ a Cossey²⁶⁶, kde prohlásil: „Soudní dvůr pro lidská práva vykládá ostatně článek 12 úmluvy v odlišném kontextu v tom smyslu, že se vztahuje pouze na tradiční manželství mezi dvěma osobami rozdílného biologického pohlaví.“²⁶⁷

Na základě těchto skutečností pak ESD vynesl výrok, že trvalé vztahy mezi osobami stejného pohlaví není možno považovat za rovnocenné vztahům mezi manžely nebo trvalým nemanželským vztahům mezi osobami opačného pohlaví²⁶⁸.

Rozsudek Grant je velmi zajímavý v komparaci s pozdějším judikátem ESLP ve věci Salgueiro da Silva Mouta²⁶⁹. Pan Salgueiro žil dlouhou dobu v manželství se svou ženou, s níž měl dceru. Došlo k rozvodu a bývalí manželé podepsali dohodu o střídavé péči. Zanedlouho po manželské rozluce si našel pan Salgueiro partnera. Záhy nato matka začla porušovat dohodu o střídavé péči. Mezi bývalými manžely bylo zahájeno řízení o svěřeni dítěte, v němž se pan Salgueiro snažil o získání dcery do péče. Během řízení navštěvovala dcera střídavě svého otce. Matka se snažila o to, aby soudy v řízení rozhodly o svěřeni do výhradní péče matky, a tak po jedné z návštěv dcery podala na

²⁶² Rozsudek Soudního dvora ze dne 9. února 1982, C-12/81, Eileen Garland v. British Rail Engineering Limited.

²⁶³ Bod 23 rozsudku.

²⁶⁴ Bod 33 rozsudku.

²⁶⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. října 1986, č. 9532/81 Rees v. Spojené království.

²⁶⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. září 1990, č. 10843/84 Cossey v. Spojené království.

²⁶⁷ Bod 34 rozsudku.

²⁶⁸ Bod 35 rozsudku.

²⁶⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. března 2000, č. 33290/96 Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal.

partnera (otce) trestní oznámení o sexuálním zneužívání jejího dítěte. Portugalský soud následně svěřil dceru do výhradní péče matky. Po tomto rozhodnutí dcera s matkou nežila a starali se o ni na popud matky prarodiče. Pan Salgueiro rozhodnutí napadal všemi prostředky až k poslední instanci odvolacímu soudu, kde však neuspěl. Následně podal stížnost k ESLP pro porušení čl. 8 EULP ve spojení s porušením čl. 14 EULP.

V rozsudku rozebral Štrasburský soud plně skutkový stav s ohledem na jednotlivá soudní řízení a různé výroky soudů portugalské soudní soustavy. Zdůraznil, že si všímá skutečnosti, že Lisabonský soud pro rodinné záležitosti a ostatní portugalské soudy v naprosté většině případů svěruje dítě do péče matky, což by dle Soudu nemělo býti vždy obecné pravidlo, pokud k tomu nejsou zvláštní důvody. Zejména však ESLP rozebral finální výrok v rozhodnutí portugalského odvolacího soudu.

Ten rozhodoval pouze z psaných důkazů z předchozích řízení. V rozsudku portugalský odvolací soud prohlásil, že obecným pravidlem je svěřeni dítěte do péče matky, pokud neexistují nějaké mimořádné důvody pro svěřeni do péče otci. K tomu prohlásil, že neshledal dostatečné důvody ke změně rozhodnutí o svěřeni dítěte, i když dcera s matkou fakticky nežila. Závěrem se odvolací soud zaměřil na to, že je otec v homosexuálním vztahu s jiným mužem, a vynesl výroky, které asi nejvíce ovlivnily rozhodování ESLP: *„Dítě má žít v... tradiční portugalské rodině.“* *„Není naším úkolem tady rozhodnout, zda homosexualita je či není choroba nebo jestli je to sexuální orientace vůči osobám stejného pohlaví. V obou případech je to abnormalita²⁷⁰ a děti by neměly vyrůstat ve stínu abnormálních situací.“²⁷¹*

ESLP tento výrok ohodnotil jako velice neobratný či nešťastný a převládlo u něj přesvědčení, že rozhodujícím faktorem pro konečné rozhodnutí odvolacího soudu byla homosexuální orientace pana Salgueira. Dále konstatoval, že takovéto rozlišovací úvahy, ohledně sexuální orientace v rozhodování Odvolacího soudu, jsou ve vztahu k Úmluvě nepřijatelné. Proto v závěru rozhodl, že došlo k porušení čl. 8 a čl. 14. EULP.

V těchto dvou případech můžeme zase spatřovat jisté rozdíly v pohledu obou Soudů na postavení minority ve společnosti. ESLP se v případě Salgueiro „nebál“ rozhodnout o porušení čl. 8 Právo na respektování soukromého a rodinného života a čl. 14 Zákaz diskriminace, i když se určitě jednalo o mnohem více citlivé téma než v kauze Grant, kde šlo „pouze“ o přiznání slevy na jízdné.

²⁷⁰ V tomto případě bych si dovolil tvrdit, že Odvolací soud mohl mít na mysli i působivější verzi viz překlad abnormalita: anomálie, nenormálnost, odchylka, vada, úchylnost, zrůdnost.

²⁷¹ Závěry portugalského Odvolacího soudu uvedené v bodu 34 rozsudku Salgueiro.

Musím však podotknout, že rozsudek Salgueiro byl opět vyneseno později než rozhodnutí ve věci Grant, takže se můžeme dočkat i přehodnocení postojů SDEU v některých jeho budoucích rozhodnutích. Vzhledem k ustanovení čl. 52 odst. 3 Listiny a jejímu Vysvětlení, jenž objasňuje, že práva zaručená Listinou odpovídající právům zaručeným EULP musíme vykládat ve smyslu a rozsahu určeném judikaturou ESLP, se tomu SDEU nebude moci vyhnout.

Na těchto kauzách můžeme poukázat na skutečnost, že vzájemný poměr mezi oběma Soudy nebyl vždy zcela jasně vymezen a že některé podobné případy, které Soudy řešily, rozhodly odlišným způsobem. Můžeme však také konstatovat, že je to pochopitelné, neboť Soudy nemají totožné úkoly a vystupují z rozdílných právních pozic. Je tak nutné poukázat na fakt, že SDEU nemůže při aplikaci judikatury Štrasburského soudu přijímat pojetí zastávané ESLP zcela absolutně. Musí judikaturu ESLP přizpůsobovat unijním podmínkám, což může být v některých případech dost komplikované, jelikož se touto aplikací může dostat do konfliktu s ostatními cíli EU. To znamená, že dopředu vyloučit divergentní judikaturu nelze.

Na druhou stranu je velice nutné připomenout, že rozdílná stanoviska v případech Soudů představují pouze malé procento a že se již nejedná o zcela zásadní otázky. Odborná veřejnost se dnes shoduje, že ve vztahu obou soudů dochází ke sblížení rozdílných stanovisek. Z poslední judikatury SDEU můžeme dovodit, že se Lucemburský soud snaží zachovávat totožnou linii s case-law ESLP a „nevybočovat z řady“²⁷². V určitých případech na judikaturu ESD odkazoval i ESLP²⁷³. Současný vztah tak můžeme charakterizovat vzájemným respektem a kooperací. To bylo ostatně potvrzeno Štrasburským soudem při formulaci doktríny ekvivalentní ochrany v rozsudku Bosphorus²⁷⁴.

²⁷² Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008, str. 101.

²⁷³ Blíže např. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. prosince 1999, č. 28541/95 Pellegrin v. Francie.

²⁷⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. června 2005, č. 45036/98 Bosphoru Hava Yollari Turýzm ve Týcaret Anoným Þýrketý v. Irsko.

3.3 Případ Bosphorus

Rozsudek ESLP ve věci Bosphorus je velmi principiální pro otázku vztahu obou systémů. V tomto případě se ESLP zabýval otázkou provedení nařízení EHS 990/93²⁷⁵ irskými státními orgány. Připomínám, že v případě nařízení nemá členský stát EU žádný prostor k uvážení a je jej povinen splnit. ESLP se tak vyjadřoval k odpovědnosti členského státu za pouhé provádění povinnosti, jež vyplývala z práva Unie.

3.3.1 Skutkový stav

Stěžovatelem byla turecká letecká společnost Bosphorus (dále stěžovatel), jež si pronajala od Jugoslávských aerolinií dvě letadla Boeing 737 na základě smlouvy z dubna roku 1992. V lednu 1993 se stěžovatel obrátil na pobočku irské letecké společnosti Team ohledně provedení technické kontroly na jednom z Boeingů. V dubnu 1993 přijala Rada bezpečnosti (dál RB) Organizace spojených národů rezoluci 820 (1993)²⁷⁶, jež obsahovala sankce, které měly zesilovat embargo vůči Federativní republice Jugoslávie (dále FRY). Mimo jiné zavazovala státy, aby zabavily všechna letadla na jejich území, u nichž je většinový či kontrolní majetkový podíl v rukou osoby nebo podniku operující či sídlící ve FRY. Na základě této rezoluce vydala EU nařízení EHS 990/93, které povinovalo členské státy k takovému jednání²⁷⁷. Na začátku května se turecké a irské ministerstvo zahraničních věcí obrátilo s žádostí o stanovisko na Sankční výbor RB.²⁷⁸

Během května jeden z Boeingů přistál na letišti v Dublinu a stěžovatel uzavřel se společností Team dohodu o technické kontrole letadla. Koncem května byla kontrola hotová a stěžovatel zaplatil Teamu odměnu. Na podnět irského ministerstva dopravy byl však Boeing zadržen irskými orgány. Ministerstvo totiž shledalo, že propuštění letadla by bylo porušením rezoluce RB a nařízení EHS vzhledem k tomu, že dosud neobdrželo stanovisko Sankčního výboru RB.²⁷⁹ Proti rozhodnutí o zadržení protestovala memorandem Turecká ambasáda v Dublinu a dožadovala se propuštění letadla zpět do Turecka.²⁸⁰

²⁷⁵ Nařízení EHS ze dne 26. Dubna 1993 vztahující se k obchodu mezi EHS a Svazovou republikou Jugoslávie (Srbsko a Černá Hora), č. 990/93.

²⁷⁶ Rezoluce Rady bezpečnosti ze 17. Dubna 1993, č. 820 (1993) vztahující se k situaci v Bosně a Hercegovině, [online] 30. 10. 2011 [20. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.ohr.int/other-doc/un-res-bih/pdf/820e.pdf>.

²⁷⁷ Článek 9 nařízení EHS č. 990/93.

²⁷⁸ Šturma, P.: Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu Bosphorus). Právník. 2008, č. 1, str. 9.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Bod 25 rozsudku.

V půlce června informoval Sankční výbor RB Stálou misi Irska o svých závěrech. V dopise zdůraznil, že dle § 24 rezoluce 820 (1993) by takové letadlo mělo být zabaveno irskými orgány. Ministr dopravy pak zabavení letadla povolil.

Stěžovatel se proti tomuto bránil před irským Vrchním soudem. Ten nakonec rozhodl v jeho prospěch a v rozsudku konstatoval, že rezoluce RB nejsou součástí irského vnitrostátního práva. Dále shledal, že při výkladu nařízení 990/93 nedošel k tomu, že by předmětné letadlo spadalo do kategorie čl. 8 nařízení, jenž stanoví podmínky pro zabavení. Následkem tohoto zjištění rozhodnutí ministra zrušil.

Ministerstvo podalo odvolání proti rozhodnutí Vrchního soudu k Nejvyššímu soudu. Nejvyšší soud se následně obrátil na ESD s předběžnou otázkou: „*Je článek 8 (nařízení EHS 990/93) konstruován tak, že se vztahuje na letadlo, které je vlastněno podnikem, v němž většinový nebo kontrolní majetkový podíl drží (FRY), když je takové letadlo pronajato vlastníkem po dobu čtyř let od 22. dubna 1992 podnikem, v němž většinový či kontrolní podíl nedežní osoba nebo podnik operující z řečené (FRY)?*“²⁸¹

Koncem dubna 1996 vydal Generální advokát nesouhlasné stanovisko k rozhodnutí irského Vrchního soudu. Konstatoval, že rozhodnutí ministra o zabavení letadla nevytváří „*nespravedlivou rovnováhu mezi požadavky obecného zájmu a nároky ochrany základních práv jednotlivce*“²⁸². Následkem toho ESD v řízení o předběžné otázce²⁸³ rozhodl, že se nařízení 990/93 na letadlo vztahuje.

Letadlo tak bylo zabaveno až do prosince 1996, kdy se v důsledku zmírnění sankci ze strany RB zrušilo nařízení EHS 990/93. Protože však došlo v květnu 1996 k uplynutí lhůty, na kterou bylo letadlo pronajato, Boeing byl vrácen Jugoslávským aerolinkám.

V březnu 1997 se společnost Bosphorus obrátila na Evropskou Komisi pro lidská práva se stížností ohledně porušení práva na ochranu vlastnictví dle čl. 1 Protokolu č. 1 EULP. Po reformě ESLP v listopadu 1998 byl případ předán ESLP. Senát ESLP nejprve rozhodl o přijatelnosti a s ohledem na její význam ji předal Velkému senátu.²⁸⁴

²⁸¹ Bod 43 rozsudku.

²⁸² Bod 50 rozsudku.

²⁸³ Rozsudek Soudního dvora ze dne 30. června 1996, C-84/95 Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret AS v. Ministerstvo dopravy Irska.

²⁸⁴ Bobek, M.: Evropský soud pro lidská práva: Ochrana základních práv v komunitárním právu je srovnatelná s ochranou poskytovanou systémem Evropské úmluvy. Soudní rozhledy. 2006, roč. 12, č. 1 str. 37.

3.3.2 Právní rozbor

ESLP se zabýval dvěma základními otázkami. První z nich byla, zda stížnost spadá pod jurisdikci ESLP, respektive, zda lze stížnost svým charakterem podřadit pod čl. 1 EULP. Druhou byla otázka, zda skutečně došlo k porušení práva užívat majetek chráněného čl. 1 Protokolu č. 1 EULP.²⁸⁵

Co se týká první otázky, Soud konstatoval, že čl. 1 zavazuje vysoké smluvní strany v případě porušení práv a svobod chráněných Úmluvou, které je spáchané proti jednotlivcům, jež se nacházejí pod jejich jurisdikcí. Dále soud vyložil, že pojem jurisdikce je nutno vykládat ve významu mezinárodního práva veřejného, tedy zejména jako jurisdikci teritoriální. V tomto také odkázal na příslušnou judikaturu soudu.²⁸⁶ Poté Soud konstatoval, že k zabavení letadla došlo irskými orgány na jeho území na základě rozhodnutí Irského ministerstva dopravy a že v takovýchto případech je jurisdikce irského státu dána. Stížnost tak prohlásil za přípustnou *ratione loci, personae a materiae*.²⁸⁷

Ohledně porušení čl. 1 Protokolu č. 1 EULP konstatoval Soud, že k zásahu do práva užívat majetek došlo. V tomto přihlédl k situaci stěžovatele, kterému vznikla v důsledku nemožnosti tři roky provozovat letadlo škoda. Soud dále uvedl, že souhlasí s Vládou Irska a Komisí, že Nejvyšší Soud neměl žádnou volní úvahu rozhodnout jinak, jelikož rozhodnutí SDEU jsou pro něj závazné, proti rozhodnutí o předběžné otázce nelze podat opravný prostředek a proto, že rozhodnutí SDEU bylo pro vnitrostátní řízení v podstatě určující.²⁸⁸ Soud tak dospěl k tomu, že zásah (do práva čl. 1 Protokolu č. 1 - zabavení letadel) byl výsledkem dodržení závazků z komunitárního práva, obzvláště dodržení závazků z čl. 8 Nařízení 990/93, ze strany Irska²⁸⁹.

Soud dále stanovil, že jeho úkolem je rozhodnout, zda existuje mezi použitými prostředky a sledovaným cílem vztah proporcionality. V tomto tedy Soud zjišťuje, podobně jako Generální advokát ve svém stanovisku pro ESD, zda byla dodržena „*férová rovnováha mezi požadavky obecného zájmu a zájmem jednotlivé osoby v konkrétním případě*“.²⁹⁰

²⁸⁵ Bobek, M.: Evropský soud pro lidská práva: Ochrana základních práv v komunitárním právu je srovnatelná s ochranou poskytovanou systémem Evropské úmluvy. Soudní rozhledy. 2006, roč. 12, č. 1, str. 37.

²⁸⁶ Bod 136 rozsudku.

²⁸⁷ Bod 137 rozsudku.

²⁸⁸ Bod 147 rozsudku.

²⁸⁹ Bod 148 rozsudku.

²⁹⁰ Bod 149 rozsudku.

Z tohoto konstatování nám tak vystupuje jasná otázka pro rozhodování Soudu v této věci. Je jednání Irska při plnění svých závazků (obecný zájem) z komunitárního práva ve férové rovnováze se zabavením předmětného letadla (zásah do práva pokojně užívat majetek)?

ESLP připomenul, že smluvní státy Úmluvy mohou přenést pravomoci na mezinárodní a supranacionální organizace a uvedl, že takovéto organizace nejsou odpovědné dle ustanovení EULP.²⁹¹ Nicméně na druhou stranu Soud řekl, že smluvní stát Úmluvy, který takto své výsostné pravomoci přenesl, je dle čl. 1 EULP odpovědný za všechny opatření či opomenutí svých orgánů, bez ohledu zda opomenutí či opatření vyplývá z vnitrostátního práva nebo z povinnosti plnit mezinárodněprávní závazky.²⁹² ESLP dále konstatoval, že zproštění závazků z EULP by bylo pro smluvní strany v přenesených oblastech neslučitelné s účelem a cílem Úmluvy, jelikož by záruky plynoucí z EULP mohly být omezeny a zbaveny svého kogentního charakteru, čímž by byl ohrožen efektivní charakter jejich ochrany.²⁹³

Na základě těchto myšlenek dovodil ESLP, že *„opatření státu, učiněná v souladu s těmito právními závazky jsou ospravedlnitelná, pokud příslušná organizace chrání základní práva, a to s ohledem na poskytnuté hmotněprávní záruky, mechanismy kontroly jejich dodržování, a to způsobem, který lze považovat za přinejmenším rovnocenný s ochranou, jež poskytuje Úmluva“*²⁹⁴. Dále Soud upřesnil, že za rovnocennou ochranu považuje ochranu srovnatelnou a že toto rozhodnutí o rovnocennosti nemůže být konečné a může být předmětem přezkumu ve světle změn v ochraně základních práv.

Vedle tohoto konstatoval ESLP: *„Jestliže daná mezinárodní organizace poskytuje takovou rovnocennou ochranu, existuje zde domněnka, že se stát neodchýlil od požadavků Úmluvy, pokud neučinil více, než že implementoval právní povinnosti vyplývající z jeho členství v organizaci. Nicméně každá taková domněnka může být vyvrácena, pokud je z okolností konkrétního případu zřejmé, že ochrana práv garantovaných Úmluvou byla zjevně nedostatečná. V takových případech by role Úmluvy jako ‚ústavního nástroje evropského veřejného pořádku‘ v oblasti lidských práv převážila nad zájmem mezinárodní spolupráce.“*²⁹⁵

²⁹¹ Bod 152 rozsudku.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Bod 154 rozsudku.

²⁹⁴ Bod 155 rozsudku.

²⁹⁵ Bod 156 rozsudku.

Soud k tomuto konstatoval, že Irsko plnilo své závazky vyplývající z členství v Evropských společenstvích. Dále tak přezkoumával, jestli nastala domněnka rovnocenné ochrany v takové organizaci a zda je možné domněnku vzhledem ke konkrétnímu případu vyvrátit.

V první otázce existenci domněnky rovnocenné ochrany podrobně rozebral ochranu základních práv na unijní úrovni a závěrem prohlásil, že „ochranu základních práv v komunitárním právu je možno považovat a bylo možné považovat za ‚ekvivalentní‘ se systémem Úmluvy“²⁹⁶.

Co se týká vyvrácení této domněnky, došel Soud bez bližšího a podrobnějšího rozboru k zdůvodnění, že „nedošlo k dysfunkci mechanismu kontroly dodržování práv Úmluvy“²⁹⁷, a proto konstatoval, že „ochrana stěžovatelových práv z Úmluvy nebyla zjevně nedostatečná“²⁹⁸. Z těchto důvodů tak ESLP judikoval, že zadržením letadla nedošlo k porušení čl. 1 Protokolu č. 1.

K rozsudku byla připojena dvě konkurující stanoviska minority soudců, která formulovala jisté výhrady. První z nich lze shrnout do čtyř základních bodů²⁹⁹:

(1) Každý napadený akt mezinárodní organizace by měl být v konkrétním případě přezkoumán ESLP. Soud by neměl vycházet z obecné domněnky rovnocenné ochrany.

(2) Unijní právo neposkytuje rovnocennou ochranu, jelikož jedinec nemá v tomto právním řádu takové procesní možnosti ochrany jako v případě ustanovení Úmluvy.

(3) Měřítko srovnatelné úrovně ochrany, jež není zjevně nedostatečná, je příliš nízké. Minorita připomněla, že EULP stanoví minimální úroveň ochrany základních práv. Pokud bude ochrana pouze srovnatelná, a ne rovnocenná, existuje zde nebezpečí vytváření dvojích standardů ochrany a vznik divergentní judikatury.

(4) Evropská společenství mohou jen těžko poskytovat rovnocennou ochranu právům garantovaných EULP, pokud nejsou sama smluvní stranou Úmluvy.

Zajímavé je také druhé konkurující stanovisko soudce Reese, který v něm blíže vymezil, kdy může být ochrana považována za zjevně nedostatečnou.³⁰⁰

²⁹⁶ Bod 165.

²⁹⁷ Bod 166.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Bobek, M.: Evropský soud pro lidská práva: Ochrana základních práv v komunitárním právu je srovnatelná s ochranou poskytovanou systémem Evropské úmluvy. *Soudní rozhledy*. 2006, roč. 12, č. 1, str. 39.

³⁰⁰ Kosář, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. *Právní rozhledy*. 2006, č. 4, str. 139.

Podle jeho mínění je to v situaci, kdy:

- (1) SDEU nemůže o aktu ES rozhodnout, neboť akt je vyloučen z přezkumu SDEU.
- (2) SDEU je nadměru restriktivní ve výkladu přístupu jednotlivce k němu.
- (3) SDEU interpretuje či aplikuje práva garantovaná EULP nesprávným způsobem.

Z hlediska vztahu obou Soudů potvrdil ESLP svoji jurisdikci vůči smluvnímu státu Úmluvy a zároveň členskému státu EU, který plnil své povinnosti vyplývající z členství v EU. Můžeme říci, že ESLP v rozsudku Bosphorus nepovažoval za nutné při rozhodování o porušení Úmluvy případ v meritu přezkoumat, jelikož využil domněnky rovnocenné ochrany. ESLP tím konstruoval možnost nezabývat se dodržováním Úmluvy při aplikaci práva EU členskými státy Unie, s výjimkou případů zjevně nedostatečné ochrany unijního práva. Vytvořením doktríny ekvivalentní ochrany tak ESLP přenechává odpovědnost za ochranu základních lidských práv na ESD.³⁰¹

Odbornou veřejností rezonovala po vynesení rozsudku Bosphorus velká obava ze zavedení dvojího standardu ochrany lidských práv, jednoho v zemích členských států EU a druhého pro zbylé země Rady Evropy. Také bylo velkou měrou poukazováno na skutečnost, že zavedením doktríny ekvivalentní ochrany může dojít ke zhoršení procesního postavení jednotlivců, kteří namítají porušení Úmluvy ze strany unijních aktů. Tyto obavy lze však v současné době již označit za liché. Spíše lze poukázat na skutečnost, že místo dvojího standardu lidských práv či konfliktu judikatur dochází k rozvíjení spolupráce a ke vzájemnému obohacování judikatur mezi oběma Soudy.

Můžeme konstatovat, že v rozsudku Bosphorus nastavil Štrasburský soud Soudnímu dvoru EU „vlídnou tvář“, která představuje racionální základ pro další koexistenci a spolupráci obou vrcholných soudních institucí³⁰².

³⁰¹ Šturma, P.: Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu Bosphorus). Právník. 2008, č. 1, str. 17.

³⁰² Bobek, M.: Evropský soud pro lidská práva: Ochrana základních práv v komunitárním právu je srovnatelná s ochranou poskytovanou systémem Evropské úmluvy. Soudní rozhledy. 2006, roč. 12, č. 1, str. 40.

3.4 Přistoupení Evropské Unie k Úmluvě

Přistoupení Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod by mělo znamenat další pokrok v procesu evropské integrace a krok směrem k reálnému sjednocení Evropské unie. Vzhledem ke skutečnosti, že ESD vychází při rozhodování sporů lidskoprávní tematiky zejména z EULP a z konkrétní judikatury ESLP, můžeme také říci, že přistoupení k Úmluvě bude symbolizovat vnitřní a vnější soudržnost mezi EU a zeměmi RE. V době, kdy ESLP vychází z domněnky ekvivalentní ochrany v rámci EU a s ohledem na skutečnost, že systém ochrany lidských práv EU je dále posilován začleněním Listiny základních práv EU do primárního práva, je přistoupení Unie k Úmluvě považováno za akt, jenž zajistí občanům unie prohloubení ochrany jejich práv ve vztazích s Unií, podobnou té, kterou již požívají ze strany všech členských států. Nejdůležitější přínos přístupu tak tkví v oprávnění jedince podat individuální stížnost proti aktům, jimiž instituce EU a členské státy provádějí právo EU.³⁰³

3.4.1 Legislativní práce na návrhu smlouvy o přistoupení

Jak již bylo v kapitole o RE uvedeno, do EULP byl právní základ pro přistoupení EU zakotven skrze Protokol č. 14. Tím došlo k revizi znění čl. 59 odst. 2 EULP, jenž umožňuje Unii přistoupit. Ze strany EU muselo dojít kvůli přistoupení k revizi zřizovacích Smluv. V tomto ohledu je „základním kamenem“ ustanovením čl. 6 odst. 2 SEU, který do SEU začlenila Lisabonská smlouva. Součástí primárního práva je také Protokol k čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii o přistoupení k Úmluvě, který blíže specifikuje požadavky na smlouvu o přistoupení EU k Úmluvě. Mimoto je také nutné zmínit fakt, že Lisabonská smlouva odstranila spornou otázku, zda EU má či nemá právní subjektivitu tím, že ji přímo deklarovala v čl. 47 SEU. Unie tak může uzavírat mezinárodní smlouvy a stává se plnoprávným subjektem mezinárodního práva. Můžeme konstatovat, že díky Lisabonské smlouvě a Protokolu č. 14 k EULP byly vytvořeny nezbytné právní podmínky k přistoupení.

Ze strany RE přijal v květnu 2010 Výbor ministrů ad hoc mandát pro Řídící výbor pro lidská práva (dále CDDH), jemuž byl svěřen úkol vypracovat ve spolupráci se zástupci EU návrh smlouvy³⁰⁴ o přistoupení, a to nejpozději do 30. června 2011.

³⁰³ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 19. 5. 2010 [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:161E:0072:0078:CS:PDF>.

³⁰⁴ Oficiální název zatím není, z možných termínů např. smlouva, dohoda, úmluva atp.

Ze strany EU bylo v květnu 2010 Evropským parlamentem vydáno usnesení o institucionálních aspektech přistoupení EU k Úmluvě, kde parlament podrobně rozebral esenciální prvky budoucí přístupové smlouvy. Na toto usnesení navázalo rozhodnutí Rady (EU) z června 2010, jímž Rada pověřovala Komisi k vyjednávání přistoupení jménem EU a sjednání samotné smlouvy o přistoupení. Toto zmocnění bylo Komisi uděleno koncem španělského předsednictví a samotná vyjednávání a práce na textu smlouvy začaly v červenci 2010.³⁰⁵

V půlce června rozhodl CDDH o vytvoření neformální skupiny odborníků, kterým bylo uloženo spolupracovat s Komisí na vypracování návrhu smlouvy a prozkoumání veškerých souvisejících otázek týkajících se přistoupení. Tato neformální štrasburská skupina (dále CDDH-UE či štrasburská skupina) byla složena ze 14 expertů. Sedm z nich pocházelo z členských států EU a sedm z ostatních smluvních stran EULP.³⁰⁶

Během července 2010 až června 2011 se uskutečnilo celkem osm jednání o budoucí podobě přístupové smlouvy mezi zástupci Komise a CDDH-UE. Těchto jednání se účastnili jako pozorovatelé, zástupce Výboru právních poradců na mezinárodní právo (CAHDI) a zástupce kanceláře ESLP. V rámci těchto jednání se také konala dvě setkání se zástupci občanské společnosti, kteří předkládali určité připomínky k návrhu smlouvy.

V lednu 2011 se v rámci pravidelných setkání delegací ESLP a SDEU uskutečnila diskuze na téma nového institutu spolužalované strany. Z tohoto dialogu vzniklo Společné prohlášení předsedů obou Soudů, které shrnovalo výsledky diskuze a poskytovalo připomínky pro další jednání na úrovni Komise a CDDH-UE³⁰⁷.

V rámci samostatné práce Štrasburské skupiny se konala výměna názorů s ostatními výbory RE, např. s Výborem pro politické záležitosti, Výborem pro právní záležitosti či Výborem pro otázky migrace a uprchlíků.

Paralelně s prací na smlouvě o přistoupení v rámci jednání štrasburské skupiny a zástupců Komise probíhá v Bruselu vyjednávání vnitřních unijních pravidel, která mají implementovat určitá ustanovení smlouvy o přístupu do práva EU. Jedná se zejména o již zmíněný mechanismus spolužalované strany a také o mechanismus, jehož cílem má být ochrana pravomocí SDEU. Tento mechanismus se týká zejména podmínky

³⁰⁵ Přístup Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod | Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012] Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/pristup_evropske_unie_k_umluve_o_ochrane.html.

³⁰⁶ Zpráva do Výboru ministrů o vypracování návrhu smlouvy o přistoupení EU k Úmluvě [online] 14. 10. 2011 [20. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_MeetingReports/CDDH_2011_009_en.pdf.

³⁰⁷ Návrh vysvětlení k smlouvě o přistoupení EU k Úmluvě, viz příloha.

přijatelnosti stížnosti směřované proti aktu EU a má umožnit SDEU posoudit platnost tohoto aktu ještě předtím, než se jím bude zabývat ESLP.³⁰⁸

Po poslední osmé schůzi Komise a CDDH-UE vypracovala Štrasburská skupina finální verzi návrhu smlouvy o přistoupení a v červnu 2011 ji předložila vysokým smluvním stranám ke zvážení. Na začátku října 2011 byly na úrovni Výboru stálých zástupců v Radě (COREPER) několika delegacemi členských států EU vyjádřeny výhrady k některým ustanovením návrhu smlouvy.

Následně se v polovině října konalo zasedání Řídícího výboru pro lidská práva Rady Evropy, kde byl jménem generálního tajemníka RE zdůrazněn význam rychlého uzavření prací a podpora návrhu smlouvy. Zároveň se mnoho delegací, jak z členských států EU, tak ze zemí, které nejsou členskými státy EU, vyslovilo, že je pro ně současná podoba návrhu smlouvy o přistoupení přijatelná a považují ji za vyvážený kompromis. Zástupce Komise se poté vyjádřil, že bude potřeba delší diskuze na úrovni členských států EU. Podobně jako na jednání COREPERu se vyjádřily i některé delegace členských států, když formulovaly své výhrady k návrhu smlouvy. Tyto výhrady se nejvíce týkaly mechanismu spolužalované strany a nového pravidla hlasování ve Výboru ministrů. K návrhu se vyjadřovali i zástupci Národní instituce pro lidská práva, Amnesty International a Aire centrum, kteří projevíli podporu dalšímu pokračování a úspěšnému završení ratifikačního procesu a zdůraznili potřebu větší transparentnosti postupů v EU. Na zasedání se tak dohodlo pouze na několika menších změnách v důvodové zprávě a dvou jazykových úpravách francouzské verze návrhu o přistoupení. CDDH vzal na vědomí, že členské státy Unie nevyjádřily jednotný postoj k návrhu, a konstatoval, že s ohledem na politické důsledky projednávaných problémů je nelze v této fázi řešit na úrovni CDDH ani CDDH-UE.³⁰⁹

Z této situace tak vyznívá, že schválení návrhu smlouvy o přístupu brzdí postoj některých členských států EU. Dosažení konsensu na úrovni EU je tedy klíčové pro završení ratifikačního procesu. Konečná smlouva by měla být schválena všemi členy RE a také EU, avšak z důvodu soudobého nejednotného postoje Unie není možné předjímat, kdy tomu tak skutečně bude, a zda bude smlouva o přistoupení přijata v současné podobě či nikoliv.

³⁰⁸ Přístup Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod | Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012] Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/pristup_evropske_unie_k_umluve_o_ochrane.html.

³⁰⁹ Zpráva do Výboru ministrů o vypracování návrhu smlouvy o přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech, viz příloha.

3.4.2 Návrh smlouvy o přistoupení EU k Úmluvě

S ohledem na skutečnost, že návrh smlouvy o přistoupení dosud nebyl ratifikován, nemůžeme s jistotou říci, že bude zachován v naprosto totožné verzi, v jaké existuje nyní. Nicméně mohli bychom předpokládat, že základní systémové změny, které návrh přináší, se již podstatným způsobem měnit nebudou.

Návrh smlouvy o přistoupení je vícestranná mezinárodní smlouva, která se skládá z preambule a 12 článků. Jejím cílem je zachovat stejná hmotná a procesní práva z EULP pro všechny osoby v jurisdikci smluvních států a zajistit rovnost i ve vztazích mezi vysokými smluvními stranami a Unií. Nynější kontrolní mechanismus Úmluvy by měl být zachován a aplikován na EU stejným způsobem jako na ostatní smluvní strany. Výjimkou budou jisté procesní úpravy kontrolního mechanismu, které jsou striktně nezbytné. Evropská unie smlouvou přistoupí k EULP na stejné úrovni a se stejnými právy a závazky jako ostatní smluvní strany.³¹⁰

Mimo samotného návrhu by v důsledku přistoupení mělo také dojít k doplnění Pravidel Výboru ministrů pro dohled nad výkonem rozsudků a podmínek přátelských stanovisek³¹¹, tzv. Pravidlem 18. Jde o nezbytnou změnu hlasování ve Výboru při dohledu nad výkonem rozsudků ESLP určeným EU či členským státům EU.³¹²

Zajímavým právním aktem k návrhu smlouvy o přistoupení je návrh vysvětlující zprávy, který zpočátku stručně rekapituluje historický vývoj myšlenky přistoupení Unie/ES k EULP, připomíná význam a nutnost smlouvy o přistoupení a také upozorňuje na principiální stadia v přípravě návrhu smlouvy. Její nejvýznamnější částí je komentář ke všem ustanovením návrhu smlouvy, jehož účelem je zdůvodnit a blíže interpretovat ustanovení návrhu vysokým smluvním stranám a napomoci tím výsledné ratifikaci.

Samotný text návrhu začíná preambulí. Ta konstatuje, že se vysoké smluvní strany a EU s ohledem na současnou podobu čl. 59 odst. 2 EULP dohodly na člancích návrhu, a připomíná, že přistoupením Unie dojde k posílení soudržnosti ochrany lidských práv v Evropě. Vedle toho zdůrazňuje, že zejména jednotlivci by měl mít právo předkládat právní akty EU k vnější kontrole ESLP.

³¹⁰ Zpráva do Výboru ministrů o vypracování návrhu smlouvy o přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech, viz příloha.

³¹¹ Committee of Ministers - Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Ministers' Deputies): [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012] Dostupné z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=999329&Site=CM>.

³¹² Blíže viz návrh pravidla, které se přidává do pravidel Výboru ministrů, příloha.

Článek 1 návrhu mění čl. 59 EULP a upřesňuje, že Unie přistupuje k Protokolu č. 1 a k Protokolu č. 6 EULP. Jinými slovy řečeno, Unie se domluvila pouze na „minimalistickém“ přístupu k EULP, který byl preferován některými vládami členských států. Tento přístup je založen na myšlence, že EU přistoupí pouze na ty Protokoly, které ratifikovaly všechny členské státy Unie. Ke zbývajícím Protokolům může EU přistoupit později. Pozdější přistoupení pak již nebude vyžadovat specifickou proceduru jako v případě přístupové smlouvy.³¹³ Dále je z čl. 1 návrhu významný odst. 2 písm. c), který odráží požadavek čl. 2 Protokolu č. 8³¹⁴ k zakládacím smlouvám EU.

Článek 2 návrhu odráží povahu přístupové smlouvy jako mezinárodní smlouvy, na kterou se vztahuje ustanovení čl. 23 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969. Článek tak formuluje možnost Unie vyjádřit při podpisu přístupové smlouvy výhradu k určitému ustanovení EULP a nebýt tímto ustanovením později vázán. Ustanovení se vztahuje k čl. 57 EULP, který se tímto článkem také mění.

Článek 3 přináší zcela nový mechanismus do fungování ESLP. Je jím tzv. mechanismus spolužalované strany³¹⁵, jenž je vsazen jako 4. odstavec do čl. 36 EULP. Tento mechanismus umožňuje, aby se EU mohla stát na vlastní žádost a po rozhodnutí soudu spolužalovanou stranou v řízení před ESLP vedenému proti členskému státu či státům, pokud se ukáže, že stížnost vyvolá otázku slučitelnosti EULP s právem EU. Podobně se může spolužalovanou stranou stát členský stát či státy, pokud je řízení vedené proti EU. Vzhledem ke skutečnosti, že je Unie nadstátní organizace se samostatným právním řádem, představuje tento mechanismus nezbytnou úpravu procesního fungování ESLP. Jde o to, že akty Unie jsou přijaté jejími institucemi, avšak vlastní provádění je v režii členských států. Podobná, leč opačná situace je v případě zakládacích smluv. Na těch se zase dohodly členské státy, avšak konkrétní ustanovení jsou prováděny Unií, respektive jejími institucemi a orgány. EU se přistoupením stane smluvní stranou EULP vedle svých členských států. Tím, že přistoupí, dojde v systému Úmluvy ke zvláštní situaci. Jedna smluvní strana přijme úkon a ostatní smluvní strany jej provedou.³¹⁶

³¹³ European Issues no. 218, Fondation Robert Schuman, str. 09 [online] 21. 11. 2011 [21. 3. 2012]
Dostupné z: http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf.

³¹⁴ Protokol k čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii o přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

³¹⁵ Correspondent mechanism.

³¹⁶ Návrh vysvětlení k smlouvě o přistoupení EU k Úmluvě, viz příloha.

Co-respondent mechanismus tak není pouze procesní oprávnění EU a členských států být účastníkem ve sporu, ale je to také způsob, jak se vyhnout mezerám v participaci, odpovědnosti a vynutitelnosti smluvního systému Úmluvy.³¹⁷

Výklad ustanovení o spolužalované straně se bude řídit přístupovou smlouvou a jejím čl. 3, protože z nového znění čl. 36 odst. 4 EULP nelze vše přímo dovodit.

Postavení stěžovatele by tímto mechanismem nemělo být dotčeno, neboť nové znění čl. 36 odst. 4 EULP stanoví, že přípustnost stížnosti se posuzuje bez ohledu na účast společného odpůrce (spolužalovaná strana) v řízení. Ustanovení tak garantuje, že stížnost nebude shledána nepřipustnou z důvodu neúčasti spolužalované strany, zejména s ohledem na podmínku vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků.³¹⁸ Mechanismus tak vlastně reaguje na znění čl. 1 odst. b) Protokolu č. 8³¹⁹, který požaduje, aby smlouva o přístupu zajistila nezbytné mechanismy k správnému podání stížností proti EU nebo členským státům.

Dále čl. 3 odst. 4 smlouvy o přístupu upřesňuje, že v řízení, ve kterém je stížnost namířena proti EU a členskému státu či státům, může soud status žalované³²⁰ strany změnit na status spolužalované strany, jestliže jsou splněny podmínky v odst. 2 a odst. 3 čl. 3 smlouvy o přístupu.

Odst. 5 čl. 3 přístupové smlouvy pak stanoví, že se smluvní strana (členský stát EU či Unie) může stát stranou spolužalovanou pouze na vlastní žádost a na základě rozhodnutí soudu. To znamená, že žádná smluvní strana nemůže být nucena stát se spolužalovanou stranou proti své vůli. Mimoto bude moci soud během kteréhokoliv stadia řízení rozhodnout o ukončení účasti spolužalované strany.³²¹

Lze se domnívat, že mechanismus bude užit pouze v malém počtu případů. Nutnou podmínku pro stížnost proti aktu EU bude, aby vnitrostátní soud, který ve věci rozhodoval, pokud je to nutné, podal předběžnou otázku SDEU. Jestliže vnitrostátní soudy toto dodrží, je důvodné předpokládat, že se SDEU bude držet přesně judikatury ESLP a ve výkladu rozhodne takovým způsobem, že stížnost k ESLP nebude ani vznesena. Nicméně s ohledem na předchozí část kapitoly o rozdílných rozsudcích Soudů nelze ani takovéto případy vyloučit.

³¹⁷ Návrh vysvětlení k smlouvě o přistoupení EU k Úmluvě, viz příloha.

³¹⁸ Tamtéž, bod 34.

³¹⁹ Protokol k čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii o přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

³²⁰ Respondent.

³²¹ Návrh vysvětlení k smlouvě o přistoupení EU k Úmluvě, viz příloha.

Článek 4 přístupové smlouvy zakotvuje, že, jakmile se EU stane smluvní stranou EULP, mohou na ni ostatní vysoké smluvní strany podávat mezistátní stížnosti dle čl. 33 Úmluvy a EU může vůči smluvním stranám činit to samé. Kvůli tomu, že se tyto stížnosti téměř neprosadily, nemyslím si, že budou mít větší význam po přistoupení EU.

Článek 5 se týká interpretace čl. 35 a 55 EULP. Toto ustanovení upřesňuje, že řízení před SDEU není možné považovat za mezinárodní vyšetřovací či smířčí instanci ve smyslu čl. 35 odst. 2 písm. b) EULP. V tomto ohledu je důležité připomenout rozsudek ESLP ve věci Karoussiotis³²², kde Soud zakotvil, že ani řízení před Komisí ohledně čl. 258 SFEU není možno považovat za řízení před soudním orgánem ve smyslu čl. 35 odst. 2 písm. b) EULP.³²³ Pokud jde o výklad čl. 55 EULP, řízení před SDEU nemá představovat „jiný způsob urovnávání sporů“ ve smyslu tohoto článku.

Článek 6 opravňuje delegaci Evropského parlamentu k výkonu hlasovacího práva v zasedání Parlamentního shromáždění RE v případě, že Parlamentní shromáždění volí soudce ESLP dle čl. 22 EULP. Počet členů této delegace musí být stejný jako nejvyšší počet zástupců, na které má každý smluvní stát právo dle čl. 26 Statutu RE. Bližší úprava způsobu jednání delegace a jejích orgánů má vzejít ze spolupráce Parlamentního shromáždění a Evropského parlamentu.

V souladu s cílem rovnosti EU a ostatních smluvních stran EULP nebude žádné zvláštní pravidlo pro několik soudců z EU v ESLP. Místo toho bylo ponecháno pravidlo čl. 20 EULP, které zakotvuje pouze jednoho soudce na jednu smluvní stranu. Nastane tím zvláštní situace, protože ve Štrasburském soudu budou dva soudci stejné národnosti. To by posléze mohlo vést k revizi procedur ESLP za účelem vyhnout se situaci, kdy dva soudci ze stejné země rozhodují ve stejné věci.³²⁴

Článek 7 se zabývá účastí Evropské unie ve Výboru ministrů RE. Tento článek byl vedle mechanismu spolužalovaného nejvíce zmiňován ve výhradách delegací členských států k návrhu přístupové smlouvy. Jde o to, že se Evropská unie nestane členem Rady Evropy. Stane se, pokud se ratifikuje smlouva o přístupu, pouze smluvní stranou Úmluvy. Nicméně dle čl. 7 bude mít EU právo hlasovat ve Výboru ministrů dle čl. 26 odst. 2, čl. 39 odst. 4, čl. 46 odst. 2 až 5 a čl. 47 EULP.

³²² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 1. února 2011, č. 23205/08 Karoussiotis v. Portugalsko.

³²³ Návrh vysvětlení k smlouvě o přistoupení EU k Úmluvě, viz příloha č. 4, bod 65.

³²⁴ European Issues no. 218, Fondation Robert Schuman, str. 08 [online] 21. 11. 2011 [21. 3. 2012] Dostupné z: http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf.

Autoři textu přístupové smlouvy si uvědomovali, že v některých případech jsou členské státy zavázány k Unii principem loajality³²⁵. Tento princip tak zapracovali do znění čl. 7 odst. 2 písm. a) přístupové smlouvy. Může nastat situace, že by Výbor ministrů dohlížel na výkon rozsudků ESLP Uníí či Uníí a členským státem EU (dle čl. 46 odst. 3, 4, 5). Při hlasování ve Výboru ministrů o tomto dohledu budou muset členské státy hlasovat stejně (koordinovaně) jako EU. Tím by však mohlo dojít k situaci, že by „osmadvacítka“ snadno zbylých dvacet smluvních stran RE přehlasovala. Je totiž nepravděpodobné, že by například souhlasila, že se neřídí rozsudkem ESLP³²⁶. Za účelem vyhnout se takovému hlasování je součástí přístupové smlouvy již zmiňovaná úprava Pravidel Výboru ministrů pro dohled nad výkonem rozsudků a podmínek přátelských stanovisek.

Do Pravidel tak přibude Pravidlo č. 18. To stanoví, že v případech, kdy Výbor ministrů dohlíží na plnění závazků EU nebo EU a jednoho či více členských států EU, může Výbor přijmout rozhodnutí bez formálního hlasování. Pro takovéto rozhodnutí pak postačí většina nečlenských států EU. Nadto je v čl. 7 odst. 2 písm. b) přístupové smlouvy stanoveno, že EU je vyloučena z hlasování ve Výboru ministrů v případě, že Výbor kontroluje plnění povinností ze strany členského státu Unie. Pokud Výbor dohlíží na plnění povinností z EULP ze strany jiné vysoké smluvní strany, která není EU ani členským státem, pak EU ani členské státy nemusí hlasovat koordinovaně.

Článek 8 se týká finanční účasti EU na výdajích souvisejících se zajištěním chodu kontrolního mechanismu Úmluvy. EU bude platit roční příspěvek ve výši přibližně 34% podílu z nejvyšší částky, kterou platila některá ze smluvních stran v předešlém roce.

Článek 9 zakotvuje vztah EU k jiným dohodám. I když EU nebude členem RE, musí respektovat některá ustanovení dohod RE, která jsou navázána na smluvní systém Úmluvy. Jde o Evropskou dohodu o osobách účastnících se jednání ESLP, Všeobecné dohody o výsadách a imunitách Rada Evropy a některé jejich Protokoly.

Článek 10 se týká podpisu a vstupu přístupové smlouvy v platnost.

Článek 11 obsahuje dohodnuté ustanovení, že vůči veškerým ustanovením smlouvy o přístupu nelze učinit žádné výhrady.

Článek 12 pak obsahuje jedno z obvyklých závěrečných ustanovení obsažených ve smlouvách připravených v rámci RE, a to oznámení přístupové smlouvy.

³²⁵ Viz čl. 4 odst. 3 SEU.

³²⁶ Osobně si nedokážu takovou situaci ani představit, nicméně normativní úprava musí počítat se vším.

3.4.3 Význam přistoupení pro vztah mezi Soudy

Přistoupením Unie k smluvnímu systému EULP dojde k zásadnímu kroku směrem k zastřešení celého unijního systému ochrany lidských práv. V takovém případě se již nebude moci mluvit o dvou evropských systémech ochrany lidských práv, které jsou vzájemně propojeny, ale o systému jediném - komplexním. Mnohokrát jsem se snažil zmínit, že Úmluva představuje minimální standard dodržování lidských práv. Proto si myslím, že i akty EU by měly být podrobeny vnější kontrole ESLP. Jak bylo v části kapitoly o rozdílných pohledech obou Soudů pojednáno, SDEU může být v určitých případech konfrontován s takovou skutečností, ve které si musí vybrat mezi několika rozdílnými cíli primárního práva. ESLP takovouto povinnost nemá, rozhoduje pouze o porušení minimálního standardu lidských práv.

SDEU se po přistoupení k EULP dostane do pro něj neznámé situace. I když je současný vztah soudů charakterizován kooperací, vzájemným respektem k judikatuře a ekvivalentní ochranou základních práv, předpokládal bych, že po přistoupení dozná nějaké zřetelné změny.

Přijde mi, že častokrát nejsou skutečné relace mezi vrcholnými soudy navzájem a mezi vysokými soudy a jinými významnými institucemi nazývány „pravými jmény“. Osobně nesouhlasím s názorem, že ve vztahu Soudů nepůjde o hierarchické uspořádání vztahů, ale o vztah, jenž je založen na specializaci, jelikož ESLP je nutno považovat „pouze“ za orgán externí kontroly nad dodržováním povinností ze smlouvy o přistoupení.³²⁷

Soudní dvůr Evropské unie bude mít ve vztahu k Evropskému soudu pro lidská práva status odpovídající ústavním soudům smluvních států Úmluvy. Proto bude po přistoupení ESLP konečnou instancí, která rozhodne o tom, zda bylo nebo nebylo aktem EU porušeno ustanovení Úmluvy. To znamená, že v dimenzi minimálního porušení standardu ochrany lidských práv bude ESLP hierarchicky nadřazen SDEU.

Nemyslím si, že bude ESLP rozhodovat o porušení úmluvy aktem EU často, jelikož SDEU bude mít možnost vyjádřit se k výkladu daného aktu ještě před tím, než bude proti němu vůbec vznesena stížnost k ESLP. Toto riziko však nelze úplně relativizovat. Domnívám se, že přistoupení EU k Úmluvě povede k rozvoji case-law obou Soudů, na základě nichž se bude následně posilovat i standard lidských práv v EU a možná i v zemích RE.

³²⁷ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 19. 5. 2010 [online] 21. 3. 2012 [21. 3. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:161E:0072:0078:CS:PDF>.

K posílení standardu lidských práv by mohlo dojít zejména z toho důvodu, že ESLP není vázán obecnými cíli EU jako SDEU. Pokud by Unie byla smluvní stranou Úmluvy a ESLP by vynesl určitý progresivní výrok ve svém rozsudku, SDEU by mohl být tímto rozhodnutím silněji vázán. Pokud by SDEU v podobné věci rozhodl obdobným způsobem jako ESLP, vliv jeho rozhodnutí by byl mnohem působivější než první v konkrétní věci závazné rozhodnutí ESLP určené smluvnímu státu Úmluvy.

Je opravdu otázkou, jak budeme moci charakterizovat skutečný vztah Soudů po přistoupení Unie k Úmluvě. V návrhu smlouvy o přistoupení není žádná zmínka o doktríně ekvivalentní ochrany formulované rozsudkem Bosphorus. To značí jen to, že doktrína není ani vyvrácena, ani potvrzena. Bude tak nakonec asi jenom na Štrasburském soudu, jak se k právu EU postaví.

Vzhledem k tomu, že přístupová smlouva nestanoví žádné limity pro vnější kontrolu ESLP, bude možné namítat porušení Úmluvy, jak ze strany sekundárního práva EU, tak ze strany primárního práva EU. Přistoupení může také vyvážit skutečnost, že SDEU nemá kompetenci rozhodovat o aktech zahraniční a bezpečnostní politiky³²⁸. ESLP tak bude moci zajišťovat vnější soudní dohled nad kompletní činností EU.

³²⁸ Viz čl. 24 odst. 1 SEU.

Závěr

Systém ochrany, který představuje Úmluva a Evropský soud pro lidská práva, je starší a má i účinnější mechanismus kontroly ohledně dodržování norem Úmluvy. Zjistili jsme, že důvod, proč bývá Štrasburský systém často označován za nejefektivnější mechanismus ochrany, nespočívá v množství práv, které Úmluva chrání, ale v tom, že umožňuje jednotlivci přímo se svých práv domáhat. Vedle toho však byly zmíněny i problémy, se kterými se Štrasburský kontrolní systém potýká. Nejzávažnějším z nich je především neúnosné případové zatížení ESLP, které představuje reálnou hrozbu pro další efektivitu tohoto systému. Pojednáno tak bylo o nových změnách ve fungování Soudu, jež přináší Protokol č. 14, které mají této hrozbě zabránit. Přiznávám, že kapitola o Radě Evropy byla spíše popisná a možná neodrážela skutečný význam poslání, které Evropský soud pro lidská práva má, tj. užívat Úmluvu jako „živoucího nástroje“ k tvarování ustanovení Úmluvy a rozhodovat tak o nastavení minimálního standardu ochrany lidských práv. Doufám však, že se mi tento úkol podařilo alespoň částečně sdělit v závěru práce.

Co se týká systému ochrany lidských práv rámci Evropské unie, můžeme na tomto místě s jistotou prohlásit, že dostal během vývoje Evropských společenství a Evropské unie zcela novou podobu. Vytvářením doktríny základních práv EU skrze vodítka či návody z ústavních tradic společných členským státům a ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zformuloval postupně ESD skutečnou součást právního řádu Evropské unie, kterou můžeme označit termínem precedentní právo. Pozdější zakotvení doktríny základních práv již tuto skutečnost zcela potvrzovalo. Proto bychom mohli na tomto místě konstatovat, že Soudní dvůr byl zcela jistě hnacím motorem „kolosu“ Evropského společenství na cestě k zakotvení lidských práv do primárního práva Evropské unie. Skutečnost, že se později ve svých rozhodnutích přihlásil k judikatuře Štrasburského soudu, musí znamenat, že lidská práva pro něj znamenají nezpochybnitelnou hodnotu, jež je ochoten bránit i za cenu toho, že se v určitých případech podřídí autoritě jiného soudu.

Mohli bychom také fakticky konstatovat, že se tento postoj Lucemburskému soudu nakonec vyplatil, neboť byl „odměněn“ rozsudkem Bosphorus, v němž Štrasburský soud prohlásil, že ochrana lidských práv v rámci komunitárního *acquis* je a byla ekvivalentní ochraně systému Úmluvy, čímž přiznal právu EU určitou podmíněnou imunitu.

V otázce přistoupení EU k Úmluvě byl dopodrobna rozebrán návrh o přistoupení, jenž zakotvuje zcela reálné obrysy možného fungování systémů ochrany po předpokládaném přistoupení EU k Úmluvě. Důraz jsem kladl zejména na ta ustanovení, která představují překážku pro rychlou ratifikaci přístupové smlouvy, tj. mechanismus spolužalované strany a způsob hlasování EU ve Výboru ministrů. Otázkou je, jakým způsobem bude vyjednávací proces o návrhu přístupové smlouvy pokračovat, díky absenci nejednotného postoje členských států EU není jeho budoucnost zcela jasná.

Ohledně charakteristiky vztahu obou Soudů bych chtěl zmínit, že analýza a následná komparace judikatur obou Soudů není vůbec jednoduchá záležitost. Skutkové okolnosti případů nejsou téměř nikdy naprosto identické, a tak je komparace problematická. Proto není bez skutečně pečlivé a podrobné analýzy možné činit obecné závěry. U některých cizojazyčných rozhodnutí je také problém, protože i přes pochopení kontextu může být význam některých slov nepatrně odlišný, což se může projevit v odlišném zhodnocení.

Opravdu komplexní vymezení vztahu obou Soudů je komplikované. Sice jej můžeme bez obav označit za vztah charakterizovaný kooperací, vzájemností, respektem, součinností či určitým druhem partnerství, ale nedobereme se tím jeho úplné podstaty. Jde totiž o vztah dynamický, který se rozvíjí na základě konkrétních skutkových případů, jež Soudy řeší v aktuálních situacích. Může se tak v určitých ohledech měnit a není zcela pevně daný. Skutečnost, že se někdy Soud odchýlí od judikatury druhého, může být i ku prospěchu věci, jelikož výrok může znamenat progresivní pohled na danou problematiku. Myslím si, že v tomto ohledu jej nemůže ani přistoupení Evropské unie k smluvnímu systému Úmluvy nijak ohrozit, spíše ho to naopak posílí.

Resume

The main aims of the thesis are to provide summary about two European systems of the protection of human rights, to analyze their relation in dimension of human rights and to predict the development of these systems in regard to accession of European Union to Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The first system of protection of human rights is older. It was created by the Council of Europe in 1950 at the base of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Convention is an international treaty to provide the most important human rights and fundamental freedoms. The Convention system of protection of human rights is controlled by the European Court of Human Rights (ECHR). ECHR is the court of last resort because it has the right to pass binding judgments about violation of the Convention. We could say that Convention system of protection is so effective due to the ECHR.

The second system is based on the law of the European Union and on the doctrine of fundamental rights of European Union (EU) created by the Court of Justice of the European Union (ECJ). The founding treaties of EU did not initially contain express provisions for the protection of fundamental rights. At first human rights got into European law through the case-law of ECJ. The ECJ recognized that fundamental rights are a part of the general principles of Community law. Later the Lisbon treaty has introduced the Charter of Fundamental rights into European primary law.

These systems are not absolutely separated or independent. There is dialogue between the courts which is discussed in their case-law. Relationship between the ECJ and ECHR is nowadays characterized as a mutual cooperation, participation and respect. By the judgment in case *Bosphorus* ECHR declared that „*the protection of fundamental rights by Community law can be considered to be, and to have been at the relevant time ,equivalent' to that of the Convention system*“.

The accession of the Europe Union to the Convention constitutes a major step in the development of the protection of human rights in Europe. Discussed since 70s the accession became a legal obligation under Treaty on European Union when the Treaty of Lisbon came into force in 2009. Protocol No. 14 to the Convention, which was entered into force in 2010 allow the EU to accede to the Convention. Although the draft legal instrument on the accession of EU to Convention was elaborated, its ratification is in absence of common position among the member states of EU unsure.

Seznam použité literatury a pramenů

Knižní publikace:

Adamus, V.: Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Linde: Praha, 2000.

Balík, S., Balík, S. ml.: Právní dějiny evropských zemí a USA. 3. vydání. Aleš Čeněk: Plzeň, 2005.

Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva. IFEC: Praha, 2003.

Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie. Aleš Čeněk: Plzeň, 2003.

Čapek, J.: Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva. Linde: Praha, 1995.

Čapek, J.: Právní slovník evropské ochrany lidských práv. Orac: Praha, 1998.

Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné, C. H. Beck: Praha, 2008.

Filip, J., Svatoň, J., Zimek, J.: Základy Státovědy. 3. Vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2004.

Flegl, V.: Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv. C. H. Beck: Praha, 1998.

Forejtová, M.: Mezinárodněprávní ochrana menšin. Západočeská univerzita v Plzni: Plzeň, 2002.

Forejtová, M., Tronečková, M.: Evropské právo v praxi. Aleš Čeněk: Plzeň, 2011.

Gerloch, A.: Teorie práva. 2. vydání. Aleš Čeněk: Plzeň, 2001.

Grygar, J.: Ochrana základních práv v Evropské Unii. IFEC: Praha, 2001.

Harris, D. J., O'Boyle, M., Warbrick, C.: Law of the European Convention on Human Rights. 2. vydání. Oxford University Press: Oxford, 2009.

Höllander, P.: Základy všeobecné státovědy. Aleš Čeněk: Plzeň, 2009.

Hubálková, E.: Bulletin advokacie: Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. Česká advokátní komora: Praha, 2008.

Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva. Linde: Praha, 2003.

Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, A. W.: European Human Rights Law. Texts and Materials. Oxford University Press: Oxford, 2008.

Kuklík, J., Seltenreich, R.: Dějiny angloamerického práva. 2. Vydání. Leges: Praha, 2011.

Outlá, V.: Právo evropské unie. 2. vydání. Aleš Čeněk: Plzeň, 2008.

Pikna, B.: Evropská unie: vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv. Linde: Praha, 2002.

Potočný, M., Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část. 3. vydání. C. H. Beck, 2002.

Prouzová, A.: Evropský soud pro lidská práva – organizace, pravomoci, řízení. Linde: Praha, 2004.

Repík, B.: Evropská úmluva a trestní právo. Orac: Praha, 2002.

Schelle, K.: Právní dějiny. Aleš Čeněk: Plzeň, 2007.

Sudre, F., Jílek, D., Malenovský, J.: Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 2. vydání. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 1997.

Šišková, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. vydání. Linde: Praha, 2008.

Šišková, N.: Evropská unijní ochrana lidských práv. Linde: Praha, 2001.

Šturma, P.: Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy: Praha, 1999.

Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. vydání. C. H. Beck: Praha, 2003.

Šturma, P.: Úvod do evropského práva ochrany lidských práv. Katedra mezinárodního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy: Praha, 1994.

Odborné články:

Bobek, M.: Evropský soud pro lidská práva: Ochrana základních práv v komunitárním právu je srovnatelná s ochranou poskytovanou systémem Evropské úmluvy. Soudní rozhledy. 2006, roč. 12, č. 1.

Hucovičová, A.: Přehled změn, které přinesl Protokol č. 14 k Evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Bulletin zahraničního oddělení Nejvyššího soudu ČR. 2010, č. 4.

Kosař, D.: Co si myslí štrasburský soud o lucemburských institucích?. Právní rozhledy. 2006, č. 4.

Malenovský, J.: Nově demokratické státy Evropy a 14. protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu. Právník. 2006, č. 6.

Stromšíková, V.: Změny v systému ochrany základních práv v Evropě směrem k chaosu nebo ve prospěch jednotlivce? (K článku 7 návrhu ústavní smlouvy EU). Právník. 2004, č. 6.

Šturma, P.: Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu Bosphorus). Právník. 2008, č. 1.

Šturma, P.: Lisabonská smlouva a závaznost Listiny základních práv EU pro Českou republiku vzhledem k tzv. výjimce (opt-out). Právní rozhledy. 2010, ročník 18., č. 6.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva:

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 10. června 1978, č. 8030/77 C. F.
D. T. v. Evropské společenství.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 19. ledna 1989, č. 13539/88
Dufay v. Evropské společenství.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 5. října 1987, č. 11574/85
Associazione Spirituale Per l'Unificazione Del Mondo Cristiano v. Itálie.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 9. února 1990, č. 13258/87 M. &
Co. v. Německo.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 15. listopadu 1996, č. 17862/91
Cantoni v. Francie.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. února 1999, č. 24833/94
Matthews v. Spojené království.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. března 2004, č. 56672/00
Senator Lines GmbH v. Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko,
Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Španělsko, Švédsko a Spojené
království.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. května 2002, č. 6422 /02 a
9916/02 SEGI a další v. 15 států EU.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. března 2004, č. 43844/98 T.
I. v. Spojené království.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. září 1978, č. 5029/71 Klass a
další v. Německo.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. června 1989, č. 14038/88
Soering v. Spojené království.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. prosince 1992, č. 13710/88
Niemiets v. Německo.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. června 1979, č. 6833/74
Marckx v. Belgie.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. února 1993, č. 10828/84 Funke
v. Francie.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. ledna 2005, č. 62023/00
Emesa Sugar N.V. v. Nizozemí.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. prosince 1999, č. 28541/95
Pellegrin v. Francie.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. října 1986, č. 9532/81 Rees v.
Spojené království.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. září 1990, č. 10843/84 Cossey
v. Spojené království.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. března 2000, č. 33290/96
Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. června 2005, č. 45036/98
Bosphoru Hava Yollari Turýzm ve Týcaret Anoným Þýrketý v. Irsko.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 1. února 2011, č. 23205/08
Karoussiotis v. Portugalsko.

Judikatura Soudního dvora Evropské unie:

Rozsudek ESD ze dne 5. února 1963, C-26/62 NV Algemene Transport-en Expeditie
Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen.

Rozsudek ESD ze dne 15. července 1964, C-6/64 Flaminio Costa v. E. N. E. L.

Rozsudek ESD ze dne 4. února 1959, C-1/58 Friedrich Stork & Cie v. Vysoký úřad
ESUO.

Rozsudek ESD ze dne 15. července 1960, Spojené věci C-36, 37, 38/59 a 40/59

Ruhrkohlenverkaufsgesellschaften, "Präsident", "Geitling", "Mausegatt", a Entreprise I.
Nold KG v. Vysoký úřad ESUO.

Rozsudek ESD ze dne 12. listopadu 1969, C-29/69 Erich Stauder v. Stadt Ulm -
Sozialamt.

Rozsudek ESD ze dne 17. prosince 1970, C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft
mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel.

Rozsudek ESD ze dne 14. května 1974, C-4/73 J. Nold, Kohlen- und
Baustoffgroßhandlung v. Komise Evropských společenství.

Rozsudek ESD ze dne 28. října 1975, C-36/75 Roland Rutili v. Ministre de l'intérieur.

Rozsudek ESD ze dne 13. prosince 1979, C-44/79, Liselotte Hauer v. Land Rheinland-
Pfalz.

Rozsudek ESD ze dne 15. června 1978, C-149/77 Gabrielle Defrenne v. Société
anonyme belge de navigation aérienne Sabena.

Posudek ESD ze dne 28. března 1996 č. 2/94 Přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

Rozsudek ESD ze dne 18. října 1989, C-374/87 Orkem v. Komise Evropských společenství.

Rozsudek ESD ze dne 19. listopadu 1991, C-6/90, C-9/90 Andrea Francovich a Danila Bonifaci a další v. Italská republika.

Rozsudek ESD ze dne 4. července 2000, C-387/97 Komise Evropských společenství v. Řecká republika.

Rozsudek ESD ze dne 9. října 2001, C-377/98, Nizozemské království v. Evropský parlament a Rada Evropské unie.

Rozsudek ESD ze dne 17. února 1998, C-249/96 Lisa Jacqueline Grant v. South-West Trains Ltd.

Rozsudek ESD ze dne 21. února 1989, č. C-46/87 a C-227/88 Hoechst v. Komise Evropských společenství.

Rozsudek ESD ze dne 18. října 1989, č. C-374/87 Orkem v. Komise Evropských společenství.

Rozsudek ESD ze dne 8. února 2000, C-17/98 Emesa Sugar (Free Zone) NV v. Aruba.

Rozsudek ESD ze dne 7. června 1983, C-100 až 103/80 SA Musique Diffusion française a další v. Komise Evropských společenství.

Rozsudek ESD ze dne 30. dubna 1996, C-13/94 P v. S a Cornwall County Council.

Rozsudek ESD ze dne 17. února 1998, C-249/96 Lisa Jacqueline Grant v. South-West Trains Ltd.

Rozsudek ESD ze dne 9. února 1982, C-12/81, Eileen Garland v. British Rail Engineering Limited.

Judikatura Spolkového ústavního soudu Německa:

Rozsudek německého Spolkového ústavního soudu ze dne 29. 5. 1974, BVerfGE 37271, Solange I.

Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 22. října 1986, BVerfGE 73, 339 2 BvR 197/83 Solange II.

Právní předpisy:

Všeobecná deklarace lidských práv, New York, 10. 12. 1948.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, New York, 19. 12. 1966.

Mezinárodní pakt o hospodářských sociálních a kulturních právech, New York, 19. 12. 1966.

Statut Rady Evropy, Londýn, 5. 5. 1949.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Řím, 4. 11. 1950, ve znění Protokolu č. 11 a 14, s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13.

Evropská sociální charta, Turín, 18. 10. 1961.

Evropská Charta regionálních či menšinových jazyků, Štrasburk, 5. 11. 1992.

Jednací řád Evropského soudu pro lidská práva, Štrasburk, 1. 4. 2011.

Společná deklarace Evropského parlamentu, Rady a Komise, Brusel, 27. 4. 1977.

Konsolidované znění Smlouvy o evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie, 9. 5. 2008, Úřední věstník EU C 115.

Jednotný evropský akt, Haag, 28. 2. 1986, Úřední věstník EU L 169.

Maastrichtská smlouva o Evropské unii, 7. 2. 1992, Úřední věstník EU C 191.

Amsterdamská smlouva, 2. 10. 1997, Úřední věstník EU C 340.

Nicejská smlouva, 26. 2. 2001, Úřední věstník EU C 80.

Smlouva o Ústavě pro Evropu, 16. 12. 2004, Úřední věstník EU C 310.

Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské Unii a Smlouvu o založení Evropských společenství, 13. 12. 2007, Úřední věstník EU C 310.

Listina základních práv EU, 30. 3. 2010, Úřední věstník EU C 83.

Vysvětlení k Listině základních práv, 14. 12. 2007, Úřední věstník EU C 303

Nařízení Evropského parlamentu a Rady, č. 211/2011 o občanské iniciativě.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení EHS č. 990/93, 26. 4. 1993, vztahující se k obchodu mezi EHS a Svazovou republikou Jugoslavií (Srbsko a Černá Hora).

Rezoluce Rady bezpečnosti, 17. 4. 1993, č. 820 (1993), vztahující se k situaci v Bosně a Hercegovině.

Návrh smlouvy o přistoupení Evropské unie k Úmluvě na ochranu lidských práv a základních svobod ze dne 14. 10. 2011.

Návrh vysvětlení k návrhu smlouvy o přistoupení Evropské unie k Úmluvě na ochranu lidských práv a základních svobod ze dne 14. 10. 2011.

Vídeňská úmluva o smluvním právu, Vídeň, 23. 5. 1969.

Webové prameny:

Cour Européenne des Droits de l'Homme - European Court of Human Rights:

<http://echr.coe.int/echr/>

EUR-Lex - Access to European Union law: <http://eur-lex.europa.eu/>

British Library Treasures in Full: Magna Carta-English translation [online] [9. 2. 2012].

Dostupné z: http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/translation/mc_trans.html

Statut Rady Evropy: [online] 3. 2. 2012 [12. 2. 2012]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/mzv/prilohy_zu/coe_strasbourg-content-shared-files-statut_rady_evropy.html

The council of Europe: 800 million Europeans [online] 19.1 2012 [12. 2. 2012].

Dostupné z:

http://www.coe.int/AboutCoe/media/interface/publications/800_millions_en.pdf

Council of Europe - Statutory Resolution[online] 12. 8. 2011 [12. 2. 2012]. Dostupné z:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/Resol20112.htm>

Council of Europe Commissioner for Human Rights - Mandate: [online] 12. 2. 2012

[12. 2. 2012]. Dostupné z:

http://www.coe.int/t/commissioner/Activities/mandate_en.asp

The Council of Europe and Non-Governmental Organisations: Promoters of democracy and active citizenship in Europe: [online] 12. 2. 2012 [12. 2. 2012]. Dostupné z:

http://www.coe.int/t/ngo/overview_en.asp

Council of Europe - Treaty Office: [online] 13. 2. 2012 [13. 2. 2012]. Dostupné z:

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>

Council of Europe - ETS no. 148 - European Charter for Regional or Minority

Languages: : [online] 24. 10. 2011 [15. 2. 2012]. Dostupné z:

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm>

Council of Europe - ETS no. 009 - Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: [online] 24. 10. 2011 [16. 2. 2012].

Dostupné z: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/009.htm>

The European Court of Human Rights [online] 28. 1. 2012 [16. 2. 2012]. Dostupné z:

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C99DDB86-EB23-4E12-BCDA-D19B63A935AD/0/FAITS_CHIFFRES_EN_JAN2012_VERSION_WEB.pdf

Joint Declaration by the European Parliament, the Council and the Commission [online]

3. 1. 2012 [7. 3. 2012]. Dostupné z:

http://www.europarl.europa.eu/charter/docs/pdf/jointdecl_04_77_en_en.pdf

Jednotný evropský akt [online] 19. 5. 2008 [7. 3. 2012]. Dostupné z:

<http://www.euroskop.cz/gallery/2/763-jea.pdf>

Amsterdamská smlouva [online] 19. 5. 2008 [7. 3. 2012]. Dostupné z:

<http://www.euroskop.cz/gallery/2/763-jea.pdf>

Smlouva z Nice [online] 19. 5. 2008 [7. 3. 2012]. Dostupné z:

<http://www.euroskop.cz/gallery/2/765-nice.pdf>

Posudek ESD ze dne 28. března 1996, č. 2/94 Přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. [online] 6. 11. 2006 [8. 3. 2012].

Dostupné z: http://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-CS-AVIS-C-0002-1994-200407019-05_00.html

Evropská občanská iniciativa: [online] 3. 2. 2012 [8. 3. 2012]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/citizens_initiative/index_cs.htm .

Nařízení č. 211/2011 Evropského parlamentu a Rady ze dne 16. února 2011 o občanské iniciativě [online] 1. 12. 2007 [8. 3. 2012]. Dostupné z: [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:EN:PDF)

Jiné právo: Humbuk kolem Listiny základních práv EU - zbytečná deklarace a ošklivý protokol: [online] 1. 12. 2007 [8. 3. 2012]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2007/12/humbuk-kolem-listiny-zkladnich-prv-eu.html> .

Občanská společnost - informační server: [online] 11. 3. 2012 [11. 3. 2012]. Dostupné z: <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=uj--1-239423>

Evropský parlament- Petice [online] 11. 3. 2012 [11. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/00533cec74/Petitions.html>

Evropský veřejný ochránce práv»K vašim službám - Co pro vás může udělat evropský veřejný ochránce práv? [online] 11. 3. 2012 [11. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whatcanhedo.faces>

Charter of Fundamental Rights: Composition of the Convention [online] 3. 1. 2012 [12. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/charter/composition_en.htm

Laeken Declaration on the future of the European Union [online] 6. 6. 2008 [12. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/5/1679-dba73c0a_793c_4f34_af81_8d711ece7156.pdf

Smlouva o Ústavě pro Evropu, EUR-Lex - Official Journal - 2004 - C 310 [online] 6. 6. 2008 [12. 3. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:CS:HTML>

Evropská rada v Bruselu 21. a 22. Června, Závěry předsednictví [online] 19. 5. 2008 [12. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/1/588-zavery_predsednictvi.pdf

EUROPA - Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity - Časté dotazy [online] 15. 3. 2012 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=977&langId=cs>

Bončková, H., Smekal, H.: Fragmentace společných hodnot? Výjimky z Listiny základních práv Evropské unie. [online] 19. 5. 2008 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://ces.vse.cz/wp-content/smekal.pdf>

Bončková, H., Smekal, H.: Česká republika a výjimka z Listiny základních práv EU, [online] 26. 12. 2010 [15. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.iips.cz/data/files/Centrum%20LP/papers/Vyjimka_EU.pdf.

Návrh zprávy o návrhu protokolu o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v české republice [online] 13. 12. 2011 [15. 3. 2012]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documentss/afco/pr/886/886583/886583cs.pdf

Europoslanec Andrew Duff v Praze lobboval za nepřijetí české výjimky z Lisabonské smlouvy | Mediafax.cz: [online] 18. 11. 2011 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.mediafax.cz/politika/3964093-Europoslanec-Andrew-Duff-v-Praze-lobboval-za-neprijeti-ceske-vyjimky-z-Lisabonske-smlouvy>

Brzobohatá, Z.: Čeští občané mají stejná práva jako ostatní Evropané [online] 26. 1. 2012 [15. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.brzobohata.cz/tiskove-zpravy>

Rozhodnutí o přijatelnosti Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. března 2004, č. 56672/00 Senator Lines GmbH v. 15 států EU [online] 18. 3. 2012 [18. 3. 2012]. Dostupné z: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Senator%20%20Lines&sessionid=88811696&skin=hudoc-en>

Rezoluce Rady bezpečnosti ze 17. Dubna 1993, č. 820 (1993) vztahující se k situaci v Bosně a Hercegovině, [online] 30. 10. 2011 [20. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.ohr.int/other-doc/un-res-bih/pdf/820e.pdf>

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 19. 5. 2010 [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:161E:0072:0078:CS:PDF>

Zpráva do Výboru ministrů o vypracování návrhu smlouvy o přistoupení EU k Úmluvě [online] 14. 10. 2011 [20. 3. 2012]. Dostupné z:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/cddh-ue/CDDH-UE_MeetingReports/CDDH_2011_009_en.pdf

Přístup Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod | Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012]

Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/pristup_evropske_unie_k_umluve_o_ochrane.html

Committee of Ministers - Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Ministers' Deputies): [online] 20. 3. 2012 [20. 3. 2012] Dostupné z:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=999329&Site=CM>

European Issues no. 218, Fondation Robert Schuman, str. 09 [online] 21. 11. 2011 [21. 3. 2012] Dostupné z: http://www.robert-schuman.eu/doc/questions_europe/qe-218-en.pdf

Ostatní:

Evropský právní informační systém - CODEXIS ACADEMIA

Přílohy:

Report to the Committee of Ministers on the elaboration of legal instrument for the accession of the European Union to the European Convention on Human rights

Volume:

Report of the Steering Committee for Human Rights (CDDH) to the Committee of Ministers on the elaboration of legal instruments for the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights.

str. 1

Draft legal instruments on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights.

str. 5

Draft Rule to be added to the Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements.

str. 14

Draft Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

str. 15

Summary of all State-related provisions in the convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and possible effects of the accession of the European Union.

str. 33